

Ambasada Republicii Cehe
în Republica Moldova

Universitatea de Stat din Moldova

1918
100
2018
CENTENARUL
CEH ȘI SLOVAC

100 YEARS SINCE THE PROCLAMATION OF INDEPENDENCE OF CZECHOSLOVAKIA

100 DE ANI DE LA PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI CEHOSLOVACIEI

MATERIALELE CONFERINȚEI INTERNAȚIONALE
DIN 3 OCTOMBRIE 2018

**Materialele conferinței au fost publicate on-line cu sprijinul
Ambasadei Republicii Cehe în Republica Moldova**

Coordonator: **Victoria FONARI**, *doctor conferențiar*

Concept: **Zdeněk KREJČÍ**, *Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar
al Republicii Cehe în Republica Moldova*

Chișinău 2018

CZU 94(437):327(082)=135.1=111

O-10

Coordonator: **Victoria FONARI**, *doctor conferențiar*

Concept: **Zdeněk KREJČÍ**, *Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar
al Republicii Cehe în Republica Moldova*

Traducător: **Natalia SÎRGHI**, *lector*

Tehnoredactor: **Victoria POPOVICI**

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

„100 de ani de la proclamarea independenței Cehoslovaciei”, conferință internațională (2018; Chișinău). 100 de ani de la proclamarea independenței Cehoslovaciei = 100 years since the proclamation of independence of Czechoslovakia: Materialele conferinței internaționale, din 3 octombrie 2018 / coord.: Victoria Fonari; concept.: Zdeněk Krejčí; trad.: Natalia Sîrghi. – Chișinău : CEP USM, 2018. – 133 p.: fot.

Antetit.: Univ. de Stat din Moldova. – Tit., text paral.: lb. rom., engl. – Rez.: lb. rom., engl. – Bibliogr. la sfârșitul art. – Referințe bibliogr. în subsol. – Apare cu sprijinul Ambasadei Rep. Cehe în Rep. Moldova.

1 disc optic electronic (CD-ROM ; 700 Mb ; 52x) : sd., col.; în container, 15 x 15 cm. – Cerințe de sistem: Windows OS, HDD 64 Mb, PDF Reader. – Disponibil: se va indica URL

ISBN 978-9975-142-59-5.

94(437):327(082)=135.1=111

O-10

ISBN 978-9975-142-59-5

© Victoria FONARI, 2018

© CEP USM, 2018

CUPRINS:

Jan RYCHLIK , dr. habil., professor of Czech history, Charles University, Prague, Czech Republic Year 1918 - downfall of the Austria-Hungary and rebuilding of the Central Europe. Expectations and disappointments	5
Jan RYCHLIK , doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea Carolină din Praga, Cehia Anul 1918 - prăbușirea Austro-Ungariei și refacerea Europei Centrale. Așteptări și dezamăgiri	14
Ion VARTA , PhD in history, Chief of the Department of Archives of the Republic of Moldova. The history of Huluboaia's countryside founded by Czech colonists at the end of XIXth	23
Ion VARTA , doctor în istorie, șeful Direcției de Arhive a Republicii Moldova Istoria localității Huluboaia fondată de coloniști cehi la sf. sec. al XIX-lea	26
Alexandru ROMAN , dr. habil., professor, Department of International Relations, Faculty of International Relations, Political Sciences and Public Administration, State University of Moldova. The state auto determination from Europe 1918: Czechoslovakia's independence and her place in the international system	29
Alexandru ROMAN , doctor habilitat, profesor universitar, Departamentul Relații Internaționale, FRIȘPA, Universitatea de Stat din Moldova Autodeterminarea statală din Europa anului 1918: independența Cehoslovaciei și locul ei în sistemul internațional.	39

- Anatol PETRENCU**, university professor, doctor habilitat in history, professor at the Department of History of Romanians, Universal and Archeology, Faculty of History and Philosophy at Moldova State University.
Interwar Czechoslovakia: Lessons for History48
- Anatol PETRENCU**, doctor habilitat, profesor universitar, Departamentul Istoria Românilor, Istoria Universală, Arheologie. Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova
Cehoslovacia interbelică: lecții pentru istorie57
- Ruslan ȘEVCENCO**, PhD in history, Deputy Director of the Institute of Effective Policy.
Moldo-Czechoslovakian relations in 1955-1990 66
- Ruslan ȘEVCENCO**, doctor în istorie, director adjunct al Institutului Politici Eficiente.
Relațiile moldo-cehoslovace în 1955-1990 83
- Victoria FONARI**, PhD in philology, associate professor, Department of Romanian Linguistics and Literary Science, Faculty of Letters, State University of Moldova.
The phenomenon of globalization in the contemporary Czech literature98
- Victoria FONARI**, doctor în filologie, conferențiar universitar, Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova.
Fenomenul globalizării în literatura cehă contemporană 116

THE FALL OF AUSTRIA-HUNGARY AND ETHNIC PROBLEMS OF THE NEW SUCCESSOR STATES

Jan RYCHLIK,

dr. habil., professor of Czech history, Charles
University, Prague, Czech Republic.

Topics of research: Czech, Slovakian, Central European and Balkan history of the XIXth and XXth centuries. **Published books:** Habilitační práce Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914-1945. Bratislava: Academic Press, 1998; Defalcarea Cehoslovaciei. Relațiile cehoslovace 1989-1992. (*The breakdown of Czechoslovakia. Czechoslovakian relations 1989-1992*) Vyšehrad, Praha, 2002; Istoria sinteză a Bulgariei. (*History synthesis of Bulgaria*) Lidové noviny - NLN, Prague 2000, 2nd ed., 2002; Istoricul de sinteză a Macedoniei. (*Brief History of Macedonia*) NLN, Praga, 2003. **Co-author:** The End of Czechoslovakia. Central European University Press, Budapesta-Londra-New York; R. W. R. W. Seton-Watson and His Relations with the Czechs and Slovaks. Documents 1906-1951 (Seton-Watson and his Relations with the Czechs and Slovaks. Documents 1906-1951); Matica slovenská. Department T. G. Masaryk, Martin-Prague 1995 and 1996; Istoria sinteză a Serbiei. (*Brief history of Serbia*) NLN, Prague 2004; Istoria Croației. (*History of Croatia*) NLN, Prague 2007; Mezi Vídňí a Cařihradem. (*A book between Vienne and Constantinople*) Vyšehrad 2010; Istorija la Čechija. Paradigma, Sofia 2010; Dějiny Slovinska. (*History of Slovenia*) NLN, Prague 2011.

On the day when the armistice ending the First World War was signed in Compiegne, Emperor Karl of Austria abdicated and Poland declared its independence, the founder of social democracy, Victor Adler, an unusually honourable man of whom Czech social democrats always spoke with great respect, died in Vienna. At the time of his death, he could feel that he had lived to see the peaceful revolution in Austria, which he believed sprang from democratic socialism

and justice. He had lived to see also the revolution in Germany and because, in his opinion, democracy and socialism should now prevail there as well, he unambiguously called for Austria to join with Germany nation and justice. At the same time, however, Adler desired independence for the other nations, which would now come to pass.

At the end 1918, when the most horrific war in history had come to an end, many people had perhaps the same feeling as Adler. Even though the cities of the fallen monarchy and, mainly, its capital, Vienna, were facing the spectre of famine and the population had been decimated by the Spanish flu epidemic, they believed that the war that had just ended was truly the last war and that an era of general peace, justice and brotherhood lay ahead. Some accepted the dissolution of the monarchy with fear and sorrow, others with joy. Everyone expected something different from the new situation. Unlike Adler, who had died, these people lived on and would soon see that the situation would not be nearly so simple. It appeared that the liberated nations were too willing to go for each other's throats and to again wage war, this time over disputed territory. There was no mention of a coming era of prosperity for all. The more affluent members of the population had reasons to worry> the spectre of bolshevism lung over Europe. Many members of the poorer classes, who had primarily suffered the anxiety and cruelty of the form of a just social order and paradise on earth.

However, there are no paradises on earth – never have been and there never will be. Not even full ethnic justice is possible: on the one hand, nations are not a constant quantity because one rises and another falls, the population is ethnically homogenous whole cannot be easily created if an attempt to do so does not involve forced resettlement of ethnic groups. Furthermore, though many nations verbally enthused about the ethic principle in nation-building, they concurrently insisted on historical units, often basing that on borders that had long since ceased to exist. For example, politicians of the revived Polish state dreamed in 1918 of the Poland that existed in the period prior to the first partition, i.e. the borders of 1772!

The peace treaty with Austria, signed in Saint-Germain-en-Laye on 10 September 1919, and the peace treaty with Hungary, signed at the Grand Trianon Palace on 4 June 1920, definitively brought an end to Austria-Hungary. From its ruins arose three countries that defined themselves as ethnic states: Czechoslovakia, Poland and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (Kingdom of SHS, Yugoslavia from 1929). Moreover, under the “ethnic principle”, part of the territory of the territory of the fallen monarchy was incorporated into already existing countries – Italy and Romania. Strictly speaking, it is possible to understand the origin of the Kingdom of SHS as the joining of formerly Austrian southern Slavic areas to Serbia. In reality, however, none of these countries was an ethnic state: in the case of Poland, Czechoslovak and the Kingdom of SHS, they were in fact diminished copies of Austria-Hungary in that they inherited all of the former empire’s ethnic problems. Furthermore, if it is commonly said that the new countries had large minorities on their territory, that is actually true only in the case of Poland, where Poles as the main ethnic group comprised roughly two-thirds of the population. In Czechoslovakia and Yugoslavia, the “nationalities” (Czechoslovak and Yugoslav) were artificially created and thus none of those peoples comprised more than half of the population. Only two ethnic states actually arose – Austria, which the peace treaty prohibited from joining with Germany, and Hungary, which of course was not seen by Hungarians as a new state, but as a continuation of the Kingdom of Hungary. Of course, there were diasporas of a different ethnic population in Hungary, though these were few in number and did not represent a major problem. Exactly that in these two countries, the population had no joy from the fact of having their own “ethnic state”. Germans considered the Republic of Austria to be a “country that nobody wanted”. Hungarians, having until that time considered the whole Kingdom of Hungary as their own, looked with amazement at how their country had suddenly been diminished. To this day, they have not come to terms with the loss of more than two-thirds of the country’s historical territory.

Their new status and specially the establishment of their own countries were welcomed by Czechs and Slovaks in Czechoslovakia, Serbs, Croats and Slovenes

in the Kingdom of SHS and Poles in Poland. Romanians in Transylvania and Bukovina, the Romanian-speaking population in Bessarabia, and Italians in Trento and Trieste surely could and did have reason to celebrate their national liberation. The establishment of Czechoslovakia and the Kingdom of SHS (Yugoslavia) and the restoration of independent Poland were clearly positive steps that were a manifestation of the right of nations to self-determination. Let's now leave aside that it would soon be shown that not even relations between Czechs and Slovaks and, especially, between Serbs and Croats would be far from unproblematic. But the establishment of these countries did not resolve ethnic problems and to an even lesser extent could those problems be resolved by adjusting borders in an effort to assign an area with a sizable ethnic to a neighbouring country standing on the side of the victors.

Between Austria (but not Hungary) and the successor “ethnic states”, there was one fundamental difference: in the Austrian part of the monarchy – Cisleithania – (not, however, in Hungary), there was legal equality among the individual ethnic groups. Cisleithania was defined as a multi-ethnic state and therefore it did not have any main ethnic group. The new countries, however, defined themselves as nation-states, which meant that they contained both the main ethnic group of the given nation and ethnic minorities. The experts who established the new order in Versailles in 1919-1920 did not recognize the problem of minorities in the new countries. The solution was to be protection of ethnic minorities. Minorities clauses were incorporated into the treaties with all of the successor states with the aim of guaranteeing equal status of members of minorities in relation to members of the main ethnic group and, furthermore, ensuring certain “additional rights” with respect to education and the use of their language. However, equality of individuals of various ethnicities in a single country did not mean equality of those ethnicities as ethnic units. The substance of this was well described by Josef Seliger at constitutional congress of the German social-democratic party of Czechoslovakia in Teplice on 1 September 1919: “We say openly that we will fight with all of our strength against being placed in the position of an ethnic mi-

nority. We take it as a matter of course that we will be equal citizens. However, there is no equality of citizens without equality of ethnic groups!”¹

However, no ethnic group wants to voluntarily be a minority in a foreign country, regardless of whatever minority rights they may have. Therefore, it is by no means surprising that, immediately following the dissolution of Austria-Hungary, the national councils and then the governments of the individual successor states engaged in infighting and attempted *via facti* to alter the borders so that “their” respective peoples were located within “their” nation-states. Here military power and the interests of the Entente Powers were decisive. There was already talk of a Polish-Ukrainian war breaking out in Galicia. On 22 November, Lvov was attacked by Poles and the government of the West Ukrainian People’s Republic had to flee to Stanisławów (now Ivano-Frankivsk). On 25 June, the Entente Powers gave Poland consent to – with respect to the fighting with Bolsheviks in Ukraine – military occupy Galicia to the Zbruch River, i.e. the pre-war Austria-Russian border.² And then Galicia remained in the Poles’ possession. At the end of November and beginning of December 1918, the Czechoslovak military occupied the isolated border lands settled by the German population and annexed them to the Czechoslovak state. By the end of the year, Slovakia had been occupied, part of which had come under of Charles’s government in Budapest. On 23 January 1919, the Czechoslovak military occupied the entirety of Těšín Silesia during a brief weeklong war with Poland in order to bright the armistice line to the Olza line pursuant to the Entente Powers.³ The Italian army began its occupation of the Littoral and Gorizia on 11 November and took control of Istria and part of Dalmatia with the cities of Šibenik and Zadar. In mid-November, the Italians stood before Ljubljana and Rijeka, whose occupation was prevented by the Serbian army, which was gradually being transformed into the army of the Yugoslav state. The Yugoslavs felt betrayed by the Entente Powers and consid-

¹ Quotation according to: Soukup, F.: 28. říjen, II., p. 1163.

² Serczyk, W.: Historia Ukrainy. 3. Wyd. Wrocław – Warszawa – Kraków: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 2001, pp. 285-286.

³ Rychlik, J. – Penčev, V.: Od minulosti k dnešku. České dějiny. Praha: Vyšehrad, 2014, pp. 411-412.

ered the Italians' legitimate demands to be excessive. At the same time, however, the Slovenes raised claims to Lower Styria and southern Carinthia. On 31 October, the Carinthian regional government protested against these claims and issued a declaration on Carinthia's indivisibility.⁴ At the end of 1918, several national councils gradually formed in Carpathian Ruthenia, one of which demanded leaving the territory as an autonomous part of Carpathian Ruthenia, another spoke out in favour of joining Czechoslovakia and yet another counted on joining the West Ukrainian People's Republic, which would then unite with an independent Ukraine.⁵ On 11 November, the Romanian army occupied Bukovina, from which it expelled the Ukrainian National Council.⁶ Establishing the borders of the successor states dragged on until 1920.

The Versailles system later became a target of critics, who called it extremely unjust and even considered it to be a factor to the Second World War twenty years later. Germans and Hungarians, like the Bulgarians for example, certainly could justifiably use (and did use) it as a major grievance, as they had lost territory that they had considered to be their own for centuries. However, in assessing the Versailles Peace Treaty with Germany and the related peace treaties with Austria, Hungary, Bulgaria and Turkey, it is impossible to ignore the fact that these treaties after the Great War were the result of a peace congress in which – as in every war – there were winners and losers. Thus, no peace congress is actually that and cannot be entirely just, because the winners always reward themselves after a war and punish the losers. From this perspective, the borders of the countries drawn at Versailles in 1919 were no less or more just than those drawn by Great Britain, the United States and the Soviet Union at Jalta in 1943 and Postdam in 1945. What is clear, however, is that protection of minorities was not manifested. All of the countries failed to comply with the “minorities clause” or complied with it only

⁴ Rychlik, J. et. al.: *Dějiny Slovinska*, p. 154. Most of the inhabitants of the disputed territory ultimately voted in the plebiscite to remain in Austria and rejected annexation to the Kingdom of SHS. There was a strong Carinthian identity among members of the population despite their Slovenian roots.

⁵ For more detailed information, see Rychlik, J. – Rychliková, M.: *Podkarpatská Rus*, pp. 38-43.

⁶ Magocsi, P.R.: *Ukrainians*, p. 501.

insufficiently. Other countries, such as Czechoslovakia, fulfilled their commitments, but that still failed to satisfy their minorities and in the end the result was the same twenty years later.

Many ethnic groups of the former Austria-Hungary clearly profited from the empire's dissolution. However, that does not apply in general terms. Taken as a whole, it is necessary to mention that the population that gained minority status fared significantly worse after 1918 than it had in Austria. This was true specially of Austrian Germans in South Tyrol and Slovenes and Croats in the border region of the former Austria that became part of Italy. Public schools teaching the minority languages there were soon closed and cultural organizations were also gradually shut down. Pressure further increased following the rise of Mussolini's fascist regime. For example, a board with the inscription "Only Italian spoken here" appeared in the market in Kobarid-Caporetta. A similar board would not have been possible prior to 1918 not only in Kobarid-Caporetta-Karlstadt, but anywhere in Austria-Hungary. In Trieste, fasciste militias burned the Slovenian cultural centre. Furthermore, for Slovenes and Croats in Italy, the situation was even more paradoxical in that they had been on the side of the victors in the war, just as the Italians had been.

The position of Ukrainians in Polish Galicia also worsened significantly. Though the Ukrainian language continued to be used in eastern Galicia as a second language in the courts and government offices, the number of Ukrainian schools, particularly secondary schools, sharply declined. The situation of Ukrainians in Bukovina, which had become part of Romania, was far worse, as the Romanian authorities practically fully liquidated Ukrainian schools over the course of several years. Hungarians in Transylvania fared only slightly better.

The new countries understandably reflected their ethnic policy in the staffing of their administrative, justice and security apparatuses. Whereas the Cisleithanian administrative and security apparatuses were built as multi-ethnic bodies, the elimination of "ethnically undesirable" officials was now carried out in a number of countries, primarily Romania, Italy and Poland. This certainly can-

not be stated generally and the situation was not always the same everywhere. Even in liberal Czechoslovakia, however, members of minorities had less hope of employment in the state apparatus than did people of the fictitious Czechoslovak ethnicity, within which Czechs fared better than Slovaks.

Despite what has been stated, the fall of Austria-Hungary cannot be perspective as some sort of tragedy or catastrophe: it involved a natural process of establishing new nation-states which, after all, is still ongoing elsewhere in the world today (it suffices to recall, for example, the Catalans' endeavor to establish their own country). Therefore, it is also incorrect to assert that the successor countries were founded on the ethnic rather than "civic" principle while ahistorically reproaching them today. Those countries could not have been founded on any principle other than the ethnic principle; otherwise, there would have been no reason for their establishment. Not could the civic principle have functioned in the given situation. Though all of the new countries asserted that they were democratic and actually were democratic at the beginning of the interwar period⁷, a democracy in and of itself cannot unite ethnic groups within a single state. Why, for example, should Poles in Těšín live in democratic Czechoslovakia when there was democratic Poland just across the borders?

So, why did Austria-Hungary collapse? In the case of Cisleithania, it definitely was not because the individual ethnic groups within it fared poorly. There is a different reason: every ethnic group, when its cultural needs are satisfied, will develop its own form of nationhood. If several ethnic groups are to live in a single state, then the inhabitants must perceive that state as their own and must identify with it. But the inhabitants of the monarchy did not have a common identity that could hold them together in a single state. Ultimately, no one other than the court, the generals and the clergy needed the state. This certainly does not mean that other people of various ethnicities did not identify with Austria as their

⁷ The common assertion that Czechoslovakia was the only democratic country in interwar Central Europe is correct in terms of the second half of the 1930s. However, it is possible to consider all of the countries in the region to have been democratic immediately after the First World War, with certain reservations in the case of Romania.

country, but there were few such people in the overall context. People primarily identified with their ethnic group. As soon as people began to think only in terms of their own ethnic state, though while still verbally expressing allegiance to the Habsburg monarchy, the Austrian state could not survive. Its transformation into a federation of nation-states, though feasible, could not have been ungovernable and would also have collapsed. Besides that, with a century of hindsight, we have experience that the people then did not have: every federation built on an ethnic foundation is unstable, as it requires the balancing of powers between the centre and individual member states. Most of the limits of a federation are ultimately too restrictive for such nation-states. In that respect, the fate of a federalized Austria would undoubtedly have been the same as that of other federalized multi-ethnic states at the beginning of the 1990s, namely the Soviet Union, Czechoslovakia and Yugoslavia. Austria-Hungary was not able to resolve its ethnic issues, but neither were its successor states, because those issues were unresolvable.

Czechs and Slovaks understandably view the dissolution of Austria-Hungary from their own national standpoint. The establishment of the new country of Czechoslovakia was welcomed by both groups, though each of them imagined it somewhat differently. The new country wanted to define itself against old Austria, as every new country always defines itself against its predecessor. Even though the Czechoslovak state was certainly more progressive and more democratic than the former Austrian monarchy and, especially, Hungary, it soon became apparent that continuity with the old monarchy was much greater than discontinuity: the old laws still applied in the new country, which had adopted the administrative and judicial organisations of its predecessor. Today we do not need to in any way negatively define ourselves against the old monarchy: we perceive it with all of its positives and negatives. This applies not only for Czech and Slovaks, but also for the other nations of the former empire.

CĂDEREA AUSTRO-UNGARIEI ȘI PROBLEMELE DE ORDIN ETNIC ALE NOILOR STATE SUCCESOARE

Ian RYCHLIK,

doctor habilitat, profesor regulat în istoria cehă.

Teme de cercetare: Istoria cehă, slovacă, centrală europeană și balcanică a secolelor XIX și XX. **Cărți publicate:** *Habilitační práce Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914-1945.* Bratislava: Academic Press, 1998; *Rozpad Československa. Česko-slovenské vztahy 1989-1992 (Defalcarea Cehoslovaciei. Relațiile cehoslovace 1989-1992).* Vyšehrad, Praha, 2002; *Dějiny*

Bulharska (Istoria sinteză a Bulgariei). Lidové noviny – NLN, Praga 2000, ediția a 2 II-a, 2002; *Istoricul de sinteză a Macedoniei.* NLN, Praga, 2003. Coautor al: *The End of Czechoslovakia (Sfârșitul Cehoslovaciei).* Central European University Press, Budapesta-Londra-New York; *R. W. Seton-Watson and His Relations with the Czechs and Slovaks. Documents 1906-1951* (1995; R. W. Seton-Watson și relațiile sale cu cehii și slovacii. Documente 1906-1951); *Matica slovenská.* Departamentul T.G. Masaryk, Martin-Praga 1995 și 1996; *Dějiny Srbska (Istoria sinteză a Serbiei).* NLN, Praga 2004; *Istoria Croației.* NLN, Praga 2007; *Mezi Vídní a Cařihradem (O carte între Viena și Constantinopol).* Vyšehrad 2010; *Istoriya la Čechija.* Paradigma, Sofia 2010; *Dějiny Slovinska (Istoria Sloveniei).* NLN, Praga 2011.

Armistițiul semnat la Compiègne a pus capăt Primului Război Mondial în ziua în care Polonia și-a declarat independența, Împăratul Karol I al Austriei a abdicat, în Viena a murit fondatorul democrației sociale, Victor Adler, un om de onoare despre care cehii vorbeau cu respect. La momentul decesului său politicianul simțea că a ajuns ca să vadă revoluția din Austria, care, după cum considera dânsul, a izvorât din socialismul democratic și justiție. Considera importantă revoluția din Germania deoarece acolo trebuia să predomină de asemenea democrația și socialismul, el invita fără echivoc Austria să adere la

națiunea și justiția Germaniei. Totodată, însă, Adler dorea independență pentru celelalte națiuni, care acum ajunse un fapt împlinit.

La sfârșitul anului 1918, când cel mai teribil război din lume urma să se sfârșească, majoritatea oamenilor au avut aceleași sentimente similare politicianului V. Adler. Chiar dacă orașele monarhiei și mai ales capitala sa, Viena, se confruntau cu foametea, concomitent populația fusese decimată de epidemia de gripă spaniolă, oamenii credeau că războiul care tocmai se încheiase a fost cu adevărat ultimul război și că va urma o eră de pace, justiție și fraternitate generală. Unii au acceptat dizolvarea monarhiei cu teamă și mâhnire, alții cu bucurie. Toți așteptau ceva diferit de la nouă situație. Se pare că națiunile eliberate erau dispuse să meargă peste capetele celorlalți și să înceapă un nou război, de data aceasta pe teritoriul disputat. Nu era nicio pomenire despre perioada prosperității pentru toți. Cei mai influenți membri ai populației aveau motive de îngrijorare: bolșevismul inunda Europa. Mulți membri ai clasei sărace, care în primul rând au suferit oroarea războiului, au crezut că doar prin bolșevism puteau obține salvarea prin ordinea socială și să construiască paradisul pe pământ.

Totuși, pe pământ nu au existat paradise și nici nu vor exista. Nu este posibilă nici măcar justiția etnică: pe de o parte națiunile nu reprezintă o cantitate constantă deoarece aceasta se mărește, altele se micșorează. Din punct de vedere etnic nu poate fi ușor creată populația omogenă dacă în încercarea de a realiza această nu implică și relocarea forțată a grupurilor etnice. Mai mult decât atât, deși multe națiuni au vorbit entuziasmate despre principiul etic în construirea națiunii, acestea au insistat în același timp și asupra unităților istorice, bazându-se adesea pe frontiere care au încetat de mult să existe. De exemplu, politicienii polonezi visau în 1918 la o Polonie reînviată care a existat înainte de prima partiție, adică granițele anului 1772!

Tratatul de pace cu Austria, semnat în Saint-Germain-en-Laye la 10 septembrie 1919, și tratatul de pace cu Ungaria, semnat în palatul Grand Trianon la 4 iunie 1920, au dus la destrămarea definitivă a Imperiului Austro-Ungariei. Din ruinele acestuia au apărut trei țări care s-au definit ca state entice: Cehoslovacia, Polonia și

Regatul Serbilor, Croaților și Slovenilor (Regatul SCS, Iugoslavia din 1929). Mai mult decât atât, după “principiul etnic”, o parte din teritoriul monarhiei destrămate a fost incorporat în țările deja existente: Italia și România. Cert este că originea Regatului SCS constituie aderarea fostelor teritorii sudice austriece la Serbia. În realitate, totuși, nici una din aceste țări nu era un stat etnic: în cazul Poloniei, Cehoslovaciei și Regatului SCS – acestea reprezintă de fapt niște copii diminuate ale Austro-Ungariei, moștenind toate problemele entice ale fostului imperiu. Este un fapt omniscent că țările noi încorporează minorități cu un număr considerabil de populație pe teritoriul lor. Doar în cazul Poloniei, unde polonezii constituiau principală grupă etnică fiind aproximativ două treimi din populație. În Cehoslovacia și Iugoslavia “naționalitățile” (cehoslovaci și iugoslavi) au fost create artificial și astfel aceste popoare nu alcătuiau mai mult de jumătate din populație. De fapt au apărut doar două state entice: Austria, care conform tratatului de pace i se interzicea aderarea la Germania, și Ungaria, care desigur nu era considerată de unguri un stat nou, dar era văzut ca un succesor a Regatului Ungariei. Desigur că în Ungaria existau diaspore și de alte etnii, acestea fiind puține la număr și nu reprezentau o problemă majoră. Anume în aceste două țări populația nu era bucuroasă de faptul că aveau propriul lor “stat etnic”. Germanii considerau Republica Austria ca fiind o “țară pe care nimeni nu o vrea”. Ungurii, care până atunci considerau întregul Regat al Ungariei ca fiind al lor propriu, priveau cu uimire cum țara lor brusc s-a diminuat. Nici până în prezent ei nu s-au împăcat cu gândul că au pierdut mai mult de două treimi din teritoriul istoric al țării.

Noul lor statut și, mai ales înființarea propriilor țări, au fost considerate ca binevenite de către cehi și slovaci în Cehoslovacia, de către serbi, croați și sloveni în Regatul SCS și de către polonezi, în Polonia. Românii din Transilvania și Bucovina, populația vorbitoare de limba română din Basarabia și italienii din Trento și Trieste nu aveau niciun motiv să celebreze eliberarea lor națională. Înființarea Cehoslovaciei și al Regatului SCS (Iugoslavia) și restaurarea Poloniei independente erau, cu certitudine, niște pași pozitivi în ceea ce privește manifestarea dreptului națiunilor la autodeterminare. Să lăsăm

la o parte faptul că, în curând, se va demonstra că nu numai relațiile dintre cehi și slovaci, dar și cele dintre serbi și croați erau destul de încordate. Înființarea acestor țări nu a soluționat problemele etnice și cu atât mai mult nu ar putea fi rezolvate prin ajustarea frontierelor ce ar desemna o zonă cu o etnicitate mare asemănătoare cu a unei țări vecine care se consideră învingătoare.

Între Austria (dar nu Ungaria) și „statele etnice” succesoare nu exista o deosebire fundamentală: în partea austriacă a monarhiei – Cisleithania – (nu, totuși, în Ungaria) exista o egalitate legală între grupuri etnice individuale. Cisleithania a fost definită ca un stat multiethnic și iată de ce nu avea un grup etnic principal. Noile țări, însă, se defineau pe sine ca fiind state-națiuni, ceea ce însemna că ele încorporează atât un grup etnic principal al națiunii date, cât și minorități etnice. Experții care au stabilit o nouă ordine în Versailles, în 1919-1920, nu au identificat problema minorităților în noile țări. Soluția era protejarea minorităților etnice. Clauze privind minoritățile au fost incorporate în tratatele cu toate țările succesoare cu scopul de a garanta un statut egal tuturor membrilor minorităților de rând cu grupul etnic principal și de a asigura mai departe anumite „drepturi adăugătoare” în ceea ce privește educația și utilizarea limbilor proprii. Totuși, egalitatea indivizilor de diferite etnii într-o singură țară nu înseamnă egalitatea acelor etnii ca unități etnice. Esența acestui lucru a fost bine descrisă de către Josef Seliger la Congresul Constituțional al partidului social-democrat german al Cehoslovaciei, în Teplice, la 1 septembrie 1919: „Spunem deschis că vom lupta cu toată forța împotriva faptului de a fi plasați în poziția de minoritate etnică. Considerăm, bineînțeles, că vom fi cetățeni egali. Totuși, nu există o egalitate a cetățenilor fără o egalitate a grupurilor etnice!”¹.

Oricum, niciun grup etnic nu ar dori voluntar să fie o minoritate într-o țară străină, indiferent de ce drepturi ar putea avea. Iată de ce este surprinzător faptul că, imediat după desființarea Austro-Ungariei, consiliile naționale și guvernele de atunci ale statelor succesoare s-au angajat în lupta și încercarea *via facti* de a modifica frontierele în așa fel ca popoarele „lor” respective să fie localizate

¹ Quotation according to: Soukup, F.: 28. říjen, II., p. 1163.

în interiorul statelor-națiuni ale „lor”. Aici puterea și interesele Antantei erau decisive. Se vorbea deja despre izbucnirea unui război polonez-ucrainean în Galicia. Pe data de 22 noiembrie, Lvovul a fost atacat de polonezi și guvernul Republicii poporului vest-ucrainean a fost nevoit să se refugieze în Stanisławow (acum Ivano-Frankivsk). Pe 25 iunie puterile Antantei au dat consimțământul ca Polonia – având în vedere lupta cu bolșevicii în Ucraina – să ocupe Galicia pînă la râul Zbruh, adică pînă la frontiera austro-rusă antebelică.² Și, astfel, Galicia a rămas în posesia polonezilor. La sfîrșitul lui noiembrie și începutul lui decembrie 1918, militarii cehoslovaci au ocupat pămînturi de frontieră izolate, locuite de populația germană și le-au anexat la statul cehoslovac. Către sfîrșitul anului a fost ocupată Slovacia, o parte a căreia a trecut sub conducerea guvernului lui Charles în Budapesta. Pe 23 ianuarie 1919 militarii cehoslovaci au ocupat în întregime Těšín Silesia, în urma unui scurt război de o săptămână cu Polonia și, potrivit armistițiului pe linia Olza, era în conformitate cu puterile Antantei.³ Armata italiană a început ocuparea lui Littoral și Gorizia pe 11 noiembrie și a preluat controlul asupra Istriei și o parte a Dalmației cu orașele Šibenik și Zadar. La mijlocul lui noiembrie, italienii au ajuns la Ljubljana și Rijeka, ocuparea cărora a fost prevenită de armata sârbă, care, treptat, a fost transformată în armata statului iugoslav. Iugoslavii s-au simțit trădați de puterile Antantei și considerau cerințele legitime ale italienilor excesive. În acelaș timp, totuși, slovenii pretindeau la Styria de Sus și Carinthia de Sud. Pe 31 octombrie guvernul regional carintian a protestat împotriva acestor revendicări și au emis o declarație cu privire la indivizibilitatea Carinthiei.⁴ La sfîrșitul anului 1918, s-au format, treptat, cîteva consilii naționale în Carpathian Ruthenia, unul dintre care cerea lăsarea teritoriului ca parte autonomă al Carpathian Ruthenia, altul cerea alipirea la Cehoslovacia și un altul conta pe alipirea la Republica

² Serczyk, W.: Historia Ukrainy. 3. Wyd. Wrocław – Warszawa – Kraków: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 2001, pp. 285-286.

³ Rychlik, J. – Penčev, V.: Od minulosti k dnešku. České dějiny. Praha: Vyšehrad, 2014, pp. 411-412.

⁴ Rychlik, J. et. al.: Dějiny Slovinska, p. 154. Majoritatea locuitorilor acestui teritoriu au votat într-un plebiscit să rămînă în Austria și au respins anexarea la Regatul SCS. Există o puternică identitate carintiană printre membrii populației necătînd la rădăcinile slovene.

poporului vest-ucrainean, care, mai apoi, se va uni cu Ucraina independentă.⁵ Pe 11 noiembrie, armata română a ocupat Bucovina și au expulzat consiliul național ucrainean.⁶ Stabilirea frontierelor statelor succesoare s-a târăgănat până în 1920.

Sistemul Versailles a fost ținta criticilor mai târziu, fiind numit un sistem extrem de nedrept și chiar a fost considerat ca un factor ce a dus la cel de al Doilea Război Mondial, 20 de ani mai târziu. Germanii și ungurii, ca și bulgarii, de exemplu, ar fi putut în mod justificat sa-l folosească (și chiar l-au folosit) ca pe o nedreptate majoră, deoarece au pierdut teritorii care le-au aparținut secole la rând. Însă, în evaluarea Tratatului de pace de la Versailles cu Germania și tratatele de pace asociate cu Austria, Ungaria și Turcia, este imposibil de ignorat faptul că aceste tratate după războiul mondial au fost rezultatul unui congres de pace în care – ca și în orice război – n-au fost nici câștigători și nici păgubași. Astfel, niciun congres de pace nu este și nici nu poate fi în întregime corect, deoarece câștigătorii întotdeauna își iau recompense după un război și îi pedepsesc pe învinși. Din această perspectivă, frontierele trasate la Versailles, în 1919, nu au fost nici mai mult, și nici mai puțin corecte decât cele trasate de către Marea Britanie, Statele Unite și Uniunea Sovietică la Ialta, în 1943, și la Postdam, în 1945. Ceea ce rămâne să fie clar este faptul că nu a fost prezentă niciun fel de protecție a minorităților. Toate țările nu au respectat „clauza minorităților” sau au respectat-o insuficient. Alte țări, așa ca Cehoslovacia, și-au indeplinit angajamentele, dar nu și cele cu privire la minorități și, în consecință, a urmat același rezultat și 20 de ani mai târziu.

Multe grupuri etnice din fosta Austro-Ungarie au profitat de pe urma desființării imperiului. Cu toate acestea, acest lucru nu se aplică în termeni generali. Luat în ansamblu, este necesar de menționat că populația care a primit statut de minoritate au dus-o cu mult mai rău după 1918 decât în Austria. Acest lucru a fost mai ales adevărat pentru germanii austrieci din Tirolul de Sud și pentru slovenii și croații din regiunea de frontieră a fostei Austrii ce a devenit

⁵ Pentru mai multă informație, vezi Rychlik, J. – Rychliková, M.: Podkarpatská Rus, pp. 38-43.

⁶ Magocsi, P.R.: Ucraina, p. 501.

parte a Italiei. Școlile publice cu predare în limbile minorităților au fost curând închise și organizațiile culturale au fost, treptat, la fel închise. Presiunea a crescut ca urmare a apariției regimului fascist al lui Mussolini. De exemplu, un panou cu inscripția „Aici se vorbește doar italiana” a apărut într-o piață în Kobarid-Caporetta. Un astfel de panou nu ar fi fost posibil înainte de 1918 nu numai în Kobarid-Caporetta-Karfstadt, dar oriunde în Austro-Ungaria. În Trieste, milițieni fasciști au ars centrul de cultură sloven. Mai mult decât atât, situația slovenilor și a croaților în Italia era și mai paradoxală prin faptul că ei au fost de partea celor învingători în război, la fel ca și italienii.

Situația ucrainenilor în Galicia poloneză s-a înrăutățit dramatic. Deși limba ucraineană mai continua să fie folosită în Galicia de Est ca o a doua limbă în curțile de judecată și oficiile guvernamentale, numărul de școli ucrainene, mai ales cele medii, s-a micșorat drastic. Situația ucrainenilor în Bucovina, care a devenit parte a României, era și mai rea, deoarece autoritățile române au lichidat, practic, definitiv școlile ucrainenești în decurs de câțiva ani. Ungurii din Transilvania o duceau doar puțin mai bine.

Este clar că noile țări reflectau asupra politicii lor etnice în cadrul organizațiilor administrative, de justiție și securitate. De rând cu faptul că în Cisleithania organizațiile administrative și de securitate erau niște entități multietnice, într-un număr de țări, așa ca România, Italia și Polonia, se practica pe larg eliminarea oficialilor „nedoriți” din punct de vedere etnic. Desigur, nu putem să generalizăm acest fapt și situația nu era aceeași peste tot. Chiar și în Cehoslovacia liberală membrii minorităților aveau mai puține speranțe să fie angajați în organizații de stat decât oamenii de etnie fictivă cehoslovacă, de menționat că cehii o duceau mai bine ca slovacii.

Cu toate cele spuse, căderea Austro-Ungariei nu poate fi percepută ca un fel de tragedie sau catastrofă: a implicat un proces natural de stabilire a noi state-națiuni care, la urma urmelor, mai este în curs de desfășurare oriunde în lume astăzi (este de ajuns să reamintim, de exemplu, tentativa catalanilor de a fonda propria lor țară). Iată de ce este, de asemenea, incorect să afirmăm că țările succesoare au

fost fondate mai degrabă pe principiul etnic decât pe cel „civic”. Aceste țări nu puteau fi fondate decât pe principiul etnic, altminteri nu ar fi existat niciun motiv pentru înființarea lor. Și principiul civic nu ar fi funcționat în această situație. Deși toate țările nou formate au afirmat că ele sunt democratice și, de fapt, au fost democratice la începutul perioadei interbelice⁷, o democrație nu poate de sine stătător să unească grupuri etnice într-un singur stat. De ce, de exemplu, ar trebui polonezii din Těšín să trăiască în Cehoslovacia democratică când este Polonia democratică chiar peste graniță?

Deci, de ce a căzut Austro-Ungaria? În cazul Cisleithaniei, în mod categoric, nu a fost din cauza că grupuri individuale etnice o duceau greu. Este un alt motiv: orice grup etnic, când necesitățile sale culturale sunt satisfăcute, își dezvoltă propria sa formă de apartenență națională. Dacă câteva grupuri etnice trăiesc în același stat, locuitorii trebuie să perceapă statul ca fiind al lor și să se identifice cu el. Dar locuitorii monarhiei nu aveau o identitate comună care i-ar fi ținut împreună într-un singur stat. În cele din urmă, de stat au nevoie curțile de justiție, generalii și clerul. Aceasta desigur nu înseamnă că alți oameni de diferite etnii nu se identificau cu Austria ca fiind țara lor, doar că numărul lor era foarte mic. Oamenii, în primul rând, se identifică cu grupul lor etnic. De îndată ce oamenii au început să gândească în termenii propriului stat etnic, deși verbal încă exprimând loialitate monarhiei Habsburgilor, statul austrian nu mai putea supraviețui. Transformarea lui într-o federație de state-națiuni, deși realizabil, ar fi fost de neguvernabil și, de asemenea, ar fi căzut. În afară de aceasta, cu un secol de retrospectivă, posedăm o experiență, pe care oamenii de atunci nu o aveau: orice federație construită pe un fundament etnic este instabilă deoarece necesită un echilibru al puterilor între statele membre centrale și individuale. Cele mai multe dintre limitele unei federații sunt, în cele din urmă, prea stricte pentru astfel de națiuni. În această privință, soarta unei Austrii federalizate ar fi fost, fără îndoială, aceeași ca și al altor state multietnice federalizate la începutul anilor

⁷ Afirmația că Cehoslovacia a fost unica țară democratică în Europa centrală în perioada interbelică este corectă doar în ceea ce privește a doua jumătate a anilor 1930. Totuși, e posibil de considerat toate țările din regiune ca fiind democratice imediat după Primul Război Mondial, cu anumite rezerve în cazul României.

1990, și anume: Uniunea Sovietică, Cehoslovacia și Iugoslavia. Austro-Ungaria nu a putut să-și rezolve problemele etnice, nu au putut face acest lucru nici statele succesoare, deoarece aceste probleme nu pot fi soluționate.

E de la sine înțeles că cehii și slovaci privesc la desființarea Austro-Ungariei din punctul lor național de vedere. Înființarea unei noi țări Cehoslovacia a fost primită ca binevenită de ambele grupuri, deși fiecare dintre ele și-au imaginat lucrurile diferit. Noua țară vroia să se definească pe sine împotriva vechii Austriei, așa cum orice țară se definește împotriva predecesorului său. Chiar deși statul cehoslovac era mai progresiv și mai democratic decât fosta monarhie austriacă și, mai ales, Ungaria, curând a devenit clar că procesul de continuitate a tradiției vechii monarhie a fost cu mult mai mare decât politica de discontinuitate: legile vechi încă fiind aplicate în noua țară, adaptând organizațiile administrative și juridice ale predecesorului său. Astăzi nu este necesar să ne definim într-un mod negativ împotriva vechii monarhii: o percepem cu toate trăsăturile pozitive și negative. Aceasta se referă nu doar la cehi și slovaci, dar, de asemenea, și la alte națiuni ale fostului imperiu.

THE HISTORY OF HULUBOIA'S COUNTRYSIDE FOUNDED BY CZECH COLONISTS AT THE END OF XIX-TH

Ion VARTA,

PhD in history, Chief of the Department of Archives
of the Republic of Moldova

Topics of research: Modern history of Bessarabia; Modern history of Romanian principalities; The history of national movement of Bessarabian Romanians; The history of Romanian-Russian diplomatic relations; The history of communist totalitarian regime in Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic (MASSR) and Moldavian Soviet Socialist Republic (MSSR). Published books: „Revoluția de la 1848 în țările române. Documente inedite din arhivele rusești.” (*Revolution of 1848 in Romanian countries. Original documents from Russian archives.*) Chișinău, Editura Arc, 1998; „Moldova și Țara Românească în timpul domniilor regulamentare.” (*Moldova and Wallachia during the regulatory reigning*) Chișinău, Cartdidact, 2002 (co-author T. Varta); „Primarul Carol Schmidt și opera de modernizare a orașului Chișinău” (*The mayor Carol Schmidt and the modernization work of the Chisinau city*) (co-author T. Varta).

Village Huluboaia was named until 1912 Novograd (Novigad), and from that year it was renamed into Goluboie. According to the census from 2004 the village had then 1011 inhabitants (494 men and 517 women). In ethnic terms the population of this community is constituted in the following way: Moldovans – 468 persons (46,29%); Ukrainians – 262 (25,915); Russians – 79 (7,8%); Bulgarians 56 (5, 54%); Gagauzi – 16 (1,58%); Romanians – 2 (0,2%); the rest -128 (12,66%).

The settlement was set up in the 80s of the XIXth century by 153 settlers of Czech origin who came to Basarabia from the town Cehograd (officially ena-

med into Novogorodivka in 1946). The town Cehograd, in its turn, was set up by settlers of Czech origin in 1869, who were lured to settle down in the Russian Empire by the king Alexander II. These were originating from the district Usti nad Orlici (Germ. Wildenschwert), at present having 14322 inhabitants; Litomyšl (Germ. Lietomischl) (today this town has 10000 inhabitants) and Vysoke Myto (Germ. Hohenmauth; Latin Alta Muta) (12000 inhabitants – 01.01.2011).

All three of these Czech towns are currently part of the Pardubické district in the north-east of the Czech Republic. Due to the deplorable economic situation many Czech-born inhabitants of the town Cehograd had to emigrate in different directions – a part settle down in Siberia, another part in the USA or Canada, and more than 150 Czechs preferred to settle in the south of the Gubernia Basarabia, where they founded a new Czech colony, 25 km from Cahul (north direction) and 15 km from the border of the then Russian Empire with Romania. The initiators of the displacement of the Czechs from southern Ukraine to Bassarabia were Josef Kosto and the teacher Horak.

Currently, Novogorodivka has a commune status, with a population of 1180 inhabitants and is part of the Melitopol district, Zaporijjea region, Ukraine. According to the 2001 census, 71.44% of Russians and 13.14% of Ukrainians lived in this locality.

In 2015, with the contribution of Czech President Milos Zeman, 46 inhabitants of the Novohorodivka village returned to the Czech Republic because of the danger that the war in the immediate neighborhood represented for their lives.

In 1901, the Czechs in Novigorod (Goluboie) in southern Bassarabia succeeded in establishing a primary school in which the teaching language was Russian.

In 1934, during the period of Romanian administration, a school was set up in village Huluboaia in which the Czech language was studied. In 2004, in this village, the Association of Czechs in the Republic of Moldova was registered the president of which is Ivan Lauda and it has 120 members.

The gymnasium from Huluboaia bears the name of the Czech writer Jaroslav Hašek.

The Czech language club under the name of „Novohradek” activates in this institution. Since 1995 students from the Czech Republic have arrived in village Huluboaia helping the local children to study the Czech language.

Piotr Petrovici, of Czech origin has been leading the local choir for 38 years now and the choir performed in many places in the Republic of Moldova and Romania. In the repertoire of this choir popular Czech songs prevail.

Finally, as a suggestion: village Huluboaia from Republic of Moldova could be twinned with the three towns from the Czech Republic where the origins of the Czechs from the Moldovan town come from.

For these reasons and in order to give thorough arguments about the common Czech ascendancy of the Czechs in Moldova with those from the Czech Republic we collected copies of many birth registers which contain names of newborns from the village Huluboaia (Novigorod) as well as the names of their parents of Czech origin.

ISTORIA LOCALITĂȚII HULUBOIA FONDATĂ DE COLONIȘTI CEHI LA SF. SEC. AL XIX-LEA

Ion VARTA,

doctor în istorie, șeful Direcției de Arhive a
Republicii Moldova

Teme de cercetare: Istoria modernă a Basarabiei, Istoria modernă a Principatelor Române, Istoria mișcării naționale a românilor basarabeni; Istoria relațiilor diplomatice româno-ruse; Istoria relațiilor diplomatice româno-ruse; Istoria regimului totalitar comunist din RASSM și RSSM. **Cărți publicate:** *Revoluția de la 1848 în țările române. Documente inedite din arhivele rusești.* Chișinău, Editura Arc, 1998.; „*Moldova și Țara Românească în timpul domniilor regulamentare.* Chișinău, Cartdidact, 2002 (împreună cu T. Varta); *Primarul Carol Schmidt și opera de modernizare a orașului Chișinău* (coautor T.Varta).

Satul Huluboaia, până în anul 1912, s-a numit Novograd (Novigrad), iar din acest an este rebotezat în Goluboe (Голубое). Conform recensământului din anul 2004, localitatea avea atunci 1011 locuitori (494 bărbați și 517 femei). Sub aspect etnic, populația acestei comunități era constituită în felul următor: moldoveni – 468 de persoane (46,29%); ucraineni – 262 (25,915); ruși – 79 (7,8%); bulgari – 56 (5,54%); găgăuzi – 16 (1,58%); români – 2 (0,2%); restul – 128 (12,66%).

Localitatea a fost înființată în anii '80 ai secolului al XIX-lea de 153 de coloniști de origine cehă, veniți în Basarabia din orașul Cehograd (rebotezat oficial în Novogorodivka, în anul 1946). Orașul Cehograd, la rândul său, a fost înființat de coloniști de origine cehă, în anul 1869, care au fost ademeniți să se stabilească în Imperiul Rus de împăratul Alexandru al II-lea. Aceștia erau originari din districtul Usti nad Orlici (germ. Wildenschwert), în prezent cu

14322 de locuitori; Litomyšl (germ. Lietomischl) (astăzi acest oraș are 10000 de locuitori) și Vysoké Myto (germ. Hohenmauth; Latin Alta Muta) (12000 de locuitori – la 01.01.2011).

Toate aceste trei orașe cehice fac parte, în prezent, din ținutul (districtul) Pardubické, din nord-estul Cehiei. Din cauza situației economice deplorabile, mai mulți locuitori de origine cehă a orașului Cehograd au fost nevoiți să emigreze în diferite direcții – o parte s-a stabilit în Siberia, alta – în SUA sau Canada și peste 150 de cehi au preferat să se stabilească în sudul guberniei Basarabia, unde au și înființat o nouă colonie de cehi, la 25 km de Cahul (direcție nordică) și 15 km de la frontiera de atunci a Imperiului Rus cu România. Inițiatorii strămutării cehilor din sudul Ucrainei în Basarabia au fost Josef Kosto și învățătorul Horak.

Actualmente, localitatea Novogorodivka are statut de comună, cu o populație de 1180 de locuitori și face parte din raionul Melitopol, regiunea Zaporijiea, Ucraina. Conform recensământului din anul 2001, în această localitate trăiau 71,44% ruși și 13,14% ucraineni.

În anul 2015, cu concursul președintelui Cehiei Milos Zeman, 46 de locuitori din satul Novohorodivka s-au repatriat în Cehia, din cauza pericolului care-l prezenta pentru viața lor războiul din vecinătatea imediată.

În anul 1901 cehii din Novigorod (Goluboi) din sudul Basarabiei au reușit să obțină înființarea unei școli primare, în care se predă în limba rusă.

În anul 1934, în perioada administrației române, în localitatea Huluboaia a fost înființată o școală, unde era studiată limba cehă.

În anul 2004, în această localitate, a fost înregistrată Asociația cehilor din Republica Moldova, cu denumirea de „Novograd”, al cărei președinte este Ivan Lauda, cu 120 de membri.

Gimnaziul din Huluboaia poartă numele scriitorului ceh Jaroslav Hašek.

În această instituție activează cercul de limbă cehă „Novohradek”. În lunile de vară, începând cu anul 1995, în satul Huluboaia sosesc studenți din Cehia, care îi ajută pe copiii din localitate să studieze limba cehă.

Piotr Petrovici, de origine cehă, din Huluboaia, de 38 de ani conduce corul din localitate, care a evoluat în mai multe localități din Republica Moldova și România. În repertoriul acestui colectiv prevalează cântecele populare cehe.

La final, în calitate de sugestie: Satul Huluboaia din Republica Moldova ar putea să se înfrățească cu cele trei orașe din Cehia, de unde se trag originile cehilor din localitatea moldoveană.

Din aceste considerente și pentru a argumenta în mod temeinic ascendența comună a cehilor din Republica Moldova cu cei din Cehia, am executat copii de pe mai multe registre mitricale, în care se regăsesc nume de nou-născuți din satul Huluboaia (Novigorod), dar și numele părinților lor cu origini cehe.

THE STATE AUTO DETERMINATION FROM EUROPE 1918: CZECHOSLOVAKIA'S INDEPENDENCE AND HER PLACE IN THE INTERNATIONAL SYSTEM

Alexandru ROMAN,

dr. habil., professor, Department of International
Relations, Faculty of International Relations,
Political Sciences and Public Administration, State
University of Moldova.

Topics of research: Probleme actuale ale studiilor diplomatice (română) (*Actual problems of diplomatic studies*); Serviciul diplomatic și consular (*The diplomatic and consular service*); Istoria relațiilor internaționale și Istoria diplomației statului moldovenesc (română, rusă) (*The history of international relations and the History of diplomacy of the Moldovan state*); Istoria Economiei Mondiale (română) (*The history of World Economy*); Arhivistica (și colaborarea cu Consiliul Internațional al Arhivelor) (română, rusă) – *Archivistics (and collaboration with the International Council of Archives)*. **Theoretical-methodological works:** Roman A., Sacovici V. Globalistica. Manual pentru instituțiile de învățământ superior și postuniversitar. Chișinău: AAP, 2009, 496 p.; Unele considerații sursologice și istoriografice privind noile abordări în reevaluarea studierii relațiilor internaționale. (*Some source and historiographic considerations regarding the new approaches in re-evaluation of studying the international relations*) În.: Relațiile internaționale – domeniu specific de activitate intelectuală. Contribuția instituțiilor de profil, pp. 305-323. Mater. Conf. Internaț., 2 aprilie 2013. Chișinău, Tipogr. Print-Caro, 2012, 446 p.; Istoria Moldovei (*History of Moldova*), în 3 vol., coautor la vol. I și III, autor al Capitolului „Moldova în sistemul relațiilor internaționale (sec. XIV - XIX), (*Moldova in the system of international relations (XIV-XIX centuries)*)” Chișinău: Tipogr. Centrală, 2016; Colaborarea diplomatică a Moldovei cu Polonia: tradiții istorice și actualitate. (*The diplomatic collaboration of Moldova and Poland*) Krakow: Universitatea Iagelonă, 2015; Elaborarea Tezei de absolvire a Academiei (Îndrumări metodice și metodologice pentru audienți, masteranzi și doctoranzi). Chișinău: AAP, 2008, 114 p.; Teza de Licență

(Studiu metodic) Îndrumări metodice și metodologice pentru diplomați și conducători științifici. Chișinău: ULIM, 2000, 90 p.; Istoria Diplomației. Curs de lecții, P. I, Chișinău: AAP, 2000 (ed. a 2-a; ed. 1 - 1997); The management of high Schools Accreditation. Europai Regionalis Konferenciaja. Budapest, 17-19 october 2003; Zece oglinzi veridice pentru managerii din învățământ. Ghid pentru autoauditul managerilor învățământului. Chișinău, Ed. „Univers Educațional”, 2006 (Coautor: prof. univ. Gh.Rudic); Десять прямых зеркал для менеджеров образования. Гид для ауто-аудита. Изд-во «Univers Educațional», (coautor Gh.Rudic), 2006, 88 p.; Analiza comparativă a sistemelor educaționale din Republica Moldova și Japonia – În: Probleme actuale ale teoriei și practicii relații-lor moldo-japoneze. Mater. Conf. internaț. Chișinău, 2005 etc.

Abstract: *The article referred to some consequences of the end of the First World War represented by the dissolution of the Austro-Hungarian Empire and the formation of new independent national states, among which was Czechoslovakia. In the territorial context, the Czechoslovakian state included the historical provinces Bohemia, Moravia and Silesia, to which Slovakia and Ruthenia were added, having in total a surface of 140 394 square km. On 14 November 1918, Tomáš Garrigue Masaryk had become the first president of the country officially called Czecho-Slovakian Republic (RČS) in 1918 – 1920 period, and as a simplified form, it was called Czecho-Slovakia. During the period 1920 – 1938, the country was named as Czechoslovakian Republic (ČSR), and the short name Czechoslovakia. Becoming a subject of international relations, the interwar Czechoslovakia played an important role in assuring the regional security in Europe. The Little Agreement, initiated by the minister of foreign affairs, Edvard Beneš, as organization of regional security, had quickened its activity by periodical convening of those 10 Conferences, etc.*

Key-words: *the Treaty of Saint-Germain-en-Laye, international geopolitical disturbances, independent national states, Czechoslovakia, Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš, the Little Entente.*

The big international geopolitical disturbances after the First World War were determined by the official recognition of the defeat in world conflagration by the great Austro-Hungarian Empire of Central Europe. It was an event produced in two years after the fall of the Russian Empire and four years before the dissolution of Ottoman one. This conglomerate of the Austro-Hungarian Empire dissolved

definitely leaving behind a myriad of independent national states among which was Czechoslovakia. This phenomenon represented the logical consequence of Austro-Hungarian capitulation on 3 November 1918 after its defeat in the Battle of Vittorio Veneto. On 10 September 1919, at the palace of Saint Germain en Laye, near Paris, a delegation formed by the Austria representatives and those of the Entente states signed the treaty that led to the birth of new independent European states: Czechoslovakia, Hungary, Poland and Kingdom of Yugoslavia.

Making a short retrospection of the main events on the international stage that led to the Austro-Hungarian Empire dissolution we can notice that before the first world conflagration the given empire seemed to be a very strong state able to resist a war against the Serbian rebels that assassinated the heir prince Franz Ferdinand. This empire from the center of Europe was modern with a strong industry and very efficient governance. In this context, the role of the emperor Franz Joseph I (1830-1916) was obvious – he was one of the most remarkable representatives of the Habsburg dynasty, leaving behind 68 years of reign full of complex events in political, military, economic and cultural fields. In the European public consciousness, there were two well-outlined facets of the sovereign: one referred to the tough decisions of repressing the national aspirations manifested by different populations; the other revealed the economic and cultural welfare of the central-European space governed by monarch in the last decades of the XIXth century. The specialized literature mentions mainly the so-called “*happy years of peace*” that lasted from concluding the Austro-Hungarian dualist pact (1867) until the beginning of the First World War (1914)¹.

We have all grounds to point out that Franz Joseph reigned and modeled the destiny of millions of people that were under the Empire, including Czechs and Slovaks. His decisions (regarding society modernization or other dramatic ones as the involvement in the First World War with material loss and many human victims) should be analyzed in the context of the respective epoch. Thus, the last

¹ To consult: Moisuc Viorica, *History of international relations (Istoria relațiilor internaționale)*, Bucharest, ed. Foundation “România de mâine”, 2007.

decades of the sovereign reign represented a period of distinguished development. For example, according to the existent rich thematic historiography, “*between the XIIIth and XXth centuries, the dynasty generated leaders of empires, kingdoms, dukes and principalities in Germany, Austria, Spain, Italy, Belgium, Holland, Czechoslovakia, Yugoslavia, Romania, Poland and Hungary*”².

But the dualist empire were becoming more instable – the war was triggering disorders within component nations that opted vehemently to obtain national rights, autonomy and to form new states in case of Austria defeating by Entente. The president Woodrow Wilson managed the territorial cedes according to the principle of self-determinism that was considered as a guarantee of peace in the newly formed states. Nevertheless, the mixture of population and the ignorance, in some cases, of the people volition had created premises for further tension in society.

Other premise for national-state building was the mobilization of approximatively 1,4 millions of Czech soldiers that had fought in the First World War, from which 150 000 soldiers died, i.e. about 10% from the mobilized ones. Over 90 000 Czech volunteers formed the Czechoslovakian Legions in France, Italy and Russia where they fought against the Central Powers, and afterwards, against the Bolshevik armies³. Thus, after the empire dissolution,

² Sked, Alan. *The Decline and fall of the Habsburg Empire, 1815-1918. (Declinul și prăbușirea Imperiului Habsburgic. 1815-1918)* ed. 2nd, London: Longman, 2001.

³ *Radio Praha – zprávy cs.* According to many specialists, including the Romanian historian Alexandra Șerban, in the middle of July 1918, a Czechoslovakian legion of the White Army (that was supporting the temporary Government of Russia, overthrown by the Bolshevik revolt of the 1917 autumn) which approached Ekaterinburg – where the dethroned Russian emperor Nicolai the IInd with his family were kept captivated, would speed up their barbarian assassination. According to Pavel Medvedev, one of the guardians of imperial family kept here, the group of Czechoslovakian soldiers (from Astro-Hungarian prisoners) was so close to the city “*that the weapons thunder was heard even in Ipatiev house*” where the family of dethroned Russian emperor was kept. It’s not known exactly if the Czechoslovakian legion had the intention to release the tsar from captivity, but the Bolsheviks didn’t wait the outcome and took the sudden decision to execute the Russian imperial family. The historian Alexandra Șerban had published a study where she cited the testimonies of the former guardian P. Medvedev. According to him in the night from 16 to 17 July the commander of the Bolshevik guards Iakov Iurovski together with two members of Extraordinary Commission of the Soviet of Ekaterinburg killed meanly the whole imperial family (consisted of 7 persons: the tsar and his wife, 4 daughters and the son Alexei of 13 years old – the throne heir that was carried in arms by his father, being seriously ill from birth, as well as the doctor Botkin, the cook and two servants). The guardian Medvedev remembered that the execution was realized by “*commander Iurovski, his assistant, two*

the Czechoslovakian republic was formed, proclaiming the independence on 28 October 1918, at Prague. It represented a political expression born in War, when a part of Slovakian and Czech representatives⁴, by their free will, had decided at 30 May and 30 October 1918, at Pittsburg, to create a nation joining the two nationalities that were living compactly. In the process of state organization of Czechoslovakia, the Conference of Peace at Paris had combined more principles including the principle of nationalities, the principle of self-determination, the principle of historical right and that of the economic right, etc. The ethnical aspect

members of Extraordinary commission (CEKA) and seven Latvians” (all 11 persons being shot and their bodies thrown in an abandoned mine, their remains were found 8 decades later, Nicolai the IInd being sanctified. (Apropos, precum consideră mulți specialiști, inclusiv și istoricul din România Alexandra Șerban, la mijlocul lui iulie 1918, o legiune cehoslovacă a Armatei Albe (ce susținea Guvernul provizoriu al Rusiei, debarcat de la putere de revolta bolșevică din toamna anului 1917), care se apropia de Ekaterinburg, unde se aflau în captivitate împăratul rus detronat Nicolai al II-a cu familia sa, ar fi urgentat asasinarea lor barbară. Precum își amin-tea unul din paznicii familiei imperiale deținute aici, Pavel Medvedev, grupul militarilor cehoslovaci (care provenea din rândul prizonierilor austro-ungari) era atât de aproape de oraș „*încât bubuitul armelor se auzea și în casa Ipatiev*”, unde era ținută familia împăratului rus detronat. Nu se știe exact dacă legiunea cehoslovacă ar fi avut și intenția eliberării țarului din captivitate, însă bolșevicii nu au așteptat deznodământul și au luat decizia subită de a executa familia imperială rusă. Istoricul Alexandra Șerban a publicat un studiu, în care citează mărturiile fostului gardian P. Medvedev, precum că în noaptea de 16 spre 17 iulie comandantul gărzilor bolșevice Iakov Iurovski, împreună cu doi membri ai Comisiei Extraordinare a Sovietului din Ekaterinburg, au asasinat mișelește întreaga familie imperială (ce consta din 7 persoane: țarul și soția sa, 4 fiice și fiul Alexei de 13 ani – moștenitorul tronului, ce era purtat în brațe de tatăl său, fiind grav bolnav de la naștere, precum și medicul Botkin, bucătarul și două servitoare). Gardianul Medvedev își amintea că la execuție au participat „*comandantul Iurovski, asistentul său, doi membri ai Comisiei Extraordinare (CEKA) și șapte letoni*” (toate 11 persoane fiind împușcate și corpurile lor aruncate într-o mină părăsită, iar rămășițele au fost depistate peste 8 decenii, Nicolai al II-lea fiind sanctificat).

⁴ Previously, in May 1917, 222 Czechoslovakian intellectuals address a memorial to the Parliament of Vienna referring for the first time to a “*Czechoslovakian nation*” which they conceive within a democratic Europe of the future. After that at 6/19 October the American note comes regarding the independence of Czechoslovakian and Yugoslavian people accepted by the Austro-Hungarian government at 15/28 October 1918, when the Czech National Committee proclaimed the state independence, and after two weeks, at Prague, the National Assembly was opened (1/14 November) which proclaimed the Czechoslovakian Republic independent. (Anterior, încă în mai 1917, 222 de intelectuali cehi adresează un memoriu Parlamentului de la Viena referindu-se pentru prima dată la o „*națiune cehoslovacă*” pe care ei o concep în sânul unei Europe democratice a viitorului. Apoi la 6/19 octombrie parvine nota americană privind acordarea independenței cehoslovacilor și iugoslavilor, acceptată de guvernul austro-ungar la 15/28 octombrie 1918, când Comitetul Național Ceh a proclamat independența țării, iar peste 2 zile, la 17/30 octombrie, și Consiliul Național Slovac a adoptat Declarația de autodeterminare, separare de monarhie și unire cu Cehia. La doar 2 săptămâni, la Praga, s-a deschis Adunarea Națională (1/14 noiembrie), care a proclamat Republica Cehoslovacă independentă.)

of Czechoslovakia showed that the principle of nationalities could not produce a “pure” national state without minorities. Thus, they solved the situation regarding the state formation by recognizing the right to self-determination of the majority of people⁵.

In the territorial context, the Czechoslovakian state included the historical provinces Bohemia, Moravia and Silesia, to which Slovakia and Ruthenia were added having the total surface of 140 394 square km. The population majority – « (66,9%), *from ethnic point of view, was formed of Czechs and Slovaks, counting 8 760 907 people, as well as Germans (22,3%); Hungarians (500 000), Ruthenians (461 849) and Polish (100 000), that formed in total 10,8%. The populations of Slavic origin formed the majority (68,9%). The Germans were established in Bohemia, around the border, in Moravia and in other regions. After the census of 1921, Germans number constituted 3 123 568*”⁶.

The essential element of national unity was the Czech will to live in their national state. It was performed from Slovakian side by the manifesto of Juriga in the Hungary Parliament (October 1918), the declaration of the National Council of Pittsburg etc. In the international context, the National Committee of Czechs was recognized as the only authorized body. The new formed state, Czechoslovakia, had about 14 million of citizens, including: 7 million of Czechs, 2.5 million of Slovaks and over 3 million – Germans from Sudetes region, Hungarians, Ukrainians and Polish.

We would like to mention that among the Slovakian personalities (after Slovakia became part of Czechoslovakia on 28 October 1918) was one that had contributed the most to the creation of world image of the new republic. This was M. R. Štefánik the diplomat in France service. He helped T. G. Masaryk and E. Beneš to establish contacts with allied powers. Soon, on 14 November 1918, Tomáš Garrigue Masaryk became the first president of the country officially called

⁵ Sofronie, George, *The principle of nationalities... (Principiul naționalităților...)*, Bucharest, Ed. Albatros, 1999, p. 80.

⁶ To consult: Seișanu, Romulus, *The principle of nationalities (Principiul naționalităților)*, Bucharest, Ed. Albatros, 1996, p. 294

the Czecho-Slovakian Republic (abbreviation: RČS) in 1918 – 1920 period, and as a simplified form it was called Czecho-Slovakia⁷. During the period 1920 – 1938, the country was named as Czechoslovakian Republic (and the abbreviation ČSR replaced the previous one RČS), and the short name Czechoslovakia.

Becoming the subject of international relations the interwar Czechoslovakia had played an important role in assuring the regional security in Europe. In this context, since 3 August 1919, Romania was announced about the boarder with Czechoslovakia, traced by the Supreme Council of the Allied and Associated Powers that maintained the Tisa river course as line of the border. The article 53 of the Peace Treaty with Austria stipulated the following: “*Austria recognizes, as the Allied and Associated Powers did, the full independence of the Czechoslovakian state that will include the autonomous territory of Ruthenians from the south of the Carpathian*”.

The main objectives of the foreign policy came from the treaties of Saint Germain and Trianon that recognized the international legal existence of Czechoslovakia⁸. The approach between Czechoslovakian, Romanians and Yugoslavians was realized during the common travel to Trianon at 4 June 1920. The formation of a regional alliance was opportune considering the attempt of restauration made by Karl I of Habsburg, as well as on the French plane, of founding a Danube confederation to weaken the national sovereignty of those three states. A revanchist spirit of neighboring countries persisted that period, namely it was in Hungary, Germany and Bulgaria. The first step was realized by signing on 14 August 1920 the Convention of Czechoslovakian-Yugoslavian alliance. In the same month, the minister of foreign affairs, Edvard Beneš, went to Bucharest where Romania gave its principle agreement towards a possible alliance with Czechoslovakia and Yugoslavia. Then, all treaties of Romanian-Czechoslovakian (April 23, 1921) and Romanian-Yugoslavian (June 7, 1921)

⁷ Cârstea Marusia, Buzatu Gheorghe. *Europe in the powers balance (Europa în balanța forțelor)*, v. I, 1919-1939, Bucharest, Ed. Mica Valahie, 2007.

⁸ Campus, Eliza, *The little agreement (Mica Înțelegere)* 2nd ed., Ed. of Romanian Academy, Bucharest, 1997, 247 p.

defensive alliances were concluded, fact that formed the bases of a regional alliance. The minister of foreign affairs opted for a larger alliance – a desiderate sustained by Yugoslavia and Czechoslovakia. Moreover, the project of alliance that was starting had the support of France, Great Britain and Italy. However, the project of alliance of five neighboring states broke by Czechoslovakian-Polish misunderstandings between which existed also a territorial dispute.

Thus, the Conventions of Romanian-Slovakian and Romanian-Yugoslavian defensive alliance agreed to create the Little Agreement, called also the Little Entente (the expression „*Little Entente*” was used for the first time in the Hungarian newspaper *Pesti Hirlap*), as political regional organization⁹. Being an international structure, this defensive political organization represented an alliance between Czechoslovakia, Kingdom of Yugoslavia and Kingdom of Romania, that had as the main goal the maintenance of territorial integrity of those three states despite of the revisionist pretentions and restorative tendencies of Habsburgs. Built on democratic principles, the Little Entente was effectively the fifth European power and had a strong federal power¹⁰. Thus, in its foreign policy, the Czechoslovakian diplomacy oriented its efforts to defend the status-quo and respectively, the regional security.

The practical activity of the organization *initiated by the minister of foreign affairs of Czechoslovakia, Edvard Beneš, as organization of regional security*, as well as the bi- and trilateral relations of member-states started in the beginning of the '20s of the XXth century. Thus, on 4 February 1920, Bohumil Čermák became the first accredited diplomat as Czechoslovakian minister at Bucharest. On 15 September, Constantin Hiott became the first Romanian diplomat with minister title at Prague. These events were considered as the establishment of diplomatic

⁹ Campus, Eliza, *The Little Agreement (Mica Înțelegere)* (2nd ed.), 1997, p. 128.

¹⁰ In comparison with the concept that prevailed until after 1989, Eliza Campus, in the revised edition of the work *The Little Agreement* of 1997 claims that the organization had a federal character (p. 9-15). The historians Florin Constantiniu, Ion Chiper, Cristian Popișteanu, as well, consider it as a “*federal alliance*”. (Spre deosebire de concepția care a prevalat până după 1989, Eliza Campus, în ediția revizuită a lucrării *Mica Înțelegere* din 1997 susține că organizația a avut un caracter federal (p.9-15). Istoricii Florin Constantiniu, Ion Chiper, Cristian Popișteanu, la fel, o consideră o „*alianță federală*”).

relations between these two countries. A positive contribution was brought by many official contacts, among which there were the visit of the prime-minister Ion C. Brătianu in Czechoslovakia (September 1923), the visit of the king Karl IInd at Prague (1936), etc. The activity of the Little Agreement was performed by organizing periodically Conferences: Prague (27-28 August 1922), Sinai (July 1923), Belgrade (January 1924), Timisoara (19 February 1926), Bled (June 1926), Ioachymov (3-15 May 1927), Strbske Plesso (25-27 June 1930), Belgrade (May-June 1932), Geneva (14-16 February 1933), Bled (21-22 august 1935).

The economic cooperation deepened once with creating the Economic Council of the alliance in 1933. Among the main priorities were the preferential taxes applied in those three states, as well as a system of quota, the collaboration in industry and agriculture, the mixed chambers of commerce, the joining of the railway fees, the collaboration in air and maritime navigation, the quick circulation of supply stuff and weapons. Czechoslovakia proposed the creation of an industrial cartel in order to face the big international cartels. Romania for example offered to Czechoslovakia a free port zone at Galati, as well as taking measures to improve the navigation on Danube, the railway, aerial, post, telephone, telegraph and wireless communications. Afterwards, Czechoslovakia signed the Convention of defining the aggression, at London, in July 1933. In the context of interstate relations, it established diplomatic relations with Soviet Union (9 June 1934), as well as Romania, signed the Treaty of friendship, alliance and mutual assistance with Czechoslovakia (16 May 1935). Czechoslovakia traditionally was developing bilateral benefic relations with France representing a continuity of the alliance treaty signed between Czechoslovakia and France since 24 January 1924. In '30s of the last century, a Pact of mutual assistance was negotiated and concluded between the Little Agreement and France¹¹.

¹¹ Georgiana-Margareta Scurtu, *Negotiations between France and the Little Agreement to conclude a pact of mutual assistance (Tratative între Franța și Mica Înțelegere pentru încheierea unui pact de asistență mutuală) (1936-1937)*, SMIC, 2003, 2, p. 25-44.

Selective bibliography:

- Campus Eliza, *Mica Înțelegere* (ed. a II), Ed-ra Academiei Române, București, 1997 (ed. I - 1968), 247p.
- Cârstea Marusia, Buzatu Gheorghe. *Europa în balanța forțelor*, v.I, 1919-1939, B., Ed.Mica Valahie, 2007.
- Moisuc Viorica, *Istoria relațiilor internaționale*, București, Ed. Fundației România de mâine, 2007.
- Seișanu Romulus, *Principiul naționalităților*, București, Editura Albatros, 1996, p. 294.
- Scurtu Georgiana-Margareta, *Tratatative între Franța și Mica Înțelegere pentru încheierea unui pact de asistență mutuală (1936-1937)*, SMIC, 2003.
- Sked Alan. *Declinul și prăbușirea Imperiului Habsburgic. 1815-1918*, ed. 2nd, London: Longman, 2001.

AUTODETERMINAREA STATALĂ DIN EUROPA ANULUI 1918: INDEPENDENȚA CECOSLOVACIEI ȘI LOCUL EI ÎN SISTEMUL INTERNAȚIONAL

Alexandru ROMAN,

doctor habilitat în științe istorice, profesor
universitar, Departamentul Relații Internaționale,
FRIȘPA, USM

Teme de cercetare: Probleme actuale ale studiilor diplomatice (română), Serviciul diplomatic și consular, Istoria relațiilor internaționale și Istoria diplomației statului moldovenesc (română, rusă), Istoria Economiei Mondiale (română), Arhivistica (și colaborarea cu Consiliul Internațional al Arhivelor) (română, rusă). **Ediții teoretico-metodologice:** Roman A., Sacovici V. Globalistica.

Manual pentru instituțiile de învățământ superior și postuniversitar. Chișinău: AAP, 2009, 496 p.; *Unele considerații sursologice și istoriografice privind noile abordări în reevaluarea studierii relațiilor internaționale.* În.: *Relațiile internaționale – domeniu specific de activitate intelectuală. Contribuția instituțiilor de profil*, pp. 305-323. Mater. Conf. Internaț., 2 aprilie 2013. Chișinău, Tipogr. Print-Caro, 2012, 446 p.; *Istoria Moldovei*, în 3 vol., coautor la vol. I și III, autor al Capitolului „Moldova în sistemul relațiilor internaționale (sec. XIV-XIX)”, Chișinău: Tipogr. Centrală, 2016; *Colaborarea diplomatică a Moldovei cu Polonia: tradiții istorice și actualitate.* Krakow: Universitatea Iagelonă, 2015; *Elaborarea Tezei de absolvire a Academiei* (Îndrumări metodice și metodologice pentru audienți, masteranzi și doctoranzi). Chișinău: AAP, 2008, 114 p.; *Teza de Licență (Studiu metodic) Îndrumări metodice și metodologice pentru diplomați și conducători științifici.* Chișinău: ULIM, 2000, 90 p.; *Istoria Diplomației. Curs de lecții*, P. I, Chișinău: AAP, 2000 (ed. a 2-a; ed. 1 - 1997); *The management of high Schools Accreditation. Europai Regionalis Konferenciaja.* Budapest, 17-19 october 2003; *Zece oglinzi veridice pentru managerii din învățământ. Ghid pentru autoauditul managerilor învățământului.* Chișinău, Ed-ra „Univers Educațional”, 2006 (Coautor: prof. univ. Gh.Rudic); *Десять прямых зеркал для менеджеров образования. Гид для*

aymo-ayduma. Изд-во „Univers Educațional”, (coautor Gh.Rudic), 2006, 88 p.; *Analiza comparativă a sistemelor educaționale din Republica Moldova și Japonia – În: Probleme actuale ale teoriei și practicii relațiilor moldo-japoneze*. Mater. Conf. Internaț. Chișinău, 2005 etc.

Abstract: *Drept consecință a încheierii Primului Război Mondial a fost destrămarea Imperiului Austro-Ungar și crearea noilor state naționale independente, printre care se evidențiază și Cehoslovacia. În context teritorial, Statul cehoslovac cuprindea provinciile istorice Boemia, Moravia și Silezia, la care s-au adăugat Slovacia și Rutenia, având o suprafață de 140.394 km². La 14 noiembrie 1918, Tomáš Garrigue Masaryk devine primul președinte al țării, care, în 1918-1920, oficial, se numea Republica Ceho-slovacă (RČS), ca formă simplificată numindu-se CehoSlovacia, iar pe parcursul perioadei 1920-1938, țara purta titulatura Republica Cehoslovacă (ČSR), formula ei scurtă fiind Cehoslovacia. Devenită subiect al relațiilor internaționale, Cehoslovacia interbelică a jucat un rol important în asigurarea securității regionale în Europa. Mica Înțelegere, inițiată de ministrul de externe, Edvard Beneš, ca organizație de securitate regională, și-a impulsionat activitatea sa prin convocarea periodică a celor 10 Conferințe etc.*

Cuvinte-cheie: *Tratatul de la Saint Germain, perturbări geopolitice internaționale, state naționale independente, Cehoslovacia, Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš, Mica Antantă.*

În contextul marilor perturbări geopolitice internaționale de după Primul Război Mondial, survenite cu recunoașterea oficială a înfrângerii în conflagrația mondială de acum un secol, a marelui Imperiu Austro-Ungar din Europa Centrală, eveniment produs doar la doi ani după prăbușirea Imperiului Rus și cu patru ani înaintea celui Otoman, acest conglomerat al imperiului respectiv se destramă definitiv, lăsând în urma sa o pleiadă de state naționale independente, printre care și Cehoslovacia. Acest fenomen reprezenta o consecință logică a capitulării Austro-Ungariei la 3 noiembrie 1918, în urma înfrângerii sale în bătălia de la Vittorio Veneto, iar la 10 septembrie 1919, în palatul de la Saint Germain en Laye, lângă Paris, o delegație formată din reprezentanții Austriei și cei ai statelor Antantei semnează tratatul ce duce la nașterea noilor state europene independente: Cehoslovacia, Ungaria, Polonia și Regatul Yugoslaviei.

Dacă vom face o succintă retrospectivă a principalelor evenimente de pe arena internațională cum s-a ajuns la destrămarea Imperiului Austro-Ungar, care, către începutul primei conflagrații mondiale, părea un stat suficient de puternic încât să reziste unui război împotriva rebelilor sârbi, care l-au asasinat pe principele moștenitor Franz Ferdinand, vedem că acest imperiu din centrul Europei era unul modern, cu o industrie puternică și cu o administrație destul de eficientă. Era evident în acest context rolul împăratului Franz Joseph I (1830-1916), care a fost unul dintre cei mai remarcabili reprezentanți ai Dinastiei Habsburgice, lăsând în urmă 68 de ani de domnie, plină de evenimente complexe, în plan politic, militar, economic sau cultural. În conștiința publică europeană existau două fațete bine conturate ale suveranului – una se referă la deciziile dure de reprimare a aspirațiilor naționale manifestate de diverse popoare și cealaltă scoate în evidență prosperitatea economică și culturală din spațiul central-european, guvernat de monarh în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. Literatura de specialitate menționează în special așa-numiții „*ani fericiți ai păcii*”, care s-au succedat de la încheierea pactului dualist austro-ungar (1867) și până la izbucnirea Primului Război Mondial (1914)¹.

Avem tot temeiul să constatăm, că Franz Joseph a condus și modelat destinele milioaneilor de supuși din cadrul Imperiului, printre care s-au aflat și cehii, slovacii etc. Deciziile lui (fie țineau de modernizarea societății, sau chiar dramatice, cum a fost antrenarea în Primul Război Mondial, cu pierderi materiale și jertfe umane enorme), trebuie analizate în contextul epocii respective. Astfel, ultimele decenii ale domniei suveranului au însemnat o perioadă de dezvoltare deosebită. De exemplu, conform bogatei istoriografii tematice existente, „*între secolele XIII și XX, dinastia a generat conducători de imperii, regate, ducate și principate în Germania, Austria, Spania, Italia, Belgia, Olanda, Cehoslovacia, Iugoslavia, România, Polonia și Ungaria*”².

¹ A se vedea: Moisuc Viorica, *Istoria relațiilor internaționale*, București, Ed. Fundației România de mâine, 2007.

² Sked Alan. *Declinul și prăbușirea Imperiului Habsburgic. 1815-1918*, ed. 2nd, London: Longman, 2001.

Însă imperiul dualist devenea un stat tot mai instabil, războiul declanșând dezordinea în rândul națiunilor componente, care optau vehement pentru obținerea drepturilor naționale, a autonomiei și chiar formării de noi state în cazul înfrângerii Austriei de către Antanta. Președintele Woodrow Wilson a arbitrat cedările teritoriale conform principiului autodeterminismului, ce era considerat o garanție a păcii în noile state create. Însă amestecurile de populație și ignorarea, în unele cazuri, a voinței populației, a creat premisele tensionării în continuare a situației în societate.

Altă premisă pentru construcția național-statală de acum un secol a fost mobilizarea a circa 1,4 milioane de soldați cehi ce au luptat în Primul Război Mondial, dintre care circa 150.000 au murit, adică peste 10 % din cei mobilizați. Peste 90.000 de voluntari cehi au format Legiunile Cehoslovace în Franța, Italia și Rusia, unde au luptat împotriva Puterilor Centrale și, apoi, împotriva armatelor bolșevice³. Astfel, după prăbușirea imperiului, a fost înființată republica Cehoslovacia, care și-a proclamat independența la 28 octombrie 1918, la Praga, ca expresie politică născută din război, când o parte a reprezentanților

³ *Radio Praha – zprávy cs.* Apropos, precum consideră mulți specialiști, inclusiv și istoricul din România Alexandra Șerban, la mijlocul lui iulie 1918, o legiune cehoslovacă a Armatei Albe (ce susținea Guvernul provizoriu al Rusiei, debarcat de la putere de revolta bolșevică din toamna anului 1917), care se apropia de Ekaterinburg, unde se aflau în captivitate împăratul rus detronat Nicolai al II-a cu familia sa, ar fi urgentat asasinarea lor barbară. Precum își amin-tea unul din paznicii familiei imperiale deținute aici, Pavel Medvedev, grupul militarilor cehoslovaci (care provenea din rândul prizonierilor austro-ungari) era atât de aproape de oraș „*încât bubuitul armelor se auzea și în casa Ipatiev*”, unde era ținută familia împăratului rus detronat. Nu se știe exact dacă legiunea cehoslovacă ar fi avut și intenția eliberării țarului din captivitate, însă bolșevicii nu au așteptat deznodământul și au luat decizia subită de a executa familia imperială rusă. Istoricul Alexandra Șerban a publicat un studiu, în care citează mărturiile fostului gardian P. Medvedev, precum că în noaptea de 16 spre 17 iulie comandantul gărzilor bolșevice Iakov Iurovski, împreună cu doi membri ai Comisiei Extraordinare a Sovietului din Ekaterinburg, au asasinat mișelește întreaga familie imperială (ce consta din 7 persoane: țarul și soția sa, 4 fiice și fiul Alexei de 13 ani – moștenitorul tronului, ce era purtat în brațe de tatăl său, fiind grav bolnav de la naștere, precum și medicul Botkin, bucătarul și două servitoare). Gardianul Medvedev își amintea că la execuție au participat „*comandantul Iurovski, asistentul său, doi membri ai Comisiei Extraordinare (CEKA) și șapte letoni*” (toate 11 persoane fiind împușcate și corpurile lor aruncate într-o mină părăsită, iar rămășițele au fost depistate peste 8 decenii, Nicolai al II-lea fiind sanctificat).

slovaci și cehi⁴, prin libera lor voință, au decis, la 30 mai și 30 octombrie 1918, la Pittsburg, să formeze o națiune, unind cele două naționalități care locuiau compact. La organizarea statală a Cehoslovaciei, Conferința Păcii de la Paris a combinat mai multe principii, inclusiv: al naționalităților, autodeterminării, dreptului istoric, cel economic etc. Aspectul etnic al Cehoslovaciei demonstrează că principiul naționalităților n-a putut produce un stat național „pur” fără minorități, dar, prin recunoașterea dreptului la autodeterminare al națiunii majoritare, s-a reușit construcția statală⁵.

În context teritorial, Statul cehoslovac cuprindea provinciile istorice Boemia, Moravia și Silezia, la care s-au adăugat Slovacia și Rutenia, având suprafața de 140.394 km². Majoritatea populației – „(66,9%), *din punct de vedere etnic, era formată din cehi și slovaci, în număr de 8.760.907, precum și germani (22,3%); unguri (500.000), ruteni (461.849) și polonezi (100.000), ce au format în total 10,8%. Populațiunile de origine slavă formează majoritatea (68,9%). Germanii sunt stabiliți în Boemia, în jurul frontierei, în Moravia și în celelalte regiuni, iar după recensământul din 1921, numărul lor a fost de 3.123.568*”⁶.

Elementul esențial al unității naționale l-a constituit voința cehilor și a slovacilor de a trăi uniți în statul lor național, care s-a manifestat din partea slovacilor prin manifestul lui Juriga în Parlamentul ungar (octombrie 1918), declarația Consiliului Național, Convenția de la Pittsburg ș. a. În context internațional, Comitetul Național al cehilor și slovacilor a fost recunoscut ca singurul organ național autorizat. Noul stat creat, Cehoslovacia, avea aproximativ 14 milioane de locu-

⁴ Anterior, încă în mai 1917, 222 de intelectuali cehi adresează un memoriu Parlamentului de la Viena, referindu-se pentru prima dată la o „națiune cehoslovacă” pe care ei o concep în sânul unei Europe democratice a viitorului. Apoi la 6/19 octombrie parvine nota americană privind acordarea independenței cehoslovacilor și iugoslavilor, acceptată de guvernul austro-ungar la 15/28 octombrie 1918, când Comitetul Național Ceh a proclamat independența țării, iar peste 2 zile, la 17/30 octombrie, și Consiliul Național Slovac a adoptat Declarația de autodeterminare, separare de monarhie și unire cu Cehia. La doar 2 săptămâni, la Praga, s-a deschis Adunarea Națională (1/14 noiembrie), care a proclamat Republica Cehoslovacă independentă.

⁵ Sofronie, George, *Principiul naționalităților...*, București, Editura Albatros, 1999, p. 80.

⁶ A se vedea: Seișanu, Romulus, *Principiul naționalităților*, București, Editura Albatros, 1996, p. 294

itori, inclusiv: 7 milioane cehi, 2,5 de milioane erau slovaci, și peste 3 milioane – germani din regiunea sudeților, maghiari, ucraineni și polonezi.

Printre personalitățile slovace, după ce Slovacia a devenit parte a Cehoslovaciei (28 octombrie 1918), s-a evidențiat M. R. Štefánik, care a contribuit la crearea imaginii în lume a republicii și, în calitate sa de diplomat în serviciul Franței, i-a ajutat pe T. G. Masaryk și E. Beneš să intre în contact cu forțele aliate. Curând, la 14 noiembrie 1918, Tomáš Garrigue Masaryk devine primul președinte al țării, care, în 1918-1920, oficial, se numea Republica Cehoslovacă (abreviere: RČS), precum și ca formă simplificată, numindu-se, de asemenea, Ceho-Slovacia⁷. Ulterior, pe parcursul perioadei 1920-1938, țara purta titlatura Republica Cehoslovacă (iar abrevierea ČSR a înlocuit abrevierea anterioară RČS), formula ei scurtă fiind Cehoslovacia.

Devenită subiect al relațiilor internaționale, Cehoslovacia interbelică a jucat un rol important în crearea alianțelor interstatuale și asigurarea securității regionale în Europa. În acest context, încă la 3 august 1919 se comunica României frontiera cu Cehoslovacia, trasată de Consiliul Suprem al Puterilor Aliate și Asociate, care menținea cursul Tisei ca linie de frontieră. Art. 53 al Tratatului de pace cu Austria, de asemenea, stipula: „*Austria recunoaște, precum au făcut-o deja Puterile Aliate și Asociate, deplina independență a statului cehoslovac care va cuprinde și teritoriul autonom al rutenilor de la sudul Carpaților*”.

Principalele obiective ale politicii externe au decurs din tratatele de la Saint Germain și Trianon, care au recunoscut existența juridică internațională a Cehoslovaciei⁸, iar o apropiere între cehoslovaci, români și iugoslavi a fost și plecarea, împreună la Trianon, la 4 iunie 1920. Realizarea unei alianțe regionale era oportună și de încercarea de restaurare întreprinsă de Carol de Habsburg, precum și de planul francez de întemeiere a unei Confederații danubiene, care ar fi presupus o slăbire a suveranității naționale a celor trei state. Persista atunci

⁷ Cârstea Marusia, Buzatu Gheorghe. *Europa în balanța forțelor, v. I, 1919-1939*, București, Ed. Mica Valahie, 2007

⁸ Campus, Eliza, *Mica Înțelegere (ediția a II-a)*, Ed-ra Academiei Române, București, 1997 (ed. I - 1968), 247 p.

și spiritul revanșard al statelor vecine – Ungaria, Germania și Bulgaria. Un prim pas era reprezentat de semnarea deja la 14 august 1920 a Convenției de alianță cehoslovaco-iugoslavă. Apoi, în aceeași lună, ministrul de externe, Edvard Beneš, s-a deplasat la București, iar România și-a dat acordul de principiu față de o posibilă alianță cu Cehoslovacia și Iugoslavia, fiind încheiate apoi tratatele de alianță defensivă româno-cehoslovacă (23 aprilie 1921) și româno-iugoslavă (7 iunie 1921), ce au creat baza unei alianțe regionale. Ministrul de externe român opta pentru o alianță mai largă, deziderat susținut de Iugoslavia și Cehoslovacia, iar proiectul de alianță ce se înfiripa, avea susținerea Franței, Marii Britanii și a Italiei. Însă proiectul alianței a 5 state vecine s-a lovit de neînțelegerile cehoslovaco-poloneze, între care exista și o dispută teritorială.

Astfel, Convențiile de alianță defensivă româno-slovacă și româno-iugoslavă au consfințit înființarea Micii Înțelegeri, numită și Mica Antanta (sintagma „*Mica Antantă*” a fost utilizată pentru prima dată în ziarul maghiar *Pesti Hirlap*), ca organizație regională politică⁹. Fiind o structură internațională, această organizație politică defensivă reprezenta o alianță între Cehoslovacia, Regatul Iugoslaviei și Regatul României, ce avea drept scop principal menținerea integrității teritoriale a celor trei state, în fața pretențiilor revizioniste și tendințelor restauratoare ale Habsburgilor. Construită pe principii democratice, Mica Antantă a fost efectiv a cincea putere europeană și a avut un pronunțat caracter federal¹⁰. Astfel, în politica sa externă, diplomația cehoslovacă și-a orientat eforturile pentru apărarea statu-quo-ului și, respectiv, a securității regionale. Principalele obiective ale politicii externe au decurs din tratatele de la Saint Germain și Trianon, care au recunoscut existența juridică internațională a Cehoslovaciei¹¹.

⁹ Campus, Eliza, *Mica Înțelegere (ediția a II-a)*, 1997, p. 128.

¹⁰ Spre deosebire de concepția care a prevalat până după 1989, Eliza Campus, în ediția revizuită a lucrării *Mica Înțelegere* din 1997, susține că organizația a avut un caracter federal (Campus, Eliza, *Mica Înțelegere (ediția a II-a)*, 1997, p.9-15). Istoricii Florin Constantiniu, Ion Chiper, Cristian Popișteanu, la fel, o consideră o „*alianță federală*”.

¹¹ Cârstea Marusia, Buzatu Gheorghe. *Europa în balanța forțelor; v. I, 1919-1939*, București, Ed. Mica Valahie, 2007

Activitatea practică a organizației, *inițiate de ministrul de externe al Cehoslovaciei, Edvard Beneš, ca organizație de securitate regională*, precum și relațiile bi- și trilaterale ale statelor-membre, a demarat chiar de la începutul aa. 20 ai sec. XX. Astfel, la 4 februarie 1920, Bohumil Čermák devine primul diplomat acreditat ca ministru cehoslovac la București, iar la 15 septembrie, și Constantin Hiott devine primul diplomat român cu titlul de ministru la Praga. Aceste evenimente sunt considerate drept stabilirea relațiilor diplomatice între cele două țări. Un aport pozitiv și-au adus mai multe contacte oficiale, printre care vizita premierului Ion C. Brătianu în Cehoslovacia (septembrie 1923), vizita regelui Carol al II-lea la Praga (1936); etc. Activitatea Micii Înțelegeri era impulsionată de Conferințele convocate periodic: la Praga (27-28 august 1922), Sinaia (iulie 1923), Belgrad (ianuarie 1924), Timișoara (19 februarie 1926), Bled (iunie 1926), Ioachymov (3-15 mai 1927), Strbske Plesso (25-27 iunie 1930), Belgrad (mai-iunie 1932), Geneva (14-16 februarie 1933), Bled (21-22 august 1935).

Cooperarea economică s-a aprofundat odată cu înființarea, în 1933, a Consiliului Economic al alianței. Printre principalele priorități se aplicau tarife preferențiale între cele trei state, un sistem de contingentare, colaborarea în industrie și agricultură, camere de comerț mixte, unificarea tarifelor pe căile ferate, colaborarea în navigația aeriană și maritimă, fiind urmărită circulația rapidă a obiectelor de aprovizionare și a armamentului. Cehoslovacia a propus formarea unui cartel industrial care să facă față marilor carteli internaționale. România, de exemplu, acorda Cehoslovaciei o zonă porto-franco la Galați, se luau măsuri de îmbunătățire a navigației pe Dunăre, a comunicațiilor feroviare, aeriene, poștale, telefonice, telegrafice și radiofonice. Ulterior, Cehoslovacia a semnat în iulie 1933, la Londra, Convenția de definire a agresiunii. În contextul relațiilor interstatuale ea a stabilit relații diplomatice cu URSS (9 iunie 1934), precum și România, a încheiat Tratatul de prietenie, alianță și asistență mutuală cu ea (16 mai 1935). Cehoslovacia, tradițional, dezvoltă relațiile bilaterale benefice cu Franța, fiind o continuitate a tratatului de alianță semnat între Cehoslovacia

și Franța încă la 24 ianuarie 1924, iar în a. 30 ai secolului trecut a fost negociat și semnat un Pact de asistență mutuală între Mica Înțelegere și Franța¹².

Bibliografie selectivă:

- Campus Eliza, *Mica Înțelegere* (ed. a II-a), Ed. Academiei Române, București, 1997 (ed. I – 1968), 247 p.
- Cârstea Marusia, Buzatu Gheorghe. *Europa în balanța forțelor*, v. I, 1919-1939, București, Ed. Mica Valahie, 2007
- Moisuc Viorica, *Istoria relațiilor internaționale*, București, Ed. Fundației România de mâine, 2007.
- Seișanu Romulus, *Principiul naționalităților*, București, Ed. Albatros, 1996, p. 294.
- Scurtu Georgiana-Margareta, *Tratative între Franța și Mica Înțelegere pentru încheierea unui pact de asistență mutuală (1936-1937)*, SMIC, 2003.
- Sked Alan. *Declinul și prăbușirea Imperiului Habsburgic. 1815-1918*, ed. 2nd, London: Longman, 2001.

¹² Georgiana-Margareta Scurtu, *Tratative între Franța și Mica Înțelegere pentru încheierea unui pact de asistență mutuală (1936-1937)*, SMIC, 2003, 2, p. 25-44.

INTERWAR CZECHOSLOVAKIA: LESSONS FOR HISTORY

Anatol PETRENCU,

university professor, doctor habilitat in history,
professor at the Department of History of
Romanians, Universal and Archeology, Faculty
of History and Philosophy at Moldova State
University

Topics of research: recovery and capitalization of the memory of victims of communist regime from SSRM, problems of Soviet totalitarianism, of the Second World War. Published books: *Stalinist Terror in Basarabia. Studies, Documents, Memmories*, Chisinau, „Balacron”, 2013, 359 p.; *A Short Stoppage Needed for the Road*, Chisinau, „Balacron”, 2014, 328 p.; *Romanians in Gulag. Memmories, Testimonials, Documents*, vol. 1, Chisinau, 2014, 352 p. (co-editor). Currently president of the Institute of Social History „ProMemoria” (Excellence Centre at MSU).

Abstract: *During the First World War the Principle of Nationalities (each nation to have its national state), a prinsiple supported also by the USA, was crystallized and accomplished. On the ruins of the Austro-Hungarian Empire, Czechoslovakia proclaimed itself independent, its borders being set up by the treaties system from Versailles. During the years of the First Republic, Czechoslovakia has imposed itself as a state with a stable economic development, with an authentic multiparty democracy. At the same time, being supported by nazi Germany, the ethnic Germans from the Sudet region of Czechoslovakia ultimately requested the accession of this region to Germany. Otherwise, A. Hitler threatened to start a war in support of the Germans from Sudet. The Great Powers got involved. Hitler's claims were met at the Munchen Conference. This fact led to the disapearance of Czechoslovakia from Europe's political arena.*

Key-words: *First Czecho-Slovak Republic (1918-1938), Munchen agreement (cahoots), the Second Czecho-Slovak Republic (1938-1939).*

In November 2018, 100 years have passed since the end of the World War I, a war which was different from the wars in the past, a war which created some unknown until then phenomena.

In many respects, for the historiography of ex-communist states, World War I remains one with many unknowns. There are, however, two very current themes for knowing the European past, namely: dehumanizing large categories of people due to the horrors of that war and the expansion of the horrors of war in totalitarian regimes (Soviet, nazi, fascist); the second theme is called generically – the principle of nationalities. Multinational empires were involved in World War I, some peoples being divided and ruled by empires, being at war one against another. It was not by chance that in the years of the war the idea of national states appeared and was developed, an initiative also supported by the United States of America. Thus, in the well-known “14 points” the USA president Woodrow Wilson was mentioning in „point 10”: „readjustment of borders of Austro-Hungary according to the principle of nationalities’ selfdetermination „¹, a position that enabled the formation of national states of Austria, Hungary, Czechoslovakia, and future Yugoslavia.

A special role in the constitution of the future Czecho-Slovak State played Tomáš Masaryk (1850-1937), sociologist, associate professor at University from Vienna, since 1882 had taught at University from Prague. In 1915 Tomáš Masaryk has settled in France, supported Antanta Powers, set up the Czech Committee for Action, which subsequently turned into the National Czechoslovak Committee (Mai, 1916). At his initiative, in France, Italy, and other states Czecho-Slovak legions were set up that fought to obtain national independence.

In 1917, France, Great Britain, and Japan acknowledged the National Czechoslovak Committee as a „basis for the future Czechoslovak government”. On 14 October 1918 this Committee settled in Prague, proclaimed state independence of Czechoslovakia, took power in its hands and proclaimed itself Temporary

¹ *The 14 points of president Wilson*. In: https://ro.wikipedia.org/wiki/Cele_14_puncte_ale_președintelui_Wilson. [accesat la 12 septembrie 2018]

Government headed by Tomáš Masaryk. On 13 November 1918 the National Czechoslovak Committee endorsed a temporary Constitution, which proclaimed the creation of the Czechoslovak Republic. The National Czechoslovak Committee expanded its membership to 256 members becoming the National Assembly (Parliament). On 14 November 1918, in Prague, unanimously the National Assembly elected Tomáš Masaryk president of the Republic and Karel Kramář was appointed Prime minister².

Czechoslovakia's borders were set up in the treaties from Versailles, Saint-Germain and Trianon. The border of Czechoslovakia with Germany was drawn on the old border between Austro-Hungary and German Empire as it occurred on August 13 1914.

By signing and ratifying the Treaty of Versailles, "Germany recognized the independence of Czechoslovakia."³

In 1921 there were 13,6 ml people in Czechoslovakia, from whom 7 ml were of Czech origin (59,26 %), 2 ml were Slovaks (14,52 %), Germans were 3 ml (23,64 %), Hungarians – 700 000 (5,6 %), Ukrainians - 460 000 (3,51 %) etc.⁴ Czechoslovakia inherited from the Austro-Hungarian Empire 70% of its industrial potential having engaged in industry 43% of employees.

In 1919 in Czechoslovakia the agrarian reform was carried out, the number of medium and small owners rising to 95%. Shortly after the proclamation of state independence, Czechoslovakia ranked 12th in the world in terms of volume of industrial production per capita and 17th in the world as regards the volume of national income⁵.

² Lilia Zabolotnaia. *Europa Centrală și de Sud-est. Epoca contemporană (curs universitar)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2006, p. 34.

³ *Ibidem*, p. 35.

⁴ Există și alte date: cehi – 46 %, slovaci – 13 %, germani – 28 %, unguri – 8 %, restul 5 % - ucraineni, polonezi, evrei. Vezi: *Мюнхенское соглашение*. În: https://ru.wikipedia.org/wiki/Мюнхенское_соглашение [accesat 12 septembrie 2018]

⁵ Alte realizări în economie, dar și problemele existente vezi: Lilia Zabolotnaia. *Europa Centrală și de Sud-est...*, p. 48.

On 26 February 1920 the National Assembly of Czechoslovakia adopted the Constitution of the Czechoslovak Republic which proclaimed Czechoslovakia a parliamentary democratic republic. The highest legislative body was the National Assembly (Parliament) composed of two houses – the House of Representatives (300 members) and the Senate (150 members); the representatives were elected on 6-year constituencies. The Head of the State- the President – was elected at the joint meeting of both houses for a 7-year term. The executive body – the Government, was appointed by the President and it was accountable to Parliament (National Assembly). The first President of Czechoslovakia, according to the new Constitution, was elected Tomáš Masaryk, replaced in 1935 by Edvard Beneš.

The constitution of Czechoslovakia, unchanged for the period between the two world wars, secured broad citizens' rights and freedoms to the people of the country. The law on languages used in the Czech Republic proclaimed Czech on the territory of the Czech Republic and Slovak on the territory of Slovakia as official languages, and for the populated territories with 29% of representatives of other ethnic groups, the use of their native language was allowed in the courts and in the administration. Tomáš Masaryk promoted the ideology of czechoslovism seeking to demonstrate that Czechs and Slovaks, peoples of Slavik origin, can create together the social foundation of the country. During the First republic Czechoslovakia demonstrated an authentic democracy, based on multiparty system, and a political stability (e.g. Edvard Beneš was the minister of Czechoslovakia's foreign affairs for the longest period of time, occupying this position from 1918 until 1935).

The world economic crisis (1929-1933), the arrival of the Nazis in power in Germany (1933), nationalist propaganda and the outside support of ethnic Germans in Czechoslovakia caused the breakup of this country and its occupation by neighboring states.

The German ethnics in Czechoslovakia lived tightly in the Sudet Region. They enjoyed a number of privileges, compared to even the state-holding nations. No matter this situation, the German ethnics from the Sudet Region conside-

red that they were under the domination of Slavik nations – Czechs and Slovaks. In 1935, in this region, there appeared the German Party from Sudet headed by Konrad Henlein who promoted a policy of sepaation of the region and accessi-on to the Third Reich. The leadership of Czechoslovakia has taken measures to ensure wider German representatives in the National Assembly, expanded local self-rule, opened several schools with teaching in Geman, etc. but the tension was not liquidated.

In February 1938, Hitler addressed the Reichstag members with the call to draw attention to “the horrible living conditions of their brothers in Czechoslo-vakia.”

In May 1938, Konrad Henlein asked for autonomy for the Sudet Region, and then called for a referendum on the accession of the Sudet Region to Germany. Thus, in Czechoslovakia the first Sudet crisis started: the government made a partial mobilization and introduced the military forces into the Sudet Region. The cause of Czechoslovakia’s national integrity was supported by France, USSR and the allied to Germany - Italy.

In September 1938, following the military clashes between the Germans in the Sudet Region and the forces of order and central militancy, the second Sudet crisis began. France has mobilized its reservists. On September 11, France and the United Kingdom declared that if Germany intervenes with troops in Cze-choslovakia, then they would vote on the side of Czechoslovakia if, on the other hand, Hitler would not trigger war, then he would be able to get everything he wanted. In his turn, Hitler declared that he wanted to live in peace with France, the United Kingdom and Poland, but he would have to support the Germans in the Sudet Region if the “pressure” on them would not stop. On September 13, 1938, the Germans in the Sudet Region triggered an anti-government coup; the Czechoslovak government had to introduce the state of emergency (war) in the gi-ven region. Konrad Henlein called for the cancellation of the state of emergency, the withdrawal of the military troops from the region, and assign the leadership to the German region. Some ambassadors have concluded that if the ultimatum

advanced by Konrad Henlein would not be satisfied, then the war would break up. In such conditions the meeting between British Prime Minister Arthur Neville Chamberlain and German führer Adolf Hitler (September 15, 1938) took place. In the discussion, A. Hitler invoked the right of peoples to self-determination, demanded the transmission of the Sudet Region to Germany, thus, Hitler declared, the war would be avoided.

Various political consultations began. France and Great Britain agreed that the territories with a population more than 50% of ethnic Germans should pass to Germany, and the two countries will secure the new borders of Czechoslovakia in the future. The USSR declared that it would support Czechoslovakia in the case of a war with Germany, even if France would not honour the Treaty of mutual assistance, signed with Prague, and even Poland and Romania would refuse officially to allow the passage of Soviet troops on the territory of these countries (to reach Czechoslovakia). However, the Soviets conditioned the granting of aid through presenting a request from Czechoslovakia to intervene and with the condition of opposing resistance of the Czechoslovak army against the German invader.

At A. Hitler's initiative, on September 29 1938, in Munchen, a meeting of the Prime Minister of Great Britain Arthur Neville Chamberlain, of the Prime Minister of France Édouard Daladier, of the leader (duke) of Italy Benito Mussolini, and of the führer Adolf Hitler took place.

In the absence of representatives of Czechoslovakia, those present at the conference signed the text of an Agreement by which Czechoslovakia would give Germany the Sudet Region between October 1 and 10, 1938; the Czechoslovak government was responsible for good territorial transmission, etc.⁶. After signing of the Agreement the Czechoslovak representatives were accepted in the room where the document was signed.

⁶ Textul acordului vezi: *Соглашение между Германией, Великобританией, Францией и Италией* [Acord între Germania, Marea Britanie, Franța și Italia]. În: *Год кризиса. 1938-1939, том 1, 29 сентября 1938 г. – 31 мая 1939 г. Документы и материалы* [Anul de criză. 1938-1939, vol. 1, 29 septembrie 1938-31 mai 1939. Documente și materiale], Moscova, 1990, p. 27-29.

At the insistence of French and English officials, representatives of Czechoslovakia were forced to transmit the Sudet Region to Germany. Under German pressure, on October 5, 1938, President E. Beneš had to resign. Thus, the First Republic of Czechoslovakia ceased to exist

The annexation of the Sudet Region triggered the break-up of Czechoslovakia: in full crisis, linked to German claims, Poland submitted an ultimatum to Czechoslovakia requesting (and obtaining) the Teșin region. Under German pressure, on October 7, the government of Czechoslovakia takes Slovakia's autonomy. On November 2, Hungary obtains the southern regions of Czechoslovakia, including those populated by Ukrainians.

On March 14, 1939, Slovakia declared its withdrawal from the Czechoslovakia and the formation of the Slovak Republic, and on the night of March 14 to March 15, 1939, being in Berlin and being humiliated by Hitler, Czechoslovakia's President (the Second Republic of Czechoslovakia) Emil Hácha was forced to accept the military occupation of the Czech Republic by the Germans.

In Soviet historiography, the Munich Conference has been qualified as a hindrance (a meeting with condemning purposes) between Western democracies and Nazi totalitarianism. The USSR was presented as the savior of Czechoslovakia, but this was not what Westerners and Czechoslovaks wanted. Thus, Vilnis Sipols remarked: "... In Munich, Chamberlain and Daladier got in cahoots with the aggressors, surrendering before them, betraying Czechoslovakia shamefully and giving aid to the fascist aggressors in its dismantling"⁷.

What could be commented on? After the ending of the Peace Conference in Paris, France and the United Kingdom declared themselves guarantors of the Versailles treaties system.

In this hypostasis, they were obliged to defend the borders of Czechoslovakia.

⁷ V. Ia. Sipols. *Дипломатическая борьба накануне Второй Мировой Войны* [*Lupta diplomatică în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial*], Moscova, Editura „Mejdunarodnîe otnoșenia”, 1989, p. 207.

But they have succumbed to Hitler's dictate, considering mistakenly that they "save the peace."

To note: for territorial expansion Hitler used the ethnic factor: he asked for the unification of the territories, populated with the Germans in Czechoslovakia, to the Reich.

The USSR's position must be nuanced: Stalin called on France and the United Kingdom to persuade Poland and Romania to allow Soviet troops to move to Czechoslovakia. At the same time, Stalin said that "once entered, the Soviet troops in Czechoslovakia, through Poland, will no longer leave those countries, remaining there to defend them from possible German aggression."⁸. Of course, Poland (and Romania) could not accept such an "offer".

Thus, the yielding made by Western democracies in the face of aggression led not only to the disappearance of Czechoslovakia as an independent state, but also to the outbreak of the Second World War.

It seems that the history repeats itself. The USSR, and then its successor, Russian Federation signed three international treaties, by which they promised to respect the borders existing in Europe after the World War II, after the disappearance of the USSR and after the transfer of nuclear weapons by Ukraine to the Russian Federation.

Under the pretext of the change of central power in Kiev, in 2014 in Crimea, a "referendum" was held assisted by militaries with camouflaged uniforms of the Russian Federation. As a result of this "referendum", unattended and unrecognized by anyone, despite the commitments made, the Russian Federation annexed the Crimea, announcing it as a part of the Russian Federation. Among the reasons invoked was the so-called "historical law": "Kırım - iskonno-russkaia zemlea" ("Crimea - the ancient land of Russia")

We emphasize: "the historical right" is not acknowledged by anyone in the civilized world.

⁸ Pavel Moraru. *Relațiile internaționale în anii 1914-1947*, Cluj-Napoca, Editura RISOPRINT, 2013, p. 138.

Another “argument” of the Kremlin officials - the need to protect the Russian community in Crimea, as if the Russians in Crimea were somehow bothered by the Ukrainians. The reason is similar to that of Hitler, who in 1938 demanded from France and the United Kingdom to accept the passage of the Sudet Region of Czechoslovakia into Germany, based on the fact that around three million ethnic Germans lived in the region. We know that the comparison is not liked by many, but it is correct from all points of view.

Bibliografia selectivă:

Pavel Moraru. *Relațiile internaționale în anii 1914-1947*, Cluj-Napoca, Editura RISOPRINT, 2013.

Lilia Zabolotnaia. *Europa Centrală și de Sud-est. Epoca contemporană (curs universitar)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2006.

Год кризиса. 1938-1939, том 1, 29 сентября 1938 г. – 31 мая 1939 г. Документы и материалы [Anul de criză. 1938-1939, vol. 1, 29 septembrie 1938-31 mai 1939. Documente și materiale], Moscova, 1990.

История Центрально-восточной Европы, Санкт-Петербург, 2009.

Канун и начало войны. Документы и материалы, Ленинград, 1991.

Н.А. Нарочницкая. Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну?, Москва, Вече, 2009ю

Сиполс В. Я. *Дипломатическая борьба накануне Второй Мировой Войны* [Lupta diplomatică în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial], Moscova, Editura „Mejdunarodnîe otnoşenia”, 1989.

CEHOSLOVACIA INTERBELICĂ: LECȚII PENTRU ISTORIE

Anatol PETRENCU,

profesor universitar, doctor habilitat în istorie,
profesor la Departamentul de Istorie a Românilor,
Universală și Arheologie, Facultatea de Istorie și
Filozofie a Universității de Stat din Moldova.

Teme de cercetare: Recuperarea și valorificarea memoriei victimelor regimului comunist din RSSM, probleme ale totalitarismului sovietic, ale celui de-al Doilea Război Mondial. **Cărți publicate:** *Teroarea stalinistă în Basarabia. Studii, documente, memorii*, Chișinău, Tipografia „Balacron”, 2013, 359 p.; *Un scurt popas necesar drumului*, Chișinău, Tipografia „Balacron”, 2014, 328 p.; *Românii în Gulag. Memorii, mărturii, documente*, vol. 1, Chișinău, S.n., 2014, 352 p. (co-editor). Sunt președintele Institutului de Istorie Socială „ProMemoria” (Centru de Excelență în cadrul USM).

Rezumat: În anii Primului Război Mondial s-a cristalizat și a fost realizat Principiul Naționalităților (fiecare națiune să aibă statul ei național), principiu susținut și de SUA. Pe ruinele Imperiului Austro-Ungar, Cehoslovacia s-a proclamat stat independent, frontierele fiind fixate prin sistemul de tratate de la Versailles. În anii Primei Republici, Cehoslovacia s-a impus ca un stat cu o dezvoltare economică stabilă, cu o autentică democrație multipartidistă. În același timp, fiind susținuți de Germania nazistă, etnicii germani din Regiunea Sudetă a Cehoslovaciei au cerut în mod ultimativ aderarea acestei regiuni la Germania. În caz contrar, A. Hitler amenința începerea unui război în susținerea nemților din Sudet. S-au implicat Marile Puteri. La Conferința de la München pretențiile lui Hitler au fost satisfăcute. Asta a dus la dispariția Cehoslovaciei de pe arena politică a Europei.

Cuvinte-cheie: Prima Republică Ceho-Slovacă (1918-1938), înțelegerea (cârdășia) de la München, a Doua Republică Ceho-Slovacă (1938-1939).

În noiembrie 2018 se împlinesc 100 de ani de la încetarea Primului Război Mondial, unul deosebit de războaiele din trecut, cu crearea unor fenomene necunoscute până atunci. În multe privințe, pentru istoriografia din statele ex-comuniste Primul Război Mondial rămâne unul cu multe necunoscute. Există, însă, două teme deosebit de actuale pentru cunoașterea trecutului european și anume: dezumanizarea unor largi categorii de oameni datorită ororilor aceluia război și extinderea ororilor războiului în cadrul regimurilor totalitare (sovietic, nazist, fascist); iar cea de-a doua temă este, numită generic, – principiul naționalităților. În Primul Război Mondial s-au implicat imperii multinaționale, unele popoare fiind divizate și stăpânite de imperii, aflate în război una împotriva alteia. Nu întâmplător, în anii Războiului, a apărut și s-a dezvoltat ideea constituirii statelor naționale, inițiativă susținută și de Statele Unite ale Americii. Astfel, în cunoscutele „14 puncte”, președintele SUA Woodrow Wilson menționa la „punctul 10”: „reajustarea frontierelor Austro-Ungariei în baza principiului autodeterminării naționalităților”¹, poziție ce a permis constituirea statelor naționale Austria, Ungaria, Cehoslovacia, viitoarea Iugoslavie.

În constituirea viitorului Stat Ceho-Slovac un rol deosebit l-a avut Tomáš Masaryk (1850-1937), sociolog, conferențiar universitar la Universitatea din Viena, din 1882 a predat și la Universitatea din Praga. În 1915 Tomáš Masaryk s-a stabilit în Franța, a susținut Puterile Antantei, a constituit Comitetul Ceh pentru Acțiune, transformat ulterior (mai, 1916) în Comitetul Național Cehoslovac. La inițiativa acestuia, în Franța, Italia, alte state, s-au constituit legiuni ceho-slovace, care luptau pentru obținerea independenței naționale.

În 1917, Franța, Marea Britanie, Japonia au recunoscut Comitetul Național Cehoslovac ca „bază a viitorului guvern cehoslovac”. La 14 octombrie 1918, acest Comitet s-a stabilit în Praga, a proclamat independența de stat a Cehoslovaciei, a luat puterea în mâinile sale și s-a proclamat Guvern Provizoriu, în frunte cu Tomáš Masaryk. La 13 noiembrie 1918, Comitetul Național Cehoslovac a

¹ *Cele 14 puncte ale președintelui Wilson.* În: https://ro.wikipedia.org/wiki/Cele_14_puncte_ale_președintelui_Wilson. [accesat la 12 septembrie 2018]

aprobat o Constituție provizorie, care proclama crearea Republicii Cehoslovace. Comitetul Național Cehoslovac și-a extins numărul de membri până la 256, devenind Adunare Națională (Parlament). La 14 noiembrie 1918, la Praga, cu unanimitate de voturi, Adunarea Națională l-a ales pe Tomáš Masaryk președinte al Republicii, iar Karel Kramář a fost numit prim-ministru².

Hotarele Cehoslovaciei au fost stabilite în Tratatul de la Versailles, Saint-Germain și Trianon. Frontiera Cehoslovaciei cu Germania a fost trasă pe linia vechii granițe dintre Austro-Ungaria și Imperiul German, așa cum exista ea la 3 august 1914. Semnând și ratificând Tratatul de la Versailles, „Germania a recunoscut independența Cehoslovaciei”³.

În 1921, în Cehoslovacia erau 13,6 mil. de oameni, dintre aceștia – 7 mil. erau cehi de origine (59,26 %), 2 mil. erau slovaci (14,52 %), germani erau 3 mil. (23,64 %), unguri – 700 000 (5,6 %), ucraineni – 460 000 (3,51 %) etc.⁴ Cehoslovacia a moștenit de la Imperiul Austro-Ungar 70% din potențialul industrial, având angajați în industrie 43% din salariați. În 1919, în Cehoslovacia s-a realizat reforma agrară, numărul proprietarilor mijlocii și mici ajungând la 95%. La scurt timp după proclamarea independenței de stat, Cehoslovacia a ocupat locul 12 în lume în ceea ce privește volumul producției industriale pe cap de locuitor și locul 17 în lume în ceea ce privește volumul venitului național⁵.

La 29 februarie 1920, Adunarea Națională a Cehoslovaciei a adoptat Constituția Republicii Cehoslovace, care proclama Cehoslovacia republică democratică parlamentară. Organul suprem legislativ era Adunarea Națională (Parlamentul), format din două camere – Camera Deputaților (300 de membri) și Senatul (150 de membri); deputații erau aleși pe circumscripții electorale pe un termen de 6

² Lilia Zabolotnaia. *Europa Centrală și de Sud-est. Epoca contemporană (curs universitar)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2006, p. 34.

³ *Ibidem*, p. 35.

⁴ Există și alte date: cehi – 46 %, slovaci – 13 %, germani – 28 %, unguri – 8 %, restul 5 % – ucraineni, polonezi, evrei. Vezi: *Мюнхенское соглашение*. În: https://ru.wikipedia.org/wiki/Мюнхенское_соглашение [accesat 12 septembrie 2018]

⁵ Alte realizări în economie, dar și problemele existente vezi: Lilia Zabolotnaia. *Europa Centrală și de Sud-est...*, p. 48.

ani. Șeful Statului – Președintele –, era ales la ședința comună a celor două camere pe un termen de 7 ani. Organul executiv – Guvernul, era numit de Președinte și era responsabil în fața Parlamentului (Adunării Naționale). Primul Președinte al Cehoslovaciei, conform noii Constituții, a fost ales Tomáš Masaryk, înlocuit, în 1935, de Edvard Beneš.

Constituția Cehoslovaciei, neschimbată pentru perioada dintre cele două războaie mondiale, a asigurat drepturi și libertăți cetățenești largi locuitorilor țării. Legea cu privire la limbile utilizate în țară proclama limba cehă pe teritoriul Cehiei și limba slovacă pe teritoriul Slovaciei ca fiind limbi oficiale, iar pentru teritoriile populate cu 29% cu reprezentanți ai altor grupuri etnice, în instanțele de judecată și în administrație se permitea folosirea limbii lor materne. Tomáš Masaryk a promovat ideologia cehoslovismului, căutând să demonstreze că cehii și slovacii, popoare de origine slavă, pot crea împreună fundamentul social al țării. În anii Primei republici, Cehoslovacia a demonstrat o democrație autentică, pe bază de multipartidism, o stabilitate politică (de ex., Edvard Beneš a fost cel mai longeviv ministru al afacerilor externe al Cehoslovaciei, ocupând acest post din 1918 până în 1935).

Criza economică mondială (1929-1933), venirea naziștilor la putere în Germania (1933), propaganda naționalistă și susținerea din exterior a etnicilor germani din Cehoslovacia a cauzat destrămarea acestei țări și ocuparea ei de statele vecine.

Etnicii germani din Cehoslovacia locuiau compact în Regiunea Sudetă. Ei beneficiau de un șir de privilegii, în comparație chiar cu națiunile titulare ale statului. În pofida acestei situații, etnicii germani din Regiunea Sudetă considerau că se află sub dominația națiunilor slave – cehilor și slovacilor. În această regiune a apărut, în 1935, Partidul German din Sudet, în frunte cu Konrad Henlein, care a promovat o politică de separare a regiunii și aderării la cel de-al Treilea Reich. Conducerea Cehoslovaciei a luat măsuri în vederea asigurării mai largi a reprezentanților nemți în Adunarea Națională, a extins autoconducerea locală, a deschis mai multe școli cu predarea în limba germană etc., dar tensiunea nu a

fost lichidată. În februarie 1938, A. Hitler s-a adresat deputaților din Reichstag cu apelul de a atrage atenția la „condițiile de viață de groază ale confrăților lor din Cehoslovacia”.

În mai 1938 Konrad Henlein cere acordarea autonomiei pentru Regiunea Sudetă, după care cere desfășurarea unui referendum cu scopul aderării Regiunii Sudete la Germania. Astfel, în Cehoslovacia s-a declanșat prima criză sudetă: guvernul a realizat o mobilizare parțială și a introdus forțele militare în Regiunea Sudetă. Cauza integrității naționale a Cehoslovaciei a fost susținută de Franța, URSS, aliata Germaniei – Italia.

În septembrie 1938, în urma unor ciocniri militare între nemții din Regiunea Sudetă și forțele de ordine și militare centrale, începe cea de-a doua Criză sudetă. Franța și-a mobilizat rezerviștii. La 11 septembrie, Franța și Marea Britanie au declarat că dacă Germania va interveni cu trupe în Cehoslovacia, atunci ele vor fi de partea Cehoslovaciei, dacă, în schimb, Hitler nu va declanșa război, atunci va putea obține tot ce dorește. La rândul său, Hitler a declarat că dorește să trăiască în pace cu Franța, Marea Britanie și Polonia, dar va fi nevoit să-i susțină pe nemții din Regiunea Sudetă, dacă nu vor înceta „presiunile” asupra lor. La 13 septembrie 1938 germanii din Regiunea Sudetă au declanșat un puci antiguvernamental; guvernul Cehoslovac a fost nevoit să introducă starea de urgență (de război) în regiunea dată. Konrad Henlein a cerut ridicarea stării de urgență, retragerea trupelor militare din regiune și cedarea conducerii regiunii nemților. Unii ambasadori au tras concluzia că dacă ultimatumul înaintat de Konrad Henlein nu va fi satisfăcut, atunci va izbucni războiul. În așa condiții a avut loc întâlnirea între primul ministru al Marii Britanii Arthur Neville Chamberlain cu fűhrerul german Adolf Hitler (15 septembrie 1938). În discuție, A. Hitler a invocat dreptul popoarelor la autodeterminare, a cerut transmiterea Regiunii Sudete Germaniei, astfel, a declarat Hitler, războiul va fi evitat.

Au început diverse consultații politice. Franța și Marea Britanie au căzut de acord că teritoriile cu o populație de peste 50 la sută etnici germani să treacă la Germania și cele două state vor garanta în perspectivă noile frontiere ale

Cehoslovaciei. URSS a declarat că va susține Cehoslovacia în cazul unui război al acesteia cu Germania, chiar dacă Franța nu va respecta Tratatul de asistență mutuală, semnat cu Praga, și chiar dacă Polonia și România vor refuza oficial să permită trecerea trupelor sovietice pe teritoriul acestor țări (pentru a ajunge în Cehoslovacia). Totuși, sovieticii condiționau acordarea ajutorului cu prezentarea unei cereri din partea Cehoslovaciei de a interveni și cu opunerea rezistenței de către armata cehoslovacă împotriva invadatorului german.

La inițiativa lui A. Hitler, la 29 septembrie 1938, la München, a avut loc o întâlnire a primului ministru al Marii Britanii, Arthur Neville Chamberlain, a primului ministru al Franței Édouard Daladier, a conducătorului (ducelui) Italiei Benito Mussolini și a fűhrerului Adolf Hitler.

În absența reprezentanților Cehoslovaciei, cei prezenți la conferință au semnat textul unui Acord prin care Cehoslovacia urma să cedeze Germaniei Regiunea Sudetă, între 1 și 10 octombrie 1938; guvernul Cehoslovaciei se făcea responsabil pentru bună transmitere a teritoriului etc.⁶. După semnarea Acordului, delegația Cehoslovaciei a fost admisă în sala unde fusese semnat documentul. La insistența oficialilor francezi și englezi, reprezentanții Cehoslovaciei au fost obligați să transmită Regiunea Sudetă Germaniei. Sub presiune germană, la 5 octombrie 1938, președintele E. Beneš a fost nevoit să demisioneze. Astfel, a încetat existența Primei republici a Cehoslovaciei.

Anexarea Regiunii Sudete a pus începutul destrămării Cehoslovaciei: în plină criză, legată de pretențiile germanilor, Polonia a înaintat un ultimatum Cehoslovaciei prin care a cerut (și a obținut) Regiunea Teșin. Sub presiunea Germaniei, la 7 octombrie, guvernul Cehoslovaciei a acordat autonomia Slovaciei. La 2 noiembrie Ungaria obține regiunile de sud ale Cehoslovaciei, inclusiv – cele populate de rusini (ucraineni). La 14 martie 1939 Slovacia a declarat ieșirea ei din componența Cehoslovaciei și formarea Republicii Slovace, iar în noaptea de

⁶ Textul acordului vezi: *Соглашение между Германией, Великобританией, Францией и Италией* [Acord între Germania, Marea Britanie, Franța și Italia]. În: *Год кризиса. 1938-1939, том 1, 29 сентября 1938 г. – 31 мая 1939 г. Документы и материалы* [Anul de criză. 1938-1939, vol. 1, 29 septembrie 1938-31 mai 1939. Documente și materiale], Moscova, 1990, p. 27-29.

la 14 spre 15 martie 1939, fiind în Berlin și fiind umilit de Hitler, președintele Cehoslovaciei (a Doua Republică a Cehoslovaciei) Emil Hácha a fost forțat să accepte ocuparea militară a Cehiei de către germani.

În istoriografia sovietică Conferința de la Munchen a fost calificată ca fiind o cârdășie (întovărășire cu scopuri condamnabile) între democrațiile occidentale și totalitarismul nazist. URSS a fost prezentată ca fiind salvatoarea Cehoslovaciei, doar că acest lucru nu l-au dorit occidentalii, dar și cehoslovacii. Astfel, Vilnis Sipols remarcă: „... La Munchen, Chamberlain și Daladier au mers în cârdășie cu agresorii, la capitulare în fața lor, trădând în mod rușinos Cehoslovacia și acordând ajutor agresorilor fasciști în dezmembrarea ei”⁷.

Ce ar fi de comentat? După încheierea Conferinței de Pace de la Paris, Franța și Marea Britanie s-au declarat garante ale sistemului de tratate de la Versailles. În această ipostază ele erau obligate să apere cu vehemență frontierele Cehoslovaciei. Însă, ele au cedat în fața dictatului lui Hitler, considerând greșit că „salvează pacea”.

De reținut: pentru expansiunea teritorială Hitler a folosit factorul etnic: a cerut unirea teritoriilor, populate cu germanii din Cehoslovacia, la Reich.

Poziția URSS trebuie nuanțată: Stalin cerea Franței și Marii Britanii ca acestea să convingă Polonia și România să permită trupelor sovietice trecerea în Cehoslovacia. În același timp, Stalin a declarat, că „odată intrate, trupele sovietice în Cehoslovacia, prin Polonia, nu vor mai pleca din acele țări, rămânând acolo pentru a le apăra de o eventuală agresiune germană”⁸. Bineînțeles, Polonia (și România) nu putea accepta o astfel de „ofertă”.

Astfel, cedările făcute de Democrațiile Occidentale în fața agresiunii, au dus nu doar la dispariția Cehoslovaciei ca stat independent, ci și la declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial.

⁷ V. Ia. Sipols. *Дипломатическая борьба накануне Второй Мировой Войны* [Lupta diplomatică în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial], Moscova, Editura „Mejdunarodnie otnoșenia”, 1989, p. 207.

⁸ Pavel Moraru. *Relațiile internaționale în anii 1914-1947*, Cluj-Napoca, Editura RISOPRINT, 2013, p. 138.

Se pare că istoria se repetă. URSS, apoi succesoarea de drept a acesteia, Federația Rusă au semnat trei Tratatate internaționale prin care s-au obligat să respecte frontierele existente în Europa după cel de-al Doilea Război Mondial, după dispariția URSS și după cedarea armelor nucleare de către Ucraina Federației Ruse.

Sub pretextul schimbării puterii centrale la Kiev, în 2014, în Crimeea, s-a desfășurat un „referendum” asistat de militari cu uniforme camuflante ale Federației Ruse. În rezultatul acestui „referendum”, nesupravegheat și nerecunoscut de nimeni, în pofida angajamentelor luate, Federația Rusă a anexat Crimeea, anunțând-o parte a Federației Ruse. Între motivele invocate a fost numitul „drept istoric”: „Krîm – iskonnorusskaia zemlea” [„Crimeea – străvechi pământ al Rusiei”]. Subliniem: „dreptul istoric” nu este recunoscut de nimeni în lumea civilizată. Un alt „argument” al oficialilor de la Kremlin – necesitatea ocrotirii comunității ruse din Crimeea, de parcă rușii din Crimeea erau strâmtorați într-un fel sau altul de ucraineni. Motivul este asemănător cu cel al lui A. Hitler, care, în 1938, a cerut Franței și Marii Britanii să accepte trecerea regiunii Sudete a Cehoslovaciei în componența Germaniei, având la bază faptul că în regiunea dată locuiau circa trei milioane de etnici germani. Știm că comparația multora nu place, dar ea este corectă din toate punctele de vedere.

Bibliografia selectivă:

Pavel Moraru. *Relațiile internaționale în anii 1914-1947*, Cluj-Napoca, Editura RISOPRINT, 2013.

Lilia Zabolotnaia. *Europa Centrală și de Sud-est. Epoca contemporană (curs universitar)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2006.

Год кризиса. 1938-1939, том 1, 29 сентября 1938 г. – 31 мая 1939 г. Документы и материалы [Anul de criză. 1938-1939, vol. 1, 29 septembrie 1938-31 mai 1939. Documente și materiale], Moscova, 1990.

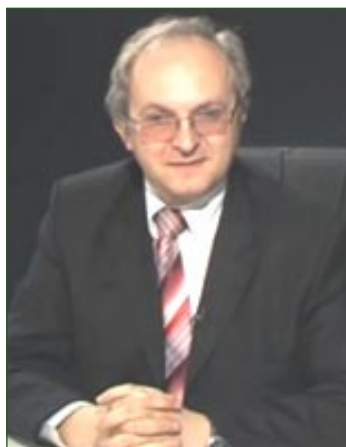
История Центрально-восточной Европы, Санкт-Петербург, 2009.

Канун и начало войны. Документы и материалы, Ленинград, 1991.

Н.А. Нарочницкая. Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну?, Москва, Издательство Вече, 2009.

Сиполс В. Я. *Дипломатическая борьба накануне Второй Мировой Войны* [*Lupta diplomatică în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial*], Moscova, Editura „Mejdunarodnîe otnoșenia”, 1989.

MOLDO-CZECHOSLOVAKIAN RELATIONS IN 1955-1990

Ruslan ȘEVCENCO,

PhD in history, Deputy Director of the Institute
of Effective Policy

Member of the Union of Professional Journalists from Romania, member of Romanian Association of Semiotic Studies. Topics of research: Political life of MSSR and Republic of Moldova in 1940-2018; Political system in MSSR and Republic of Moldova in 1940-2018. **Published books:** Statutul internațional al Moldovei – 1359-1991: aspecte istorico-juridice. (*The international statute of Moldova – 1359-1991: historical-legal aspects.*) Chișinău, Pontos, 2007, 112 p. Viața politică în RSS Moldovenească (1944-1961). (*Political life in Moldovan SSR (1944-1961)*) Chișinău, Pontos, 2007, 228 p.; Masoneria: istorie și idei. (*Freemasonry: history and ideas*) Chișinău, NOTOGRAF PRIM, 2012, 200 p.; Армяно-азербайджанский конфликт. История и современность. (*Armenian-Azerbaijani conflict. History and modernity*) Chișinău: Metrompaș, 2014, 104 p.; ЕВРОСОЮЗ: путь в будущее для Молдовы. Европейский клуб Молдовы. (*European Union: way to the future for Moldova. The European Club of Moldova*) Chișinău: Policolor, 2014, 46 p. **Co-author of monographs:** Век нетерпимости (*Century of intolerance*) Chișinău, 2003, 167 c; Бессарабцы на страницах газеты «Новое время». (*Bessarabian people on the pages of the newspaper “New time”*) Chișinău, 2005, 288 c.; Colonița. Geneză... prezent... nemurire... (*Colonita. Genesis... present... immortality...*) Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, 96 p. **Responsible for volume edition:** Rectorii Universității de Stat din Moldova, (*The Rectors of the State University of Moldova*) Chișinău, 2005, 309 p.

Abstract. In the period 1955-1990, between Moldova and Czechoslovakia there were the most versatile relationships. They included political, economic, industrial, agricultural, cultural, sports, tourist and other contacts. These ties were mutually beneficial, in view of the fact that Czechoslovakia had more advanced machinery and equipment production, and Moldova advanced much further in the field of agriculture.

Despite the fact that these ties were managed by Czechoslovak consuls outside the republic, they constantly expanded and included all the new aspects. This publication may contribute to their further investigation.

Keywords: *relation, international, politic, agricultural, commerce*

The international relations of the Moldovan SSR of the postwar period and until the proclamation of independence (1944-1991) are still the *terra incognita* for researchers-historians even in the present days. Scientific articles related to this topic are practically missing, not to mention the monographs. The exceptions are some works of V. Andrușciak¹ in the soviet period, and in the post-soviet one – works of the author that is writing these lines². Anyway both mentioned sources don't reflect the whole "soviet" period (1944-1991). Moreover, the papers related to the Moldova relations with a certain country from the world don't exist until the present days. That is why the documents at the given topic represent a huge layer of information that should be analyzed thoroughly by contemporary scholars. In the given article we are going to reflect the Moldo-Czechoslovakian relations in 1955-1990, and by this, in a certain way, to cover this scientific "black whole". We divided the information that we have according to the thematic directions.

¹ Andrușciak V. Moldova in the Soviet Union collaboration with Socialistic countries. Chisinau, 1981; Idem. Horizons of interrelation of sworn brothers. Chisinau, 1982; Idem. Moldova in the international relations of Soviet Union (1971-1985). Chisinau, 1986; Idem. The Soviet Moldova in the USSR collaboration with released capitalistic countries. Chisinau, 1987. (Андрущак В. Е. Молдавия в сотрудничестве Советского Союза с социалистическими странами. Кишинев, 1981; Idem. Горизонты взаимодействия побратимов. Кишинев, 1982; Idem. Молдавия в международных связях Советского Союза (1971-1985). Кишинев, 1986; Idem. Советская Молдавия в сотрудничестве СССР с освободившимися и капиталистическими странами. Кишинев, 1987).

² Șevcenco R. Relațiile internaționale ale RSS Moldovenești (1945-1955)// Studia Universitatis. Seria Științe Umanistice. Chișinău: CEP USM, 2009, nr.4 (24), pp.40-42; Idem. The Moldavian-Romanian diplomatic relations (1950-1960)// Semiotics' Creativity: Uniflying, Diversites, Differences, Divides. The Third International Conference of ROASS (Iași, 2010, 4-7 noiembrie). Book of Abstracts. Iași, 2010, pp.100-101; Idem. Relațiile internaționale ale RSS Moldovenești (1953-1955)// Studia Universitatis. Seria Științe Umanistice. Chișinău: CEP USM, 2011, nr.4 (44), pp.83-86; Idem. Relațiile moldo-române în perioada sovietică: anul 1956// Studia Universitatis. Seria Științe Umanistice. Chișinău: CEP USM, 2011, nr.10 (50), pp.166-169.

Political Relations of Moldova with Czechoslovak Socialist Republic (CSSR)

According to existent sources there were no relations with political officials from CSSR until 1970. Even the ambassadors of CSSR in the Soviet Union (USSR) had never visited Moldova until that time. The first visit of this kind in the republic was the arrival of CSSR Ambassador in USSR, Ia. Havelka in April 1974. The delegation was composed by the IIIrd secretary of CSSR Embassy in USSR, Ia. Havelka and the correspondent of a Czechoslovak newspaper, A. Bak. The guests were welcomed by the prim-secretary of Central Committee (CC) of the Moldovan Communist Party (MCP), I. Bodiul. The topics of interest of the CSSR ambassador were related to the development of kolkhozes, the forms of managing the kolkhoz-cooperative system, the processes of specializing and focus in agriculture, its transfer to the industrial basis, the creation of Agro-industrial and Scientific Associations of Production, and the activity of Kolkhozes Council. Then, the delegation, accompanied by the vice-president of the Government of republic, G. Dolgoșei, visited a series of livestock objects and complexes of the enterprise “Kolhozjivprom”, studying the activity of territorial sovkhozes-factories³. Taking into account that in that period Moldova had a leading place in agricultural reforms that were taking place within USSR (and not only USSR), this topic represented a major interest for many Czechoslovak guests that were visiting Moldova in the period 1970-1980. According to that time, the guests were informed about the achievements in the science and culture domains, as well as about the history of MSSR formation, the structure of industrial production, the participation of republic in the union division of labor, and the realization of the agricultural policy of CPSU in Moldova⁴.

³ The arrival of Czechoslovakian ambassador at Chisinau // The Soviet Moldova, 1974, April 3 ; Visit of Czechoslovakian ambassador in Moldova // The Soviet Moldova, 1974, April 4-5. (*Sosirea la Chișinău a ambasadorului Cehoslovaciei // Moldova Socialistă, 1974, 3 aprilie; Vizita în Moldova a ambasadorului Cehoslovaciei // Moldova Socialistă, 1974, 4-5 aprilie*).

⁴ The diplomats from socialistic countries in Moldova // The Soviet Moldova, 1975, July 17. (*Дипломаты из социалистических стран в Молдавии // Советская Молдавия, 1975, 17 июля*).

At the 7th of April 1978 Moldova was visited by the delegation of Federal Assembly (Parliament) of CSSR headed by its president, the member of the CC Presidium of the Czechoslovakian Communist Party (CCP), A. Indra. The delegation was accompanied by the president of the union Committee for Labor and Social Problems of USSR, V. Lomonosov. The president of the Presidium of Supreme Soviet of the MSSR K. Iliashenko told to guests about the discussion of the project of the new Constitution of 1941, that was in force at that time, about the activity of the Supreme Soviet, its permanent commissions and Local Soviets. This delegation payed special attention to the agricultural experience of Moldova⁵.

At 20-21 February 1979, Moldova was visited by the Minister of foreign affairs of CSSR, member of Central Committee of CCP, B. Hnionpek. In USSR he was invited by his soviet colleague A. Gromâko. The distinguished guests came together with the ambassador of CSSR in USSR, C. Lovetinski, and the ambassador of USSR in CSSR, V. Matkevici. The chairman of the Ministers' Council of Moldova, S. Grossu, underlined in his discourse the role of the Council of Mutual Economic Assistance (CMEA also known as COMECON) in increasing the economic potential of Moldova. The prime-secretary of CC of the MCP, I. Bodiul, described in detail the way of using the new technic, modern technologies, and at the guest request, he told about the development of gardening, cultivation of vegetables, gardening in the republic and its perspectives⁶.

The development of agriculture in Moldova was the object of attention and interest of other representatives of the supreme Czechoslovakian governance:

⁵ The delegation of Federal meeting of CSSR in the republic // The Soviet Moldova, 1978, April 8; Guest from Czechoslovakia get acquainted with Moldova // The Soviet Moldova, 1978, April 9. (*Делегация Федерального собрания ЧССР в республике // Советская Молдавия, 1978, 8 апреля; Гости из Чехословаки знакомятся с Молдавией // Советская Молдавия, 1978, 9 апреля*).

⁶ Visit of the Minister of foreign affairs of CSSR in Moldova // Socialistic Moldova, 1979, February 21; Visit of B. Hneupek in Moldova // Socialistic Moldova, 1979, February 22. (*Визит министра иностранных дел ЧССР в Молдавию // Советская Молдавия, 1979, 21 февраля; Пребывание Б.Хнеупека в Молдавии // Советская Молдавия, 1979, 22 февраля*).

namely – the candidate for Presidium membership within Central Committee of CCP, M. Iakeș, the member of the Presidium of Central Committee of CCP, and the prime secretary of Central Committee of CP of Slovakia, I. Lenart, that visited Moldova on 27-29 May 1979⁷.

Then, after 1979, and until the proclamation of independence of Moldova, the official Moldo-Czechoslovakian relations were maintained through General Consuls of the CSSR from Kiev – Iu. Vargolik, M. Kovacz, Z. Guml, S. Ghinar, that were presented at Chisinau by the CSSR ambassador in USSR, that personally was coming in Moldova on that occasion⁸. The general consuls made visits in Moldova also on the occasion of celebrating the days of CSSR releasing in May 1945, anniversary dates of signing the soviet-Czechoslovak agreement regarding the friendship and collaboration, launching of a big exhibition, etc. They were received by the secretaries of the Central Committee of MCP – for ideology, agriculture or industry⁹.

Interparty Relations of Moldova and Czechoslovakia

The history of the relations between MCP and CCP had begun in January 1962 when in Moldova came a group of responsible officials of Central Committee

⁷ Visit of party leaders of CSSR in Moldova // The Soviet Moldova, 1979, May 29; Visit is ended // The Soviet Moldova, 1979, May 30. (*Пребывание в Молдавии партийных руководителей ЧССР // Советская Молдавия, 1979, 29 мая; Визит завершен // Советская Молдавия, 1979, 30 мая*).

⁸ Visit in Moldova // The Soviet Moldova, 1982, December 9; Visit of the Czechoslovakian diplomat // The Soviet Moldova, 1990, March 15; The reception of CSSR consul // The Soviet Moldova, 1990, October 19. (*Визит в Молдавию // Советская Молдавия, 1982, 9 декабря; Визит чехословацкого дипломата // Советская Молдавия, 1990, 15 марта; Прием консула ЧСФР // Советская Молдова, 1990, 19 октября*).

⁹ Visit in the republic, 1983, March 1; Visit is ended // The Soviet Moldova, 1983, March 2; Consecrated to anniversary // The Soviet Moldova, 1983, December 8; Visit of the General Consul of CSSR // The Soviet Moldova, 1983, December 10; Visit of the CSSR General Cosul // The Soviet Moldova, 1984, November 22; The discussions took place, 1985, May 7. (*Визит в республику // Советская Молдавия, 1983, 1 марта; Визит завершен // Советская Молдавия, 1983, 2 марта; Годовщине посвящается // Советская Молдавия, 1983, 8 декабря; Пребывание генконсула ЧССР // Советская Молдавия, 1983, 10 декабря; Пребывание генконсула ЧССР // Советская Молдавия, 1984, 22 ноября; Au avut loc convorbiri // Moldova Socialistă, 1985, 7 mai*).

of CCP. Besides studying the production in kolkhozes, the guests were interested in the experience of party working in Moldova. With this purpose, they visited enterprises and scientific institutions¹⁰.

In 1971-1986 the workers of administration of Central Committee of CCP, students of the Academy of Social Sciences (ASS) under the Central Committee of CPSU in Moldova and CCP officials made 5 visits. For example, in February 1972, in Moldova came a group of responsible workers of CCP: M. Grușcoviț (chief of the cultural section of Central Committee of CCP), I. Gaman (deputy chief of the economic section of Central Committee of CCP), F. Tesarj (prim-secretary of the party Regional Committee Gradeț-Kralove), G. Șlapka (prim-secretary of the party regional Committee Bratislava), Ia. Muha (prim-vice minister of the light industry of CSSR). Besides the history of MCP that was permanently described in these cases, during the visits of enterprises, party city Committees of Chisinau and Tiraspol, the guests were informed about the management by the party bodies of the process of socialist competition, problems of planning the party labor, party admission, control on the execution of taken decisions, working experience regarding the increase of the industrial production efficiency, selecting, placement and training of party staff, community and household organizations, activities of the organizations of cultural enlightening in villages¹¹.

During other visits in Moldova, the party workers of Central Committee of CCP were studying the plans of social development of some farms, forms of international education (March 1973), evolution of economy, science and culture

¹⁰ Arrival of a delegation of Czechoslovakian party workers // The Soviet Moldova, 1962, January 19. (*Sosirea la Chișinău a unei delegații a lucrătorilor de partid din Cehoslovacia // Moldova Socialistă, 1962, 19 ianuarie*).

¹¹ Moldovan Guests – responsible workers of CC of CCP // The Soviet Moldova, 1972, February 29; Visit of party workers of Czechoslovakia continue // The Soviet Moldova, 1972, March 3; Visit of the CCP responsible workers ended // The Soviet Moldova, 1972, March 10. (*Гости Молдавии – ответственные работники ЦК КПЧ // Советская Молдавия, 1972, 29 февраля; Визит партийных работников Чехословакии продолжается // Советская Молдавия, 1972, 3 марта; Визит ответственных работников КПЧ завершен // Советская Молдавия, 1972, 10 марта*).

of the republic, its perspectives¹². During the visit from November 1976, the guests paid a special attention to the issues of ideological assurance of plans and obligations of the workers' collectives, regarding the development of the internal party democracy, criticism and self-criticism (following the example of the Orhei district), the implementation of the socialistic rituals and traditions (following the Kotovsk district, nowadays Hâncești), the system of training the staff for agricultural sector¹³. During the journeys of ASS students from CSSR in Chisinau (May 1986), the party management of social policy, the increase of citizens welfare and the stimulation of technical-scientific progress were emphasized¹⁴.

In June 1987, in Moldova the delegation of Czechoslovakian People Party came. The guests were interested in the activity of Soviets, the preparations to local elections in republic¹⁵.

The Union Relations between Moldova and CSSR

The union leaders from Czechoslovakia made some visits in the period 1969-1977. The delegation headed by the chief of the Section of Central Council of CSSR Unions, M. Skrijicil that came in Moldova in October 1969 was interested in the unions' role in organizing socialist competition in enterprises and institutions. As example for them served the Garment Factory of Tiraspol and one of sovkhoses (state farms) of Tiraspol district (nowadays Slobozia). In May 1975 in Moldova the train "Drujba" (Friendship) came being organized by the CSSR unions. The guests were studying the life of peasants and kolkhoz

¹² Guests from Czechoslovakia // The Soviet Moldova, 1973, February 27; One week in Moldova // The Soviet Moldova, 1973, March 6. (*Гости из Чехословакии // Советская Молдавия, 1973, 27 февраля; О săptămână în Moldova // Moldova Socialistă, 1973, 6 martie*).

¹³ CCP party workers in Moldova // The Soviet Moldova, 1976, November 16. (*Партийные работники ЧССР в Молдавии // Советская Молдавия, 1976, 16 ноября*).

¹⁴ Discussion in CC of MCP // The Soviet Moldova, 1986, May 15. (*Беседа в ЦК КПМ // Советская Молдавия, 1986, 15 мая*).

¹⁵ Guests of Moldova // The Soviet Moldova, 1987, June 6. (*Oaspeți ai Moldovei // Moldova Socialistă, 1987, 6 iunie*).

workers from Moldova, the role of unions in the propagandistic activity related to the accomplishment of approved plans¹⁶. In June 1977, in Moldova there was a delegation of medical workers union from CSSR that was studying the organization of medical services providing in cities, enterprises, kolkhozes, as well as the activity of union bodies for the improvement of social and cultural conditions, the living level of the medical staff. The guests found interesting the experience of organizing the provision of medical services directly to enterprises, for example – the hospital of the Garment factory of Tiraspol¹⁷.

Scientific Relations between Moldova and Czechoslovakia

As example of such relations, we can consider the collective mutual research, as well as the individual ones. But, lacking space, we present just some cases. For example, the Moldovan physicist V. Langhe in 1960 years was carrying out successfully research in the domain of semi-conducting combinations together with colleagues from Czechoslovakia. He visited CSSR many times with scientific purposes¹⁸. The Czechoslovakian enterprises were exporting in Moldova equipment for chemists and biochemists. This equipment was bought by the institutions of higher education from Moldova¹⁹. In May 1981 at Chisinau, a Moldovan-Czechoslovakian symposium on gastroenterology issues took place. The guests from Czechoslovakia told about the new elaborations in this

¹⁶ Czechoslovakian Guests in Moldova // The Soviet Moldova, 1975, May 30. (*Чехословацкие гости в Молдавии // Советская Молдавия, 1975, 30 мая*).

¹⁷ Union delegation of CSSR in Moldova // The Soviet Moldova, 1977, June 10. (*Профсоюзная делегация ЧССР в Молдавии // Советская Молдавия, 1977, 10 июня*).

¹⁸ Collaboration of Czechoslovakian and Moldovan physicists // The Soviet Moldova, 1964, September 17. (*Сотрудничество физиков Чехословакии и Молдавии // Советская Молдавия, 1964, 17 сентября*).

¹⁹ The exhibition of Czechoslovakian laboratory equipment // The Soviet Moldova, 1969, September 3; All exhibits of the Czechoslovakian exhibition remain in Moldova // The Soviet Moldova, 1969, September 12. (*Expoziția de instalații de laborator cehoslovace // Moldova Socialistă, 1969, 3 septembrie; Все экспонаты чехословацкой выставки остаются в Кишиневе // Советская Молдавия, 1969, 12 сентября*).

field²⁰. The Delegation of Central Council of technical-scientific Societies of CSSR that visited Moldova in June 1984 had studied the experience of primary organizations of similar societies in Moldova²¹.

Relations within CMEA

Different discussions and meetings of the commissions and specialists of CMEA played an important role in the international relations of Moldova in the period 1969-1985. The range of discussed problems was wide: construction, statistics, house chemistry, machine construction, automatized systems of management, electro-energetics, elaboration of new species of vegetables, storage of easily destroyable products, oncology, material-technical assurance and other issues²². The participants were elaborating the recommendations, getting acquainted with working experience in the respective domain in Moldova, visiting for documentation some enterprises of the republic. Solving some problems in Moldova was highly appreciated by foreign guests. For example, the Czechoslovakian delegation that came in Chisinau on the occasion of the 19th meeting of permanent commission of CMEA in order to coordinate

²⁰ The international Symposium at Chisinau // The Soviet Moldova, 1981, May 28; The international symposium closed // The Soviet Moldova, 1981, May 30. (*Международный симпозиум в Кишиневе // Советская Молдавия, 1981, 28 мая; Simpozionul internațional și-a încheiat lucrările // Moldova Socialistă, 1981, 30 mai*).

²¹ In the interests of friendship and collaboration // The Soviet Moldova, 1984, June 9. (*В интересах дружбы и сотрудничества // Советская Молдавия, 1984, 9 июня*).

²² Ex.: The CMEA activity // The Soviet Moldova, 1972, September 13; The meeting of CMEA section at Chisinau // The Soviet Moldova, 1973, May 31; Today on the agenda – tractors' construction // The Soviet Moldova, 1973, June 6; The meeting of the specialist of socialistic countries // The Soviet Moldova, 1974, November 27; Fruitful collaboration // The Soviet Moldova, 1974, December 1; Courses of economic integration // The Soviet Moldova, 1975, May 21; Fruitful collaboration // The Soviet Moldova, 1975, May 25. (*Например: СЭВ за работой // Советская Молдавия, 1972, 13 сентября; Заседание секции СЭВ в Кишиневе // Советская Молдавия, 1973, 31 мая; В повестке дня – тракторостроение // Советская Молдавия, 1973, 6 июня; Встреча специалистов социалистических стран // Советская Молдавия, 1974, 27 ноября; Плодотворное сотрудничество // Советская Молдавия, 1974, 1 декабря; Курсы экономической интеграции // Советская Молдавия, 1975, 21 мая; Плодотворное сотрудничество // Советская Молдавия, 1975, 25 мая*).

the scientific and technical issues in 1970 was excited about the development level of machine building and food industry in Moldova²³.

Moldo-Czechoslovakian Commercial-Industrial Relations

The Moldo-Czechoslovakian commercial relations were founded in 1954, when the company “Koospol” from CSSR had bought for sale Moldovan wines in huge quantity. The CSSR became the first country that began the import of wines from Moldova²⁴. The industrial relations appeared later. If in the second half of the 1950 years we can mention only some visits of the specialists from Moldova and Czechoslovakia – in the field of leather processing, glass producing, extracting building materials. The 1960 years were marked by the intensification of Moldo-Czechoslovakian relations in different fields of industry and commerce which strengthened in the 1970 years. For example, Moldova imported goods from Czechoslovakia in building area, as well as machinery – tractors, buses, machines for producing tights. At the same time, Czechoslovakia bought wines tobacco and furniture in huge quantity from Moldova²⁵. In 1978, the Czechoslovakian delegation headed by the prim-vice minister of commerce F.

²³ The meeting of CMEA commission at Chisinau // The Soviet Moldova, 1970, June 4; the CMEA activity // The Soviet Moldova, 1970, June 5; The meeting of permanent commission of CMEA // The Soviet Moldova, 1970, June 6; “Congratulations with great success and achievements!” // The Soviet Moldova, 1970, June 9. (Заседание комиссии СЭВ в Кишиневе // Советская Молдавия, 1970, 4 июня; СЭВ за работой // Советская Молдавия, 1970, 5 июня; Заседание постоянной комиссии СЭВ // Советская Молдавия, 1970, 6 июня; «Поздравляем вас с большими успехами!» // Советская Молдавия, 1970, 9 июня).

²⁴ Wine for Czechoslovakia // The Soviet Moldova, December 10. (Вино для Чехословакии // Советская Молдавия, 1968, 10 декабря).

²⁵ Ex.: From Czechoslovakian friends // The Soviet Moldova, 1964, January 24; Czechoslovakian equipment – the best in Europe // The Soviet Moldova, 1966, May 28; Wine for Czechoslovakia // The Soviet Moldova, 1968, December 10; For the companies from all continents // The Soviet Moldova, 1969, November 21; Equipment of Czechoslovakian label // The Soviet Moldova, 1973, April 26. (Например: От друзей из Чехословакии // Советская Молдавия, 1964, 24 января; Чешские автоматы – лучшие в Европе // Советская Молдавия, 1964, 26 августа; Turneul auto al mașinilor cehoslovace // Moldova Socialistă, 1966, 28 mai; Вино для Чехословакии // Советская Молдавия, 1968, 10 декабря; Фирмам всех континентов // Советская Молдавия, 1969, 21 ноября; Автоматы чехословацкой марки // Советская Молдавия, 1973, 26 апреля).

Rujicika had insisted on essential widening of commercial exchange, agricultural product exporting from Moldova and industrial products from Czechoslovakia and signing the respective contracts²⁶.

In the 1973-1983 period, CSSR had organized several times at VDNKh of the MSSR exhibitions of its goods – glass (2 times), materials for foundry, agricultural technique, dental tools and diagnostic materials. In October 1980, the Ministry of Agriculture and Food of CSSR, I. Nagr, had opened at VDNKh of MSSR the Days of Czechoslovakian economy and technique. At the same time, the Moldovan side at the exhibitions from Brno in 1973 and 1980 had presented furniture and different qualitative food products from Moldova²⁷.

Relations in the Agricultural Domain

In this field, there was a convenient exchange for both sides. Czechoslovakia was exporting in Moldova since 1960 irrigation equipment, inclusively respective stations, machines of collecting different agricultural crops, equipment for soil analysis, and selection, combine-harvester for collecting maize and sun-flower etc. Simultaneously, the specialists from Czechoslovakia were studying in Moldova the planning process in the agriculture domain with usage of the electronic computing machines, the experience of specializing and focusing in agriculture and other agricultural branches (cattle and plants/vegetables breeding etc.), the principles of organizing the inter-kolkhozes complexes and agro-industrial associations. In the process of elaborating the Law regarding the land in CSSR,

²⁶ Guests of the republic // The Soviet Moldova, 1978, June 9. (*Гости республики // Советская Молдавия, 1978, 9 июня*).

²⁷ Ex.: Sorokin N. Moldova – exhibitor of “Interlitmash-73” exhibition // The Soviet Moldova, 1973, September 8; Moldovan furniture at the international exhibitions // The Soviet Moldova, 1973, November 27; The days of Czechoslovakian economy and technique // The Soviet Moldova, 1980, October 16; Impressive achievements of brother country // The Soviet Moldova, 1980, October 25; “Hemapol” is showing // The Soviet Moldova, 1983, May 25. (*Например: Сорокин Н. Молдавия – экспонент выставки «Интерлитмаш-73» // Советская Молдавия, 1973, 8 сентября; Mobila moldovenească la expozițiile internaționale // Moldova Socialistă, 1973, 27 noiembrie; Zilele economiei și tehnicii cehoslovace în Moldova // Moldova Socialistă, 1980, 16 octombrie; Впечатляющие успехи братской страны // Советская Молдавия, 1980, 25 октября; Показывает «Хемапол» // Советская Молдавия, 1983, 25 мая*).

they examined the Moldovan legislation. Accordingly, the administration of the Ministry of Agriculture and Food of CSSR visited Moldova for many times. Together with CSSR, Moldova elaborated the technology of cultivating plum and apricot trees by using complex mechanization²⁸.

Relations in the Culture Domain

The history of Moldo-Czechoslovakian relation in this field in the postwar period began in 1955, when Chisinau was visited by the conductor B. Bakala and soloist A. Ploček of Czechoslovakian Philharmonic. They performed the works of B. Smetana, A. Dvorjak, L. van Beethoven and of other composers²⁹. It is worth to mention that the concerts of performers from Czechoslovakia were dominating in the cultural relations between Moldova and CSSR until the middle of 1960 years. Only once then (in 1962) the ensemble “Fluieraș” had a trip within Czechoslovakia with concerts. From 1967 the relations of our countries in this domain reached a new qualitative level. At the same time with Czechoslovakian musicians tours in MSSR, in August 1967, a group of journalists from different countries from all around the world came (CSSR was presented by M. Verner) in Moldova to study the lifestyle and situation in the republic. Such visits of foreign and Czechoslovakian journalists were taking place quite often (1976, 1978-1979, 1983 etc.) contributing to the process of knowing Moldova beyond the republic borders. In 1972, the Czechoslovakian television had presented an ample reportage about Moldova, and in Prague, an exhibition consecrated to Moldovan republic was organized. In Moldova and CSSR some exhibitions and month consecrated to our countries were organized. In 1981, the Chisinau

²⁸ Ex.: Czechoslovakian irrigation technique in Moldova // The Soviet Moldova, 1968, May 17; Guests of the republic // The Soviet Moldova, 1977, December 14; Dubovik A., Uliatovskii V. Moldova in the URSS collaboration // The Soviet Moldova, 1983, October 12. (Например: Чехословацкая оросительная техника в Молдавии // Советская Молдавия, 1968, 17 мая; Оасpeți ai republicii // Moldova Socialistă, 1977, 14 decembrie; Дубовик А., Улятовский В. Молдавия в международном сотрудничестве СССР // Советская Молдавия, 1983, 12 октября).

²⁹ Șevcenco R. International relations of the Moldovan SSR. (Șevcenco R. Relațiile internaționale ale RSS Moldovenești (1953-1955)...., p.85.)

section of the Society of Soviet-Czechoslovakian friendship was funded, headed by the minister of improvements and aquatic household, V. Olexici. In November 1984, it was changed into Moldovan Section of the given society headed by M. Bondarenko.³⁰

Moldovan Tourism in CSSR

It started in august 1956, when in CSSR a group of tourists from Moldova went (36 persons). They were in CSSR for 12 days. The host country offered the best hotels and restaurants. They were traveling through Czechoslovakia in comfortable buses. They visited historical and cultural places of Prague city, inclusively the New Prague, Pioneers House, Technical Museum, National Gallery, Medieval Castles. They visited the factory of shoes “Sazavan”, the factories of beer of Plzen, the factories of ceramics and winery. They had a journey on Vltava river, got acquainted with Brno, Karlovy Vary, with life style of workers’ family. After that the tourists from Moldova were visiting mainly Prague, Brno, Karlovy Vary, Marianske-Lazne. In Moldova, the Bureau of tourism abroad was responsible for tourism propaganda in CSSR, and from Czechoslovakian side – the Bureau of trips “Cedok”. The last had organized in the second half of 1970-1980 years a series of exhibitions related to Czechoslovakia³¹.

³⁰ Foreign journalists at Chisinau // The Soviet Moldova, 1967, August 26; First visit in Chisinau // The Soviet Moldova, 1967, August 27; “Here there are wonderful people” // The Soviet Moldova, 1967, August 29; For the strength of friendship of Moldovan and Czechoslovakian workers // The Soviet Moldova, 1981, June 13; visit of the general consul of CSSR // The Soviet Moldova, 1984, November 22. (*Зарубежные журналисты в Кишиневе* // Советская Молдавия, 1967, 26 августа; *Первое знакомство с Кишиневом* // Советская Молдавия, 1967, 27 августа; “Aici trăiește un popor minunat” // Moldova Socialistă, 1967, 29 august; *Дружбе крепнуть* // Советская Молдавия, 1981, 13 июня; *Пребывание генконсула ЧССР* // Советская Молдавия, 1984, 22 ноября).

³¹ Touristic journey of Moldovan workers in Czechoslovakia // The Soviet Moldova, 1956, July 8; Czechoslovakia invites friends // The Soviet Moldova, 1985, September 5. (*Туристские поездки трудящихся Молдавии в Чехословакию* // Советская Молдавия, 1956, 8 июля; *Чехословакия приглашает друзей* // Советская Молдавия, 1985, 5 сентября).

Youth Relations of Moldova and CSSR

In the 1960-1970 period, the relations between countries were realized by means of students exchange, by doing their educational training to each other places. Besides, in the period 1967-1969, some students and youth delegations from CSSR visited USSR and Moldova particularly, where they had got acquainted with the republic. In July 1970, Moldova was visited by a group of district committees of the Union of Socialist Youth of CSSR, studying different issues of practical activity of Moldovan Komsomol³².

Sportive Relations

We would like to present some examples. At May 31, 1959, the football club "Moldova" (Chisinau) hosted the team "Dinamo" (Prague) and won with the score – 3:0. At October 10, 1965 an international motocross took place at Chisinau. One of its winners in the category of 500 decimeters motorcycles was the Czechoslovakian I. Grejebecsek. In March 1967, the European games of athletics took place in Prague (in covered spaces). The double champion among women, at relay race, was the Chisinau citizen V. Maslovskaia-Bolșova. In August 1968, a match between the artists of Czechoslovakian theatre "Prague" and football veterans of Moldova took place at Chisinau. The Moldovan professionals wan with the score 5:2³³.

³² From Prague to Chisinau, from Chisinau to Prague // The Soviet Moldova, 1966, august 3; The guests of Moldovan students // The Soviet Moldova, 1967, August 4; The guests of Moldovan youth // The Soviet Moldova, 1970, July 12; Guests from Czechoslovakia, 1980, July 28. (*Из Праги в Кишинев, из Кишинева в Прагу* // Советская Молдавия, 1966, 3 августа; *Гости молдавских студентов* // Советская Молдавия, 1967, 4 августа; *Oaspeții tineretului moldovenesc* // Moldova Socialistă, 1970, 12 iulie; *Oaspeți din Cehoslovacia* // Moldova Socialistă, 1970, 28 iulie).

³³ Vlaicu M. An amazing victory of the team "Moldova" // The Soviet Moldova, 1959, June 2; Condraskin I., Sevcenco V. Unusual premiere of Paris circus // The Soviet Moldova, 1968, September 11. (*Vlaicu M. O biruință frumoasă a echipei "Moldova"* // Moldova Socialistă, 1959, 2 iunie; *Кондрашкин И., Шевченко В. Необычная премьера пражского цирка* // Советская Молдавия, 1968, 11 сентября).

Relations of Different Organizations of Moldova and CSSR

Besides the above mentioned, Moldova was visited by the representations of feminine organizations from Czechoslovakia (1961, 1969), the collaborators of Red Cross from CSSR (1965), the delegation of General Prosecutor's Office of CSSR headed by the General Prosecutor of Czechoslovakia Ia. Feeș, the representatives of federal directions of statistics and prices of CSSR (1978, 1980), the delegation of forest and aquatic household of CSSR headed by the minister V. Marghetin (1980). All these visitors had studied the situations in the given related branches from the Moldovan colleagues and made exchange of experience³⁴.

Other International Relations of Moldova and CSSR

In the list of other contacts are included the international courses of World Health Organization, that several times took place in the period 1970-1980 in Moldova, as well as different public lectures of philosophy, symposia on apiculture, conferences on linguistics, physics, buildings, obstetrics, sociology, viticulture, computing technique and a series of other scientific disciplines³⁵.

The Perception of 1968 "Prague Spring" in CSSR and its Suppression in Moldova

From the first steps of the new prime-secretary of CC of CCPA. Dubcek the "order protectors/defenders" in Moldova suspected something. Several months before the invasion of Soviet army in CSSR, at the VIIIth plenary session of CC of MCP (8 May 1968) participants express the concern of created situation, the

³⁴ Women from Czechoslovakia in Moldova // The Soviet Moldova, 1969, September 10; A delegation of prosecution workers from CSSR in Moldova // The Soviet Moldova, 1975, August 8. (*Femei din Cehoslovacia în oșteie în Moldova // Moldova Socialistă, 1969, 10 septembrie; O delegație a lucrătorilor procuraturii din RS Cehoslovacă în Moldova // Moldova Socialistă, 1975, 8 august*).

³⁵ Ex.: International courses of doctors in Moldova // The Soviet Moldova, 1972, November 21; The meeting of machine and equipment builders from socialistic countries // The Soviet Moldova, 1986, November 30. (*Hanpumep: Cursuri internaționale ale medicilor în Moldova // Moldova Socialistă, 1972, 21 noiembrie; Sesia constructorilor de mașini și aparate din țările socialiste // Moldova Socialistă, 1986, 30 noiembrie*).

actions of “contra-revolutionary elements” were criticized and they express the willing to “offer help to the working people” in CSSR³⁶.

Trying to have influence on the Czechoslovakian students mood that came on basis of student exchange program in Moldova, the Secretary of Central Committee of the MCP at 9 July 1968 tasked the administration of institutions of higher education, that were hosting the students from CSSE (State University, the Pedagogical, Agricultural Institutes, Sovkhozes – colleagues from Tiraspol and Țaul) and their party organizations to “assure a high level of organizing-party working” between them³⁷. At 19th July 1968 a common meeting of the Chisinau and republican parties took place, being consecrated namely to the CSSR situation. The speaker, prime-secretary of Central Committee, I. Bodiul, in detail described, in the Soviet opinion, the CSSR situation after the resignation of the prime secretary of Central Committee of CCP, A. Novotnâi, in January 1968. According to him, shortly after that, the mass-media services got out of control. A quick change of staff had begun. All these led to the strengthening of “contra-revolutionaries” position, the requests to dissolve the Committee of State Security and political organs, and the reestablishment of private property. Even the own program had appeared – “2000 of words” that was providing the break of the alliance with USSR and socialist countries. Within CCP began an “internal fight”, its administration gave way to right forces etc.³⁸.

In the days of invasion of the armies of socialist countries in CSSR, the minister of telecommunications, V. Russu, received the order to create a battalion of telecommunications. Despite of the lack of experience, he rapidly formed it, and on August 23, he sent it to restore the telecommunications in CSSR. V. Russu also had the task to block the access of newspapers from Czechoslovakia and Romania that were describing the real situation in CSSR, but, he misunderstood

³⁶ The Archive of Societal-Political Organizations of the Republic of Moldova (further ASPO RM) (*Архив Общественно-Политических Организаций Республики Молдова (далее АОПО РМ). Ф.51. Оп.29. Д.1. Л.18.*)

³⁷ ASPO RM. (АОПО РМ) Ф.51.Оп.29. Д.64. Л.23-24.

³⁸ ASPO RM. (АОПО РМ) Ф.51.Оп.29. Д.92. Л.5-6, 8-9.

what was asked, and the Romanian newspapers were continuing to come to the Moldovan subscribers until 26 August. For this mistake he was prevented very strictly³⁹. Commenting the situation, the rector of the Polytechnic Institution of Chisinau S. Rădăuțan called for “focusing the attention” on the youth education, to reveal wider the lies of western propaganda that very often was leaving behind the soviet one⁴⁰. The district committees of MCP in an excessive rhythm were adopting decisions with unanimous conviction of “contra-revolutionary” forces and they sustained the suppressing of “antisocialist incursions”⁴¹.

Thus, we can ascertain that in the period 1955-1990, between Moldova and CSSR there were very different relations. They included political, economic, industrial, agricultural, cultural, sport, touristic and other relations. These relations were mutual, because in CSSR the technique and equipment production were more developed, but Moldova plunged deeply in agriculture domain. Despite of the fact that these relations from CSSR side were managed by a consul that was outside the republic borders, they permanently were widening and included new aspects. This article could contribute to farther research.

³⁹ ASPO RM. (АОПО РМ) Ф.51.Оп.29. Д.49. Л.13-15, 41; Д.97. Л.104.

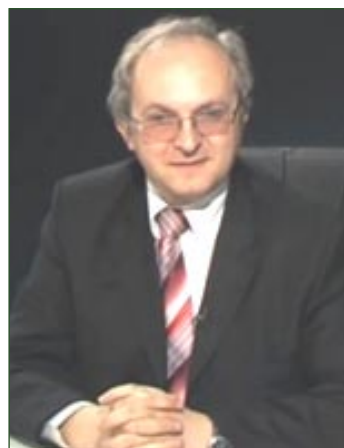
⁴⁰ ASPO RM. (АОПО РМ) Ф.51.Оп.29. Д.131. Л.37-38.

⁴¹ ASPO RM. (АОПО РМ) Ф.51.Оп.30. Д.111. Л.56-57, 59, 62-64, 89-90.

RELĂȚIILE MOLDO-CEHOSLOVACE ÎN 1955-1990

Ruslan ȘEVCENCO,

doctor în istorie, director adjunct al Institutului
Politici Eficiente. Membru al Uniunii Ziaristilor
Profesioniști din România, membru al Asociației
Semioticienilor din România

Teme de cercetare: Viața politică în RSSM și Republica Moldova în 1940-2018; Sistemul politic în RSSM și Republica Moldova în 1940-2018. **Cărți publicate:** *Statutul internațional al Moldovei – 1359-1991: aspecte istorico-juridice*. Chișinău, Pontos, 2007, 112 p.; *Viața politică în RSS Moldovenească (1944-1961)*. Chișinău, Pontos, 2007, 228 p.; *Masoneria: istorie și idei*. Chișinău, NOTOGRAF PRIM, 2012, 200 p.; *Армяно-азербайджанский конфликт. История и современность*. Chișinău: Metrompaș, 2014, 104 p.; *ЕВРОСОЮЗ: путь в будущее для Молдовы. Европейский клуб Молдовы*. Chișinău: Policolor, 2014, 46 p.; **Coalcătuitor al monografiilor:** *Век нетерпимости*, Chișinău, 2003, 167 c; *Бессарабы на страницах газеты „Новое время”*, Chișinău, 2005, 288 c.; *Colonița. Geneză... prezent... nemurire...*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, 96 p. **Responsabil pentru ediție a volumului:** *Rectorii Universității de Stat din Moldova*, Chișinău, 2005, 309 p.

MOLDO-CZECHOSLOVAKIAN RELATIONS IN 1955-1990

Rezume. In the years 1955-1990. Between Moldova and Czechoslovakia there were the most versatile relationships. They included political, economic, industrial, agricultural, cultural, sports, tourist and other contacts. These ties were mutually beneficial, in view of the fact that Czechoslovakia had more advanced machinery and equipment production, and Moldova advanced much further in the field of agriculture. Despite the fact that these ties were managed by Czechoslovak consuls outside the republic, they constantly expanded and included all the new aspects. This publication may contribute to their further investigation.

Keywords: relation, international, politic, agricultural, commerce

Relațiile internaționale ale RSS Moldovenești în perioada postbelică, până la proclamarea independenței (1944-1991) și până în prezent rămân terra incognita pentru cercetătorii-istorici. Practic, lipsesc și publicațiile științifice la tema menționată, nemaivorbind de monografii. Excepție fac, în perioada sovietică, doar unele lucrări ale lui V.Andrușciac¹, iar în cea postsovietică – ale autorului acestor rânduri². Însă, ambele surse menționate nu reflectă toată perioada „sovietică” (1944-1991). Ba mai mult, lucrări, consacrate relațiilor Moldovei cu una sau altă țară a lumii în aceste decenii, nu există nici până în prezent. De aceea, documentele la tema propusă sunt un plast de materiale, care trebuie să fie supus unei analize serioase, elaborată de către savanții-contemporaniști. În articolul prezentat intenționăm să reflectăm relațiile moldo-cehoslovace în anii 1955-1990 și astfel, într-o oarecare măsură, să acoperim această „gaură neagră” științifică. Informația, de care dispunem, am divizat-o conform tematicii.

Relațiile politice ale Moldovei cu Republica Sovietică CehoSlovacă (RSCS)

În prezent, nu sunt cunoscute contactele Moldovei cu oameni politici din RSCS de până în anii 1970. Chiar și ambasadorii RSCS în URSS niciodată până atunci nu au vizitat Moldova. Prima vizită de acest ordin a fost venirea în republică, în aprilie 1974, a Ambasadorului RSCS în URSS Ia.Havelka. Din delegație făceau parte secretarul al III-lea al Ambasadei RSCS în URSS Ia.Havel și

¹ Андрушак В.Е. Молдавия в сотрудничестве Советского Союза с социалистическими странами. Кишинев, 1981; Idem. Горизонты взаимодействия побратимов. Кишинев, 1982; Idem. Молдавия в международных связях Советского Союза (1971-1985). Кишинев, 1986; Idem. Советская Молдавия в сотрудничестве СССР с освободившимися и капиталистическими странами. Кишинев, 1987.

² Șevcenco R. Relațiile internaționale ale RSS Moldovenești (1945-1955)// Studia Universitatis. Seria Științe Umanistice. Chișinău: CEP USM, 2009, nr.4 (24), pp.40-42; Idem. The Moldavian-Romanian diplomatic relations (1950-1960)// Semiotics' Creativity: Uniflying, Diversities, Differences, Divides. The Third International Conference of ROASS (Iași, 2010, 4-7 noiembrie). Book of Abstracts. Iași, 2010, pp.100-101; Idem. Relațiile internaționale ale RSS Moldovenești (1953-1955)// Studia Universitatis. Seria Științe Umanistice. Chișinău: CEP USM, 2011, nr.4 (44), pp.83-86; Idem. Relațiile moldo-române în perioada sovietică: anul 1956// Studia Universitatis. Seria Științe Umanistice. Chișinău: CEP USM, 2011, nr.10 (50), pp.166-169.

corespondentul unui ziar cehoslovac – A.Bak. Oaspeții au fost primiți de către prim-secretarul CC al PCM I.Bodiul. Temele, care îl interesau pe Ambasadorul RSCS, se refereau la dezvoltarea colhozurilor, formele de conducere cu sistemul colhoznic-cooperatist, procesele de specializare și concentrare în agricultură, trecerea lui la baza industrială, crearea Asociațiilor agroindustriale și științifice de Producție, și activității Consiliului Colhozurilor. În continuare, delegația, însoțită de vicepreședintele Guvernului republicii G.Dolgoșei, a vizitat o serie de obiecte de creștere animalieră și complexele întreprinderii „Kolhozjivprom”, studiind activitatea sovhozurilor-fabrici teritoriale³. Deoarece în acea perioadă Moldova a fost lider în reformele agricole, desfășurate în URSS (și nu doar al URSS), această temă reprezenta un interes deosebit pentru mai mulți oaspeți cehoslovaci, care vizitau Moldova în anii 1970-1980. După cum se practica atunci, oaspeți erau informați despre realizările în domeniul științei și culturii, istoria formării RSSM, structura producerii industriale, participarea republicii în divizarea unională a muncii, îndeplinirii în Moldova a politicii agrare a PCUS⁴.

La 7 aprilie 1978, Moldova a fost vizitată de către delegația Adunării Federale (Parlamentului) RSCS, în frunte cu președintele acestuia, membrul Prezidiului CC al Partidului Comunist Cehoslovac (PCC) A.Indra. Delegația era însoțită de președintele Comitetului unional pentru muncă și problemele sociale al URSS, V.Lomonosov. Președintele Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM K.Iliașenko a povestit oaspeților despre discutarea proiectului noii Constituții, realizările, pe care le-a obținut Moldova de la momentul adoptării Constituției din 1941, care era atunci în vigoare, despre activitatea Sovietului Suprem, comisiilor permanente al acestuia și a Sovietelor locale. Această delegație la fel a acordat o atenție sporită experienței agricole a Moldovei⁵.

³ Sosirea la Chișinău a ambasadorului Cehoslovaciei // Moldova Socialistă, 1974, 3 aprilie; Vizita în Moldova a ambasadorului Cehoslovaciei // Moldova Socialistă, 1974, 4, 5 aprilie.

⁴ Дипломаты из социалистических стран в Молдавии // Советская Молдавия, 1975, 17 июля.

⁵ Делегация Федерального собрания ЧССР в республике // Советская Молдавия, 1978, 8 апреля; Гости из Чехословаки знакомятся с Молдавией // Советская Молдавия, 1978, 9 апреля; O delegație a Adunării federale a RS Cehoslovace în republica noastră // Moldova Socialistă, 1978, 8 aprilie; Vizita de documentare a oaspeților cehoslovaci în Moldova // Moldova Socialistă, 1978, 9 aprilie.

La 20-21 februarie 1979, Moldova a fost vizitată de către ministrul de Externe al RSCS, membru al CC al PCC B.Hnioupek. În URSS el a fost invitat de omologul său sovietic A.Gromîko. Împreună cu înalt oaspetele cehoslovac, au venit și Ambasadorul RSCS în URSS C.Lovetinski și Ambasadorul URSS în RSCS V.Mațkevici. Președintele Consiliului de Miniștri al Moldovei S.Grossu a subliniat în discursurile sale rolul Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER) în creșterea potențialului economic al Moldovei. Prim-secretarul CC al PCM I.Bodiul a descris cum este folosită tehnica nouă, tehnologiile moderne, și, la solicitarea oaspetelui, a vorbit despre dezvoltarea pomiculturii și legumiculturii în republică și perspectivele acestuia⁶.

Dezvoltarea agriculturii în Moldova a fost în atenția și altor reprezentanți ai conducerii supreme cehoslovace – candidatului în membrii Prezidiului CC al PCC, secretarului CC al PCC M.Iakeș și membrului Prezidiului CC al PCC, primului secretar al CC al PC al Slovaciei I.Lenart, care au fost în Moldova la 27-29 mai 1979⁷.

În continuare, după 1979 și până la proclamarea independenței Moldovei, relațiile oficiale moldo-cehoslovace se efectuau prin Consulii Generali al RSCS la Kiev – Iu.Vargolik, M.Kovacz, Z.Guml, S.Ghinar, care erau prezentați la Chișinău la numirea sa de către Ambasadorul RSCS în URSS, care, personal, venea în Moldova pentru această ocazie⁸. Consulii Generali făceau vizite în Moldova în legătură cu zilele eliberării RSCS în mai 1945, jubileelor loviturii comuniste de stat în RSCS în februarie 1948, în legătură cu datele jubiliare de

⁶ Vizita ministrului afacerilor externe al RSCS în Moldova // Moldova Socialistă, 1979, 21 februarie; Визит министра иностранных дел ЧССР в Молдавию // Советская Молдавия, 1979, 21 февраля; Vizita lui B.Hneupek în Moldova // Moldova Socialistă, 1979, 22 februarie; Пребывание Б.Хнеупека в Молдавии // Советская Молдавия, 1979, 22 февраля.

⁷ Пребывание в Молдавии партийных руководителей ЧССР // Советская Молдавия, 1979, 29 мая; Vizita în Moldova a unor conducători de partid din RS Cehoslovacă // Moldova Socialistă, 1979, 29 mai; Визит завершен // Советская Молдавия, 1979, 30 мая; Vizita a luat sfârșit // Moldova Socialistă, 1979, 30 mai.

⁸ Vizită în Moldova // Moldova Socialistă, 1982, 9 decembrie; Визит в Молдавию // Советская Молдавия, 1982, 9 декабря; Визит чехословацкого дипломата // Советская Молдавия, 1990, 15 марта; Прием консула ЧСФР // Советская Молдова, 1990, 19 октября.

la semnarea acordului sovieto-cehoslovac cu privire la prietenie și colaborare, lansarea unei expoziții de proporții ș.a. Ei erau primiți de către secretarii Comitetului Central al PCM – pentru ideologie, agricultură sau industrie⁹.

Relațiile interpartinice ale Moldovei cu Cehoslovacia

Istoria relațiilor PCM și PCC se începe în ianuarie 1962, când în Moldova a venit un grup de funcționari de răspundere al CC al PCC. În afară de studierea producerii în colhozuri, pe oaspeți îi interesa experiența muncii de partid în Moldova. Cu acest scop, ei au fost la întreprinderi și instituții științifice¹⁰.

În 1971-1986 au loc încă 5 vizite ale lucrătorilor aparatului de partid al CC al PCC, și studenți ai Academiei de Științe Sociale (AȘS) pe lângă CC al PCUS la Moldova, ale funcționarilor PCC. Spre exemplu, în februarie 1972, în Moldova a venit un grup de lucrători de răspundere al PCC: M.Grușcoviț (șeful secției de cultură al CC al PCC), I. Gaman (șef-adjunct al secției de economie al CC PCC), F.Tesarj (prim-secretar al Comitetului regional de partid Gradeț-Kralove), G.Șlapka (prim-secretar al Comitetului regional de partid Bratislava), Ia.Muha (prim-vice ministru al industriei ușoare al RSCS). În afară de istoria PCM, care era permanent descrisă în aceste cazuri, la vizitarea întreprinderilor, Comitetelor orașenești de partid Chișinău și Tiraspol oaspeții erau informați despre conducerea de către organele de partid a procesului de întrecere socialistă, problemele planificării muncii de partid, admiterii în partid, controlului asupra executării deciziilor luate, experiența de lucru cu privire la creșterea eficienței producerii industriale, selectării, amplasării și educării cadrelor în

⁹ Vizită în republică // Moldova Socialistă, 1983, 1 martie; Визит в республику // Советская Молдавия, 1983, 1 марта; Визит завершен // Советская Молдавия, 1983, 2 марта; Vizita a luat sfârșit // Moldova Socialistă, 1983, 2 martie; Годовщине посвящается // Советская Молдавия, 1983, 8 декабря; Пребывание генконсула ЧССР // Советская Молдавия, 1983, 10 декабря; Vizita consulului general al RSCS // Moldova Socialistă, 1983, 10 decembrie; Пребывание генконсула ЧССР // Советская Молдавия, 1984, 22 ноября; Au avut loc convorbiri // Moldova Socialistă, 1985, 7 mai.

¹⁰ Sosirea la Chișinău a unei delegații a lucrătorilor de partid din Cehoslovacia // Moldova Socialistă, 1962, 19 ianuarie.

organizațiile de partid, cele gospodărești și obștești, activității organizațiilor de iluminare culturală în sate¹¹. În urma altor vizite în Moldova a lucrătorilor de partid al CC al PCC funcționarii cehoslovaci studiau în republică planurile dezvoltării sociale a unor gospodării, formele de educație internațională (martie 1973), evoluția economiei, științei și culturii republicii, perspectivele acesteia¹². O atenție deosebită a oaspeților în cadrul vizitei, în noiembrie 1976, a fost acordată problemelor de asigurare ideologică a planurilor și obligațiunilor de către colectivele de muncitori, cu privire la dezvoltarea democrației interne în partid, criticii și autocriticii (după exemplul raionului Orhei), implementării în viață a ritualurilor și tradițiilor socialiste (raionul Kotovsk, astăzi Hâncești), sistemului de pregătire a cadrelor pentru agricultură¹³. În cadrul călătoriei studenților AȘS din RSCS la Chișinău (mai 1986) se accentua conducerea de către partid a politicii sociale, creșterea bunăstării locuitorilor, stimulării progresului tehnico-științific¹⁴. În iunie 1987, în Moldova a venit delegația Partidului Popular Cehoslovac. Oaspeți erau interesați de activitatea Sovietelor, pregătirile către alegerile locale în republică¹⁵.

Relațiile sindicale între Moldova și RSCS

Câteva vizite în Moldova au efectuat, în 1969-1977, și liderii sindicali din Cehoslovacia. Delegația, în frunte cu șeful Secției al Consiliului Central al sindicatelor RSCS M.Skrijicil, care a fost în Moldova în octombrie 1969, s-a interesat de rolul sindicatelor în organizarea întrecerii socialiste la întreprinderi și instituții. Exemplul pentru ei au servit: Fabrica de confecții din Tiraspol și unul din sovho-

¹¹ Гости Молдавии – ответственные работники ЦК КПЧ // Советская Молдавия, 1972, 29 февраля; Визит партийных работников Чехословакии продолжается // Советская Молдавия, 1972, 3 марта; Визит ответственных работников КПЧ завершен // Советская Молдавия, 1972, 10 марта.

¹² Oaspeți din Cehoslovacia // Moldova Socialistă, 1973, 27 februarie; Гости из Чехословакии // Советская Молдавия, 1973, 27 февраля; O săptămână în Moldova // Moldova Socialistă, 1973, 6 martie.

¹³ Партийные работники ЧССР в Молдавии // Советская Молдавия, 1976, 16 ноября; Lucrători de partid ai RS Cehoslovace în Moldova // Moldova Socialistă, 1976, 16 noiembrie.

¹⁴ Беседа в ЦК КПМ // Советская Молдавия, 1986, 15 мая; Convorbire la CC al PCM // Moldova Socialistă, 1986, 15 mai.

¹⁵ Oaspeți ai Moldovei // Moldova Socialistă, 1987, 6 iunie.

zurile raionului Tiraspol (astăzi r-nul Slobozia). În mai 1975, în Moldova a venit trenul „Drujba”, organizat de sindicatele RSCS. Oaspeți studiau viața țăranilor și colhoznicilor din Moldova, rolul sindicatelor în activitatea propagandistică, legată cu executarea planurilor aprobate¹⁶. În iunie 1977, în Moldova se afla delegația sindicatului lucrătorilor de medicină din RSCS, care analiza organizarea deservirii medicale în orașe, la întreprinderi, în colhozuri, activitatea organelor sindicale pentru îmbunătățirea condițiilor sociale și culturale, nivelului de trai a personalului medical. Oaspeții au considerat interesantă experiența organizării deservirii medicale direct la întreprinderi, spre exemplu, la policlinica Fabricii de confecții din Tiraspol.¹⁷

Relațiile științifice între Moldova și Cehoslovacia

În calitate de exemplu al acestor contacte pot fi aduse atât cercetările comune colective, cât și cele individuale. Însă, din lipsă de spațiu, vom menționa doar câteva cazuri. Spre exemplu, fizicianul din Moldova V.Langhe, în anii '60, implementa cu succes cercetări în domeniul combinațiilor semiconductoare împreună cu colegi din Cehoslovacia și, de mai multe ori, a vizitat RSCS cu scopuri științifice.¹⁸ Întreprinderile cehoslovace exportau în Moldova utilaj pentru chimiști și biochimiști. Acest utilaj era procurat de către instituțiile de învățământ superior din Moldova¹⁹. În mai 1981, la Chișinău s-a desfășurat un simpozion moldo-cehoslovac pe probleme ale gastroenterologiei. Oaspeții din Cehoslovacia au povestit despre noile elaborări în acest domeniu²⁰. Delega-

¹⁶ Чехословацкие гости в Молдавии // Советская Молдавия, 1975, 30 мая; Oaspeți cehoslovaci în Moldova // Moldova Socialistă, 1975, 30 mai.

¹⁷ Профсоюзная делегация ЧССР в Молдавии // Советская Молдавия, 1977, 10 июня.

¹⁸ Сотрудничество физиков Чехословакии и Молдавии // Советская Молдавия, 1964, 17 сентября.

¹⁹ Expoziția de instalații de laborator cehoslovace // Moldova Socialistă, 1969, 3 septembrie; Все экспонаты чехословацкой выставки остаются в Кишиневе // Советская Молдавия, 1969, 12 сентября.

²⁰ Simpozion internațional la Chișinău // Moldova Socialistă, 1981, 28 mai; Международный симпозиум в Кишиневе // Советская Молдавия, 1981, 28 мая; Советская Молдавия, 1981, 30 мая; Simpozionul internațional și-a încheiat lucrările // Moldova Socialistă, 1981, 30 mai.

ția Consiliului Central al Societăților tehnico-științifice a RSCS, care a fost în Moldova în iunie 1984, a studiat experiența organizațiilor primare ale acestor societăți în Moldova²¹.

Contacte în cadrul CAER

Un rol important în relațiile internaționale a Moldovei în 1969-1985 au jucat diferite consfătuiri și ședințe ale comisiilor și specialiștilor din țările CAER-ului. Cercul problemelor discutate a fost foarte larg: construcții, statistica, chimia casnică, construcții de mașini, sistemele automatizate de conducere, electroenergetică, elaborarea noilor soiuri de legume, păstrarea produselor ușor destructibile, oncologie, asigurarea material-tehnică și alte chestiuni²². Participanții elaborau recomandările, făceau cunoștință cu experiența de lucru în domeniul respectiv în Moldova, vizitau pentru documentare și unele întreprinderi de profil ale republicii. Soluționarea unor probleme în Moldova era foarte înalt apreciată de oaspeții străini. Spre exemplu, delegația cehoslovacă, care a venit la Chișinău cu ocazia ședinței a 19-a a Comisiei permanente al CAER-ului pentru coordonarea problemelor științifice și tehnice în 1970, a fost încântată de nivelul de dezvoltare în Moldova a construcției de mașini și industriei alimentare²³.

Relațiile comercial-industriale moldo-cehoslovace

Relațiile comerciale moldo-cehoslovace au fost fondate în 1954, când firma „Koospol” din RSCS a procurat pentru vânzare în Cehoslovacia cantități mari de vinuri moldovenești. RSCS a devenit prima țară, care a început impor-

²¹ В интересах дружбы и сотрудничества // Советская Молдавия, 1984, 9 июня.

²² Например: СЭВ за работой // Советская Молдавия, 1972, 13 сентября; Заседание секции СЭВ в Кишиневе // Советская Молдавия, 1973, 31 мая; В повестке дня – тракторостроение // Советская Молдавия, 1973, 6 июня; Встреча специалистов социалистических стран // Советская Молдавия, 1974, 27 ноября; Colaborare rodnică // Moldova Socialistă, 1974, 30 noiembrie; Плодотворное сотрудничество // Советская Молдавия, 1974, 1 декабря; Курсом экономической интеграции // Советская Молдавия, 1975, 21 мая; Плодотворное сотрудничество // Советская Молдавия, 1975, 25 мая.

²³ Заседание комиссии СЭВ в Кишиневе // Советская Молдавия, 1970, 4 июня; СЭВ за работой // Советская Молдавия, 1970, 5 июня; Заседание постоянной комиссии СЭВ // Советская Молдавия, 1970, 6 июня; «Поздравляем вас с большими успехами!» // Советская Молдавия, 1970, 9 июня; „Vă felicităm cu ocazia succeselor strălucite!” // Moldova Socialistă, 1970, 10 iunie.

tul vinurilor din Moldova²⁴. Relațiile industriale apar mai târziu. Dacă în a doua jumătate a anilor 1950 putem menționa doar câteva vizite ale specialiștilor din Moldova și Cehoslovacia – în domeniul prelucrării pielii, producerii sticlei, extragerii materialelor de construcții, începând cu anii '60 se intensifică încheierea contactelor ceho-moldovenești în diferite domenii ale industriei și comerțului, care a luat amploare în anii '70, spre exemplu, în construcții, importul din Cehoslovacia a tractoarelor și autobuzelor, automatelor pentru producerea ștrampilor pentru femei. Totodată, Cehoslovacia cumpăra în cantități mari în Moldova vinuri, tutun și mobilă²⁵. În 1978, delegația cehoslovacă, în frunte cu prim-vice ministrul Comerțului, F.Rujicika, a insistat asupra lărgirii esențiale a schimburilor comerciale, exportarea producției agricole din Moldova și celei industriale – din Cehoslovacia și semnării contractelor respective²⁶.

În 1973-1983, RSCS, de câteva ori, a organizat la EREN al RSSM expoziții ale mărfurilor sale – sticlei (de 2 ori), materialelor pentru producția de turnătorie, tehnicii agricole, mijloacelor stomatologice, materialelor diagnostice. În octombrie 1980, ministrul Agriculturii și Alimentației RSCS I.Nagr a deschis la EREN al RSSM Zilele economiei și tehnicii cehoslovace. Concomitent și partea moldavă la expozițiile din Brno, în 1973 și 1980, a prezentat mobilă și diferite produse alimentare calitative din Moldova²⁷.

²⁴ Вино для Чехословакии // Советская Молдавия, 1968, 10 декабря.

²⁵ Например: От друзей из Чехословакии // Советская Молдавия, 1964, 24 января; Чешские автоматы – лучшие в Европе // Советская Молдавия, 1964, 26 августа; Turneul auto al mașinilor cehoslovace // Moldova Socialistă, 1966, 28 mai; Вино для Чехословакии // Советская Молдавия, 1968, 10 декабря; Фирмам всех континентов // Советская Молдавия, 1969, 21 ноября; Автоматы чехословацкой марки // Советская Молдавия, 1973, 26 апреля.

²⁶ Гости республики // Советская Молдавия, 1978, 9 июня.

²⁷ Например: Сорокин Н. Молдавия – экспонент выставки «Интерлитмаш-73» // Советская Молдавия, 1973, 8 сентября; Mobila moldovenească la expozițiile internaționale // Moldova Socialistă, 1973, 27 noiembrie; Zilele economiei și tehnicii cehoslovace în Moldova // Moldova Socialistă, 1980, 16 octombrie; Впечатляющие успехи братской страны // Советская Молдавия, 1980, 25 октября; Показывает «Хемапол» // Советская Молдавия, 1983, 25 мая.

Relațiile în domeniul agriculturii

În acest domeniu exista un schimb convenabil pentru ambele părți. Cehoslovacia exporta în Moldova din anii 1960 tehnică de irigare, inclusiv stațiile respective, mașini pentru colectarea diferitor culturilor agricole, aparatură pentru analiza solurilor, pentru selecție, combine pentru colectarea porumbului, florii soarelui ș.a. Totodată, specialiștii din Cehoslovacia studiau în Moldova planificarea în domeniul agriculturii cu aplicarea mașinilor electronice de calcul, experiența specializării și concentrării în agricultură și în unele ramuri ale acesteia (creșterea vitelor și a plantelor ș.a.), principiile de organizare a complexelor intercolhoznice și asociațiilor agroindustriale, în procesul de elaborare a Legii cu privire la pământ în RSCS examinau legislația funciară moldovenească. În legătură cu aceasta, conducerea Ministerului agriculturii și alimentației al RSCS, de mai multe, ori a vizitat Moldova. Împreună cu RSCS, Moldova elabora tehnologia de creștere a prunelor și caiselor cu aplicarea mecanizării complexe²⁸.

Contacte în domeniul culturii

Istoria relațiilor moldo-cehoslovace în acest domeniu în perioada postbelică a luat începutul în noiembrie 1955, când Chișinăul a fost vizitat de către dirijorul B.Bakala și solistul Filarmonicii Cehoslovace A.Ploček. Ei au interpretat operele lui B.Smetana, A.Dvorjak, L.van Beethoven și altor compozitori²⁹. Trebuie de menționat, că concertele interpreților din Cehoslovacia dominau în relațiile culturale între Moldova și RSCS până la mijlocul anilor 1960. Doar o dată atunci (în 1962), cu vizită de răspuns, a făcut călătorie prin Cehoslovacia cu concerte ansamblul „Fluieraș”. Din 1967 relațiile țărilor noastre în acest domeniu au ajuns la un nivel calitativ nou. Concomitent cu turneele muzicanților cehoslovaci în RSSM, în Moldova, în august 1967, a venit un grup de jurnaliști din diferite țări ale lumii (RSCS era prezentată de M.Verner), care a studiat modul de viață și situ-

²⁸ Например: Чехословацкая оросительная техника в Молдавии // Советская Молдавия, 1968, 17 мая; Оаспеți ai republicii // Moldova Socialistă, 1977, 14 decembrie; Дубовик А., Улятовский В. Молдавия в международном сотрудничестве СССР // Советская Молдавия, 1983, 12 октября.

²⁹ Șevcenco R. Relațiile internaționale ale RSS Moldovenești (1953-1955)...., p.85.

ația în RSSM. Aceste vizite ale jurnaliștilor străini (și cehoslovaci) aveau loc și în continuare (1976, 1978-1979, 1983 ș.a.). și au contribuit la cunoașterea Moldovei peste hotarele republicii. În 1972, televiziunea din Cehoslovacia a prezentat un reportaj amplu despre Moldova, iar în Praga s-a desfășurat o expoziție, consacrată republicii. În Moldova și RSCS mai târziu au fost organizate câteva expoziții și lunile, consacrate țărilor noastre. În 1981 a fost fondată secția Chișinăuiană a Societății de prietenie sovieto-cehoslovacă, în frunte cu ministrul ameliorărilor și gospodăriei acvatice V.Olexici, în noiembrie 1984, ea a fost transformată în Secția Moldovenească a societății acestea, în frunte cu M.Bondarenko.³⁰

Turismul moldovenesc în RSCS

Se începe în august 1956, când în RSCS a plecat primul grup de turiști din Moldova (36 de persoane). În RSCS ei au petrecut 12 zile. Lor li se ofereau cele mai bune hoteluri, restaurante, ei plecau prin Cehoslovacia în autobuze confortabile. Au vizitat locuri istorice și culturale ale orașului Praga, inclusiv Praga Nouă, Casa Pionierilor, Muzeul tehnic, Galeria Națională, castelurile medievale, au fost la fabrica de producere a încălțăminteii „Sazavan”, la uzinele de producere a berii din Plzen, uzinele de ceramică și vinificație, au făcut o călătorie pe corabie pe râul Vltava, au făcut cunoștința cu Brno, Carlovi Vari, cu modul de viață a familiei de muncitori. În continuare, turiștii din Moldova cel mai des vizitau Praga, Brno, Carlovi Vari, Marianske-Lazne. Cu propaganda de turism în RSCS se ocupa, din partea Moldovei, Biroul pentru turism în străinătate, iar din partea cehoslovacă – Biroul de călătorii „Cedok”. Aceasta a organizat în a doua jumătate a anilor 1970-1980 o serie de expoziții de cunoaștere a Cehoslovaciei³¹.

³⁰ Jurnaliști străini la Chișinău // Moldova Socialistă, 1967, 26 august; Зарубежные журналисты в Кишиневе // Советская Молдавия, 1967, 26 августа; Первое знакомство с Кишиневом // Советская Молдавия, 1967, 27 августа; Prima vizită la Chișinău // Moldova Socialistă, 1967, 27 august; ”Aici trăiește un popor minunat” // Moldova Socialistă, 1967, 29 august; Pentru întărirea prieteniei oamenilor muncii din Moldova și Cehoslovacia // Moldova Socialistă, 1981, 13 iunie; Дружбе крепнуть // Советская Молдавия, 1981, 13 июня; Пребывание генконсула СССР // Советская Молдавия, 1984, 22 ноября.

³¹ Туристские поездки трудящихся Молдавии в Чехословакию // Советская Молдавия, 1956, 8 июля; Чехословакия приглашает друзей // Советская Молдавия, 1985, 5 сентября; Cehoslovacia îi invită pe prieteni // Moldova Socialistă, 1985, 6 septembrie.

Contactele tineretului Moldovei și RSCS

În anii 1960-1970 se efectuau în forma de schimburi de studenți, care treceau practica de studii. Concomitent în 1967-1969 în Moldova au venit câteva organizații studențești și de tineret al RSCS în URSS cu scopul de a cunoaște republica. În iulie 1970 Moldova a fost vizitată de un grup de președinți ai comitetelor raionale din Uniunea Tineretului Socialist al RSCS, care a studiat diferite aspecte ale activității tineretului moldovenesc³².

Contactele sportive

Vom aduce câteva exemple. La 31 mai 1959, clubul de fotbal „Moldova” (Chișinău) a primit acasă echipa „Dinamo” (Praga) și a obținut o victorie – 3:0. La 10 octombrie 1965, la Chișinău s-a desfășurat un motocros internațional. Unul dintre câștigătorii acestuia, în clasa motocicletelor 500 decimetri, a fost ciclistul cehoslovac I.Grejebec. În martie 1967, în Praga au avut loc jocurile europene de atletică ușoară în spații închise. Campioana dublă a acestora între femei, la eștafetă, a fost chișinăuianca V.Maslovskaia-Bolșova. În august 1968, la Chișinău s-a desfășurat un meci între artiștii teatrului cehoslovac „Praga” și a veteranilor de fotbal ai Moldovei. Profesioniștii din Moldova au câștigat 5:2³³.

Relațiile diferitor organizații ale Moldovei și RSCS

În afară de cele menționate, Moldova a fost vizitată de reprezentantele organizațiilor feminine din Cehoslovacia (1961, 1969), de colaboratorii Crucii Roșii din RSCS (1965), delegația Procuraturii Generale ale RSCS, în frunte cu Procurorul General al Cehoslovaciei Ia.Feeș, reprezentanții direcțiilor federale de statistică și de prețuri ale RSCS (1978, 1980), delegația Ministerului gospodăriei forestiere și acvatice ale RSCS, în frunte cu ministrul V.Marghetin (1980). Toți

³² Из Праги в Кишинев, из Кишинева в Прагу // Советская Молдавия, 1966, 3 августа; Гости молдавских студентов // Советская Молдавия, 1967, 4 августа; Oaspeții tineretului moldovenesc // Moldova Socialistă, 1970, 12 iulie; Oaspeți din Cehoslovacia // Moldova Socialistă, 1970, 28 iulie.

³³ Vlaicu M. O biruință frumoasă a echipei „Moldova” // Moldova Socialistă, 1959, 2 iunie; Кондрашкин И., Шевченко В. Необычная премьера пражского цирка // Советская Молдавия, 1968, 11 сентября.

acești vizitatori au studiat situația în ramurile lor de profil la colegii din Moldova și au făcut un schimb de experiență³⁴.

Alte contacte internaționale ale Moldovei și RSCS

În lista lor se includ cursuri internaționale a Organizației Mondiale a Sănătății, care, de câteva ori, în anii 1970-1980, s-au desfășurat în Moldova, diferite seminare de filosofie, simpozioane de apicultură, conferințe la lingvistică, fizică, construcții, biotehnologie, obstetrică, sociologie, viticultură, tehnică de calcul și o serie de alte discipline științifice³⁵.

Cum era percepută „Primăvară de la Praga” din 1968 în RSCS și înăbușirea ei în Moldova

Chiar primii pași ai noului prim-secretar al CC al PCC A.Dubček au provocat suspecții din partea „protectorilor ordinii” în Moldova. Cu câteva luni înaintea invaziei armatelor sovietice în RSCS, la plenara a VIII-a a CC al PCM (8 mai 1968) se exprima „îngrijorarea” de situația creată, erau condamnate acțiunile „elementelor contrarevoluționare” și se exprima dorința de a „acorda un ajutor poporului muncitor” în RSCS³⁶.

Încercând și în URSS să influențeze dispozițiile studenților din Cehoslovacia, care au venit în baza acordurilor de schimb studentesc în Moldova, Secretariatul CC al PCM, la 9 iulie 1968, a însărcinat conducerea instituțiilor de învățământ superior, care primesc studenții din RSCS (Universitatea de Stat, Institutele Pedagogic, Agricol, Sovhozuri-colegii din Tiraspol și Țaul) și organizațiilor lor de partid să „asigure nivelul înalt de muncă organizatorico-partinică” între ei³⁷. La 19 iulie 1968 a avut loc adunarea comună a activului de partid chișinăuian și

³⁴ Femei din Cehoslovacia în ospetie în Moldova // Moldova Socialistă, 1969, 10 septembrie; O delegație a lucrătorilor procuraturii din RS Cehoslovacă în Moldova // Moldova Socialistă, 1975, 8 august.

³⁵ Например: Cursuri internaționale ale medicilor în Moldova // Moldova Socialistă, 1972, 21 noiembrie; Sesia constructorilor de mașini și aparate din țările socialiste // Moldova Socialistă, 1986, 30 noiembrie.

³⁶ Архив Общественно-Политических Организаций Республики Молдова (далее АОПО РМ). Ф.51.Оп.29. Д.1. Л.18.

³⁷ АОПО РМ. Ф.51.Оп.29. Д.64. Л.23-24.

cel republican, consacrat, în special, și situației în RSCS. Raportor, prim-secretar al CC I.Bodiul, destul de detaliat a descris cum, în opinia autorităților sovietice, s-a desfășurat situația în RSCS după demisia primului secretar al CC al PCC Antonín Novotný, în ianuarie 1968. După spusele lui, serviciile mass-media, în scurt timp după aceasta, au ieșit de sub control, s-a început înlocuirea rapidă a cadrelor, întărirea pozițiilor „contrarevoluționarilor”, cerințele de a desființa Comitetul Securității Statului și organele politice, restabilirii proprietății private, a apărut și propriul program – „2000 de cuvinte”, care prevedea ruperea alianței cu URSS și țările socialiste, în cadrul PCC are loc o „luptă internă”, conducerea ei face cedări forțelor de dreapta ș.a.³⁸.

În zilele invaziei armatelor țărilor socialiste în RSCS, ministrul telecomunicațiilor Moldovei V.Russu a primit însărcinarea să creeze un batalion de telecomunicații și, în pofida lipsei de experiență, el, într-un ritm rapid, a fost format și la 23 august trimis la restabilirea telecomunicațiilor în RSCS. V.Russu a mai fost însărcinat și să blocheze accesul ziarelor din Cehoslovacia și România cu descrierea situației reale în RSCS, însă, el nu a înțeles ce i s-a cerut și ziarele românești continuau să vină la abonații din Moldova până la 26 august. Pentru aceasta el a fost strict prevenit³⁹. Comentând situația, rectorul Institutului Politehnic din Chișinău S.Rădăuțan a chemat „să întărească atenția” la educația tineretului, să dezvăluie mai larg minciunile propagandei occidentale, care des lasă în urmă pe cea sovietică⁴⁰. Comitetele raionale ale PCM, într-un ritm excesiv de rapid, adoptau hotărârile cu condamnarea unanimă a forțelor „contrarevoluționare” și susținerea înăbușirii „incursiunilor antisocialiste”⁴¹.

Așadar, putem constata, că în 1955-1990 între Moldova și RSCS existau cele mai diferite relații. Ele includeau în sine cele politice, economice, industriale, agricole, culturale, sportive, turistice și alte contacte. Aceste relații au fost

³⁸ АОПР РМ. Ф.51.Оп.29. Д.92. Л.5-6, 8-9.

³⁹ АОПР РМ. Ф.51.Оп.29. Д.49. Л.13-15, 41; Д.97. Л.104.

⁴⁰ АОПР РМ. Ф.51.Оп.29. Д.131. Л.37-38.

⁴¹ АОПР РМ. Ф.51.Оп.30. Д.111. Л.56-57, 59, 62-64, 89-90.

reciproce, pentru că la RSCS au fost mai dezvoltate tehnica și producerea utilajului, iar Moldova s-a avântat mult mai departe în domeniul agriculturii. În pofida faptului, că aceste relații din partea RSCS erau conduse de un consul, care se afla în afara hotarelor republicii, ele permanent se lărgeau și includeau noile aspecte. Acest articol poate contribui la cercetarea lor în continuare.

THE PHENOMENON OF GLOBALIZATION IN THE CONTEMPORARY CZECH LITERATURE

Victoria FONARI,

PhD in philology, associate professor,
Department of Romanian Linguistics and Literary
Science, Faculty of Letters, State University
of Moldova

Member of the Union of Writers of Moldova, member
of the Union of Professional Journalists from Romania,
member of Romanian Association of Semiotic Studies.

Topics of research: Emphasizing the ancient myth in
the works of contemporary writers, The phenomenon
of globalization in literature, Literary hermeneutics,

Comparative literature. **Published books:** *Literatura comparată. (Comparative literature)* Chișinău: CEP USM; 2018, 114 p.; *Proiecții ale mitului în creația lui Victor Teleucă, Leo Butnaru și Arcadie Suceveanu. (Projections of myth in the works of Victor Teleucă, Leo Butnaru and Arcadie Suceveanu)* Chișinău: Foxtrot, 2013, 207 p.; *Hermeneutica literară. (Literary hermeneutics)* Chișinău: CEP USM, 2007, 114 p.; *Factorii intelectual și sentimental în opera lui Aureliu Busuioc. (Intellectual and sentimental factors in the work of Aureliu Busuioc)* Chișinău: CE USM, 2003, 216 p.

Abstract: *The Canadian economist Marshall McLuhan is the forerunner in defining the phenomenon of globalization. In the period of migration and as well as a consequence of the refuge from communist regimen, the contemporary Czech literature accepts not only the writers that live within the borders of their country, but also writers from other countries that are writing their works in Czech language. I have investigated the texts of the following Czech writers: Miloš Urban, Jáchym Topol, Michal Ajvaz, Patrik Ouředník and Nataša Reimanová. Historically Prague was the commercial city that knew how to accept different views categorized as primordial in different periods. Its tolerance allowed to preserve the architectural historical sequences that register a continuity of the memory.*

Key-words: globalization, Europe, Prague, virtual reality, memory, Patrik Ouředník.

The Phenomenon of Globalization in the Literature's Perception

The Canadian economist Marshall McLuhan is the forerunner in defining the phenomenon of globalization. There are many various opinions that confirm the outrunning of this phenomenon, but many international conferences insist on the given notion, along which, in the meantime, an alternative notion has appeared – the mondialization. The participation to scientific discussions have led to the division of attitudes: from the perspective of American cultures the globalization is seen as a benefic phenomenon, French culture prefers to use the word “mondialization”, which as well is viewed as neo-positivist, from the perspective of Romanian culture it is more criticized.

Marshall McLuhan draws a parallel between the appearance of computer and the discovering of Gutenberg. Personally, I approached the economic-social optics of McLuhan, projecting it on the relationship between reader and artistic work. In order to review the mentioned opinion I present some conclusions from my article “Fragmentation of Myth and Consciousness Transformation”¹:

1. The literary sciences approach the transformations that take place inside the reader, investigate the tendency of re-writing, re-turn to the texts that form the ontological foundation. But, in the literature *evolution* a return of clepsydra is accepted as follows: returning the relation between consciousness-subconsciousness-unconsciousness, replacing the prerogatives art-consumption, transforming the relation individual-globalization, fluctuating the information to the detriment of emotion.
2. The view of freedom is not anymore a component of reason, neither of feeling, the freedom becomes an abstract notion, it could be accessed only in the imaginary world, but, because the interior side suffers from fancies and phantasmagoria, the freedom becomes a component of the anxiety – an unachievable obsession.
3. The virtual has invaded violently the personal, intimate life. Actually,

¹ Victoria Fonari. *Fragmentarea mitului și transformarea conștiinței*. In: *Memorie axiologică și Weltanschauung*. Editori: Nicolae Râmbu, Eugenia Zaițev. Iași: Ed. Universității „Al. I. Cuza”, 2017, p. 139-140.

people experience the illusion of a total informing through internet network. The borders have opened thousands of virtual spaces, and the consequences are perceived in art.

4. In present, the art denies the personalization, it strives to be in the global space. The plan of person is not diminished, but in this context, each person holds the set of actions of his/her time. Sometime, the virtual space was represented by the book, and after by the movie. Now this form that comes to replace the order with three dimensions has a variety of technics: computer, laptop, iPod etc. Certainly, these opportunities didn't exist in M. McLuhan time. But, his sentence suits very well our epoch: "The global theatre pretends the world not only to participate as spectators but also to be a part of distribution" (Marshall McLuhan: 2015, p. 118). The time could be multiplied virtually, the reader, often called *the art consumer*, becomes an exhibit of time preserved in one of the social networks.

From the economic sciences the notion under discussion has expanded within the humanitarian sciences being used on a large scale. As argument in specifying the correlation between literature and this term serves the study carried out by Andrei Terian presented in the chapter "The History of Romanian Literature in the Epoch of Globalization", included in the book "Export Criticism. Theories, Concepts, Ideologies". According to the author the history of literature constitutes a primary axe, and drawing some parallels between the Histories of Romanian literature and the international projects of Literatures' Histories, he mentions the Czech project "Dějiny české literatury"² coordinated by the theoretician Jan Mučarovský, with whom the literary critic George Călinescu discussed in Prague in 1959. This research reveals more problems related to the methodology of writing a History of the Romanian literature, including also some common aspects that consider the time of living in the "global village": "However, in the

² Vezi: Andrei Terian. *Critica de export. Teorii, concepte, ideologii*. București: Muzeul Literaturii Române, 2013, p.286.

epoch of globalization, in conditions of migration and acculturation increase, in a moment when the identities get more fluid and mobile shapes, I think that the problem of the Romanian literature identity is more acute than ever. Not only *which* is, but also *what* does it mean (and when we say “we”, I don’t refer to “we, philologists”, but to the each member of the Romanian cultural community, regardless his/her linguistic, socio-professional or ethnic belonging) – this seems to me the decisive question the answer of which will influence very much not only the profile, but also its existence in the following decades. That is why, as long as we are accepting the fact that any history of the literature is (also) a novel, the history of Romanian literature that I want is not a heroic novel (a Pantheon populated everywhere with “great” writers), neither a comic one (a *Human Comedy* bustling of marvelous picturesque figures), but rather a *Bildungsroman* which would say us *how we have become what we are today*”³.

The Czech translators played a major and important role in making known the Romanian literature. The authors that became successful to the Czech public are: Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Aureliu Busuioc.

Prague in the Contemporary Czech Literature and the Globalization Issues

My study was carried out on the basis of the anthology of contemporary Czech prose “The Lion Mane on the Pillow” (“Coama leului pe pernă”)⁴, appeared in the Romanian language (the translation and selection of texts were realized by Helliana Ianculescu and Lidia Našincová). In the center of authors’ attention is Prague, the Czech capital city.

The writers from the anthology feel Prague with an all-knowing spirit, the characters know only some fragments of their biography. Respectively, the main character is no longer the person, but the city that is characterized by mysteries,

³ Andrei Terian. *Critica de export. Teorii, concepte, ideologii*. București: Muzeul Literaturii Române, 2013, p. 312-313.

⁴ *Coama leului pe pernă*. Antologie de proză cehă contemporană. / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013.

possessiveness, omniscience. In this way, Prague appears in the view of such writers as Roman Ráz, Jiří Kratochvíl and Vratislav Maňák. In these pieces of prose the reader is invited to share the characters secrets. Visualizing the streets in the “Faust Dies Twice” („Faust moare de două ori”) (author: Roman Ráz), the running, the contest and the initiated homeless in the “Little Ahead and Much Behind” („Puțin înainte și mult înapoi”) (author: Jiří Kratochvíl) – all these can arise a similar interest as “The King of Flowery Laundry” (author: Vratislav Maňák). The authors challenge in readers the spirit of detective, to continue the writer’s imagination, to collaborate in previous schemes. The used methodology characterized by acting, motivating intentionally, creating confusions, constitutes an overthrow of roles between reader and author. The text shows its schemes, fact that represents a feature of globalization – to show up what is forbidden, non-essential, inopportune. Nothing is to hide in the epoch of commercial exhibitionism.

The texts don’t reflect only streets, quarters, the river Vltava – they are as a reflector for those who occasionally walk the Prague land: “He passed near some small groups of noisy Italians, drunk Germans and rude Russians. He liked less the Russians because they never didn’t move aside, to let him to pass. He made his way through the crowd and got in the middle of English people that were searching desperately a brothel. He acted like he didn’t hear their questions, hurried his pace and avoided a group of Spanish people that were consoling a woman whose purse was stolen. Maybe it was performed by the pickpocket from Bulgaria. Or some thieves from Romania. Or gypsies from North Czech. The Prager knows how to avoid them, but the tourist gets fooled easily”⁵. Initially it seems that there is a Babel Tower, but the correspondences differentiate the strangers. And then each group begins to get the connotations of the Sadoveanu legend with which he start his novel “The Hatchet” („Baltagul”).

⁵ Miloš Urban. *Pruncul Isus din Praga*. În antologia de proză cehă contemporană: *Coama leului pe per-nă*. / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013, p. 203.

Miloš Urban (b. 1967, Sokolov) intensifies the contradictions of this city by emphasizing two optics: the writer T. and the reader J.: “I’m also an observer, like you. Only the way we see the city is different – and what we see – what we want to see and not to see. I love Prague and then what can I do? Even if it is repulsive. I see its beauty just like you, but you don’t want to see it. You chose only the ugly aspects”⁶. Surely Prague is not Chișinău, but I accepted these words as if they were said about my city. No, these cities could not be compared, but the emotion that the author sent to me skilfully, mediated by Helliana Ianculescu, approached me emotively very much. The feeling has arguments and the mystery can be reflected. And then I’ve experienced the discomforting comfort of the way the city is perceived by the strangers and citizens. Maybe, this doubling is common for every locality, which surely has so many things to admire and to rectify. The interpretative optics makes the individuality in the globalization century to be a generalizing one, the opinions could not be the same, the right to freedom of view comes from the argumentative subjectivism. The person is seen in the state of not being afraid of expressing his/her opinion without being disturbed by the fact that he/she couldn’t change the neighbor’s one. It is the exercise of tolerance and at the same time to not fall victim of manipulation. Everybody has the right of expression. Optics doesn’t scare, it is accepted, but not to the detriment of other person. The survival of the antitheses represents the voice of the democracy that is heard in the globalization epoch, which is viewed by many as a manipulative one. But, at the same time, it is an idea that the person want to accede or not to a certain opinion.

The selected prose balances from magic to de-sacralization, from ritual to tourism. The chosen way is proper to many writers. The mysterious aspect is determined by the character’s wishes, but the environment materializes the desire in an inadequate way, challenging situations in which sarcastic and ironic situations appear: “At the Christmas, children should stay far away from adults. Even if they speak about good deeds, but they are speaking, and if you believe

⁶ Ibidem, p.200.

them, if you make a good deed – they don't appreciate it and, in the end, it's you who are left without money". Thus, sometimes you have no choice but to follow the rules of interlope people for the reason that you should survive, though, basically, you are exactly what you seem to be – a so quiet girl, that for another one alike, you should search for the candle"⁷.

The internal labyrinths in the conventions of not asking, of waiting something from exterior, of inventing the world, are not underestimated in the globalization century. The ambiguity sometimes is proper to social, political and economic reaction.

The globalization means the seduction of gathering in one space all periods of time. In the virtual abstract the same quality of real is required, which can be reached by subjectivism, projections and fragmentations. Prague is like a superhero from the screens of American movies by surviving. The Middle Age didn't kill Prague of XVII century, the romanticism didn't allow to be destroyed by cubism, and the rational exactitude of the watch wasn't to the detriment of the emotive and dynamic play. The relation between the horologe, which is the symbol of this secular city, and those that come to see it, is disproportional – the tourists are not the ones that see the horologe, but the horologe is the one that looks at them. It is the sacrificed look of the architect-watchmaker, the illustrious master paying tribute to his talent. His blindness is stuck into the death orbits and the merchant's purse continues to gather the tourists' stares.

Being split between citizens and tourists, Prague is well-perceived in the sequences from the prose of **Jáchym Topol** (b. 1962, Prague): "Among the crowds of people came from worldwide, that are walking here on the streets and are queezing in the little squares, the last old citizens of Malá Strana are crawling here and there. These dirty dissidents from the world of Huxley, Poverty and old age are dressed terribly. It is surprising the fact that some of them are still alive. And the tourists take photos of them, as well as taking photos of statue that

⁷ Petr Šabach. *Poveste de Crăciun*. În antologia de proză cehă contemporană: *Coama leului pe pernă*. / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013, p. 63.

represents the death from the Horologe Staré Město”⁸. The correspondence between buildings and citizens emphasizes the problem of history commercialization, the desire that insists on diminishing the living space of those to whom Prague belongs. Respectively, the art becomes a consumed object, the emotivity decrease in relation to the accountancy of historical monuments, to which many tourists approach for a second to take a photo to a statue or building. This consumerism doesn’t deny the historical space, although the history is losing the proverb-slang: *Historia magistra vitae est* becomes an accessed and common one, the nostalgia becomes a vice.

Initially the writer split his time related to the 1989 year: “In the caserne with red star, on the front side a Soviet garrison was encircled. They were keeping up a Czech province. Then, everything was a true horror, a globalized filth, thing that dominates now under the Prague castle is the freedom”⁹. The expression “globalized filth” is associated to the notion that McLuhan gives to socialist(or communist) society communist. The globalization appears as an obligation, as rules that could not be escaped, where the internal world is denied to the good of social values. The writer should not assume own feelings on a cosmic scale, he is the fighter that was sentenced to prison at least once by the society. But this position is not equivoque. The globalization gets in Prague through other ways. This time, the old writer, that had never any detention, and wasn’t adept of power, became the door-keeper at the palace of Malá Strana. Respectively, Prague breathes freely, but without Praguers in its historical center. The commerce is a priority, though it doesn’t deny the memory. It is a denationalization of the historical center, fact that also represents an attribute to globalization.

The context of the Czech people in touristic assembling is imposed in many texts. Although, if we return to anthology title, the currency in Czech is still the *koruna* (Czech crown), on which the lofty lion is encrusted, risen in two legs. “The lion’s mane on the pillow” comes in antithesis with the emblem of the coin.

⁸ Jáchym Topo. *Coama leului pe pernă*. În antologia de proză cehă contemporană: *Coama leului pe pernă*. / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013, p. 163.

⁹ Ibidem, p.155.

The coin represents a logo that overtakes the time, the image cannot get old in comparison with the character of Jáchym Topol: “The body that succeeded to survive among the frozen ruins and hidings from woods, now lies squatting under blankets. Where are his hands? Aha, he is tied. Now he has only a big head on the pillow. A head like a lion’s mane, with gray and dirty hairs”¹⁰. The ageing process of the lion inserts the change of concepts, non-acceptance of adaptation, at the same time it suggests the reigning of another lion.

The Word – a Virtual Reality

The globalization comes along with virtual worlds. The presence of the parallel worlds insists more and more in exact sciences. The imagination is a component that creates these parallel worlds. The individuality of perceiving the word would be a way of revealing the abstract world.

The esthetician, the character of the writer **Michal Ajvaz** (b. 1949, Prague), is in a symbiosis of philosophical concentration with the nothing: “The forms that are borne from nothing are meantime unclear, unstable and maybe we will never use them, but they cause joy by the simple fact that they exist. The one that would consider that the world hidden in nothing is an ivory tower separated from our world would be wrong; it is rather our world in a stage of birth, a world where until now there are legible forces that compose it, it is the reality in the deepest meaning of the word, despite its fantastic character. We will learn to understand its silent language”¹¹. The state of appreciating nothing in relation with the excess. The nothing emits pure waves of the soul, untainted by the competition of opinions. The nothing generates philosophical freedom to reach the absolute. Taking into account that the globalization insists on parallels, I consider as artistic correspondence the work of the writer from the Republic of Moldova – Victor Teleucă – the philosopher of nothing (considered trans-modern by the literary critic Theodor Codreanu), preoccupied by emphasizing

¹⁰ Ibidem, p. 165.

¹¹ Michal Ajvaz. *Nimic*. În antologia de proză cehă contemporană: *Coama leului pe pernă*. / Selecție și traducere de Helianna Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013, p. 56.

the nothing through temporality, spatiality, frequency of the being: never, nowhere, nobody.

In the text by Michal we distinguish the predilection of the writer to discover ceremonially his artistic laboratory, being in antithesis with common ideas and predisposed to original standardization. The methodological presentation of the artistic writing constitutes also a peculiarity of globalization – that of making dynamic art. In the reading process the reader experiences the construction of the artistic work, having access to the raw material. As if he/she is attending a master-class of transition from the writing to writing ritual, from the readymade text to the one that is created while reading the text.

The Chaos (Socially Dehumanized) Explained in an Interdisciplinary Way

A work, according to which one can establish the globalization criteria constitutes „Europeana A Brief History Of The Twentieth Century”. It is a “compendium” of the artistic journal with tramway wagons, to which is hitched the prose writer **Patrik Ouředník** (b. 1957, Prague). In a sarcastic manner, with brief tempts of magazine, with props of titles fixed laterally, he syncopates political, artistic, psychological, economic doctrines – it is a play of perception. The reader has nothing but to enjoy the ingenious collage which, in an ironic reason, takes off the mask of groups and emphasizes a curious identity of the XXth century. And then, only intrigues remain from mysteries. It is a paragraph, but in this *pars pro toto* the readers feel the epoch rating. Let us try to complete, without obsessions, the view of our time in relation with the precedent one.

The chaos refers to eclectic style, purposefully chosen by the writer. It represents an essay written in a sarcastic tone, though artistically it is not absolutely imaginative, as well we cannot distinguish it as a documentary. However, despite of all artistic laws, the writer assumes the position of columnist-journalist that doesn't deny the data of sciences that flourish in the globalization epoch: sociology, statistics, psychology, ecology, IT.

We consider that a certain prerogative belongs to statistics, but numbers don't destroy the creativity. On the contrary, the numbers become argument in the large subject where the person as identity doesn't play the main role. The priority goes to the social. The humankind is fractured in those two wars, and as a nostalgic echo, the golden age appears: "The golden epoch was the period when in the industrially developed countries everything was enough, and in the colonies there were exotic fruits and chocolate, and Turkish honey for sale, and the people were thinking that the new centuries that would come would chase away the poverty and toil, and the people would live more comfortable and healthier, and the mandatory going to school will make the human more kind and humanistic"¹². The reflections in time approach also the concept of art in the period of Expressionists, Dadaists, Surrealists.

The sarcasm is conjugated with antithesis. For example, under the veils of the subtitles "*Karazuk zuk zuk*", "Renewing the transcendental instance" the author makes a symbiosis between artistic, philosophical, linguistic views, considering the communication and humankind. The scientific and artistic perception don't dissolve the problems of relationship between people that are getting worse in time: "... everything should be genuine, and the history and its development derive from the philosophical issue – if the person can communicate in an authentic way, then his/her history could become much more full of meaning than before, with the condition that the transcendental instance will be renewed. The linguists are telling that this communication represents just a problem related to the way of constructing, and concerning the deconstructing it can be realized in different ways. The elders say that we are bad at the matter of communication, because people cannot look into eyes turning their look immediately when they meet the look of others. Today the people look into the eyes of blind people only"¹³.

¹² Patrik Ouředník. Europeana. O istorie succintă a secolului al douăzecilea. În antologia de proză cehă contemporană: *Coama leului pe pernă*. / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Nașincovă. Chișinău: ARC, 2013, p. 79.

¹³ Ibidem, p. 78-79.

In the chase to capture the actual and authentic which insist on clichés, the art is no more primordial, it gives its place to trend topics: the health is sublimated by the pharmacy, the ecology and love for animals that contributes to the dehydration of humanistic to prefer the company of animals instead that of another person: “because a mute face doesn’t betray you in an alienated world. The cats and the dogs had their saloons of hairstyle, hairdressers and gyms, recovering centers and morgue, and cemeteries etc.”¹⁴

The disdain of the human life in relation to the emphasis of other living beings is diagnosed in numbers: “On that time, in Germany and other states most of the stables were dissolved or used in other purposes, and in the concentration camp at Birkenau the stables were used as spaces for accommodation, and one stable had the capacity of 52 horses or 1000 – 1200 detainees”¹⁵. The statistics appears as an aspect that is disturbing, the number destroys the metaphor, but it has an intensity to follow the value perception for society. The author operates with journalistic style, succeeding to overtake the life of the moment. The numbers in the way they are weaved within the text lead to a parallel analysis of many events at the same time. The author perceives the fibers of linking as it is peculiar for internet www time. The difference is that the spider network designated by the Czech writer Patrik Ouředník comes to cumulate in an interdisciplinary way the information, covering an ample geographical space, at the same time synchronizing the Europe (Austria, Germany, France, Russia, Romania etc.) with America (USA) and Asia (Vietnam).

The essay is managed on some courses that are designed to diagnose the humankind in time. The relation between tyranny and democracy is reflected in the psychological diseases: “And the neurosis is caused by breaking the interdictions, and the depression is the anxiety facing the burden of freedom”¹⁶. The interpretative game denotes that the normality could not exist anymore. Or, this could mean that a consumerist remedy would not been required, from here

¹⁴ Ibidem, p. 88.

¹⁵ Ibidem, p.90.

¹⁶ Ibidem, p. 84.

the international directives are coming: “And, at the end of the ’80s, the Global Organization of Health has issued a declaration according to which the depression is the most wide-spread pathology in the western world”¹⁷.

The globalization is related to paradox. The author reveals the ideas of the end of the world which were circulating since 1914. And the new era – the Era of Aquarius has been announced since 1921. The positivism insists more and more on a prerogative of youth. (“p. 87”). The replacement of a value with another one is a well-known vector in the artistic world, in the scientific world. This is the way in which appears the prophecy included in an unusual manner, the use of Past tense verbs: “THE NEW ERA that should start when the Sun would enter the constellation of Aquarius and would take 2160 years, the period in which there would be the unification of right and left cerebral hemispheres, the mental mutation of the humankind and the birth of some new spiritualities. The new century should be harmonious spiritually and interactively and nobody would oppress anyone, because the humankind would get to a new step of knowledge and all people should become aware from the spiritual and ecological points of view”¹⁸. The aspiration confronts a beginning of reality of the new era, which considers the human brain. The author starts with putting down in the journal the wash-brain in the period of communist regimen. But the view is not changed radically neither in the democratic society. The brain is viewed as the attribute of industrialization which could be used to increase the consumption spirit: “At the end of the century, people from democratic states began to have the feeling that the democracy and the society of consumption have contributed in their way to the disappearance of memory, and they were talking that an excess of information was as well dangerous as the communist censorship”¹⁹.

The uniformitarianism constitutes a peculiarity of globalization distinguished by the author in this amalgam of data and notions from different domains. The idea is noted indirectly behind the shield of the collective indeterminism: “It

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem, p. 92-93.

¹⁹ Ibidem, p. 97-98.

was said that the democratic regimens led to the disappearance of all cultural and historical references and to the uniformitarianism dictatorship”. Thus “in the western society the universal principles and the general will and the fact that the passage from heteronomy to autonomy, are more important than the memory. The democracy is not based on memory and tradition etc., but on a convention between common and individual, lacking the historical and anthropological value which allows the social institutions to be ruled and regulated”²⁰. The tradition is related to the identity of a nation, but it strives to be a common good. If that singular doesn’t succeed to convince the multitude, the singularity could disappear being coopted and assimilated with other views. Thus, the tradition becomes a relic, a dynamic museum piece, a component of spectacle accessed from curiosity which could disappear in the consumerist forgetfulness, or it could cause an adverse reaction – it could be searched as something unusual, wanted to be touched by people from other culture.

The memory estimation is realized in antithesis with the universal principles, although they are not excluding each other. So many times the western society had the pleasure to oppose in different periods the duty and pleasure, the faith and desire, the religion and science, the feelings and reasoning etc. The uniformitarianism becomes an opinion which comes to overturn the previous ideas in the favor of simplifying some attributes, considered once primordial: “...the western society is characterized by the principle of vanguard which makes reference to future as well as in art, as in science or policy, and in the western society the memory role corresponds rather to the concept of computers memory. (...) most of the people were thinking about RAM – RANDOM ACCESS MEMORY”²¹. In this essay-diagnosis the person appears not as individuality, but as part of the big hum, a depersonalized voice which evaluate collectively the human. Although, being written as a stenograph of the history and various events, its attitude is formed by numbers which measure thinking, memory, youth and positivism.

²⁰ Ibidem, p. 98.

²¹ Ibidem, p. 98-99.

Or, “world without memory, where everything will happen randomly”²² doesn’t derive anymore from associative memory. We can faith that the random contains also the determination of the probability or the fact that such a society – without memory – will be easily monitored.

The Globalization and the National Entity

In the society of migration the identification of a writer is determined by the language of writing, as well as by the features of ethnical roots, emphasized by titles, traditions, onomatology. A coordinate which contributes to the approach of Czech literature from the optics of the globalization phenomenon constitutes the relations between generations, time, desire, mystery of realization, irony and tragicness. Some of them are general-valid categories. The globalization epoch insists on the social-political approach to the passage from individual to common, from a strictly ethnic issue to a history confronted by many nations. This point of view is shared by the writer **Nataša Reimanová** (b. 1945, Prague) by using in her work crossroads of times, cultural spaces (songs interpreted in Paris city in the Czech language and the Russian version) that are cut with the scissors of memories and sewed by the melody that comes from under the keys of “Bösendorfer & Weinbach”. The epoch of globalization is characterized by the interdisciplinarity. On the pages of this author we have lectures of piano and history, even lectures of economy.

The musical instrument represents the essential part of the heavenhood: “When I was a child, I had a grand piano for concerts, label ‘Bösendorfer’, in my room (me and my mother, maybe the aunt, if she would like), and both were playing at it. My mother – *Rusalka*, me - *Pre Elišku*, the Slovak version”²³. The music, holder of the mystery of feelings’ language, becomes the comprehensive element of generations. The music becomes the discovering of beauty, the unique

²² Ibidem, p.99.

²³ Nataša Reimanová. *Bösendorfer & Weinbach*. În antologia de proză cehă contemporană: *Coama leului pe pernă*. / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Nașincovă. Chișinău: ARC, 2013, p. 45.

experience of the moment, eternalizing the human being by art. The problem of space required by the instrument derives from denial or replacement of the paradise – “I’ve never filled up this space”. A diagnosis of internal death appears.

A recovery of the lost paradise, as the time re-reading, is noticed by the wish of the homodiegetic character to buy a piano “Weinbach” (“I bought me and my children). The music re-brings the human feature, contributes to the perception of other dimension of life (“Then, we have increased our repertory due to ‘Weinbach’. Not that of my mother, she remained faithful, but mine, I was lazy, but my children enriched it with many melodies”²⁴). The appearance of the musical instrument means acceding to a new world of spirituality being in antithesis with the economic conditions. On the scores on the pages in prose we are reading the tears of sufferings from choosing between art and Machiavellian necessity: “The debts were increasing, my husband wasn’t leering at “Weinbach” anymore, he was just touching it as a bumpkin with cattle at the fair. I suggested myself that I should accept the sale, and I said “Yes” with my eyes closed” (p. 49). The tragic atmosphere between two musical instruments, between daughter studies and grand-mother pleasure, between the blackbird elevation and space breadth, between memories and death, piano keys and the tapers press on the generations dialogue through repetitions of situations, through times echo. The correlated identity in general is noticed in the importance of music, of experiencing it as an active act, as an integrative part of life. The art is categorical, being very often as a lack of usedness, a polemic aroused since the Em. Kant times. But this lack is understood in the mass culture as well as a uselessness, but the disinterestedness in music is in antithesis with the room of the professor Goldenberg, a German Jew characterized by the following details: “There wasn’t many things in the apartment (bad, chair and table), but the eyes (...) of anyone that would enter, would stop on one thing: the black grand piano ‘Bösendorfer’!”²⁵.

²⁴ Ibidem, p.47.

²⁵ Ibidem, p.48.

The music is placed in relation with stringent problems of that moment – living space, money. But, it is the promoter of the human feature, of studying, of the connection between generations, of the cultural memory, of the resistance and tolerance. The multi-culturalization is not designed by borders in the art perception. The culture unites and opens ways of knowing.

Conclusions:

The city signifies an opening to everything new having the trade as a constant component. The consumerist side doesn't transform radically this city, but the attitude towards the citizens begins to be emphasized from tourism optics.

Individuality, mystery, ritual – the Czech capital city remained still an oasis of people that didn't deny their habits, traditions, language and currency in joy or pain. They accept the unusual, they are full of irony and self-irony.

The interdisciplinary kaleidoscope offers a possibility to step out the strict literary text and to bring into discussion the stringent problems without parading the traditional subjects. The abstracting process is not realized for exercising sake, everything is realized in order to emphasize essences.

The globalization comes as a phenomenon that is borne at the confrontation between the fascist and communist doctrines and the accessibility to everything doesn't provide depth. The globalization remains a phenomenon that takes in its wave cultures, dismembering them, it takes histories and forgets them, it takes people whose words, communication are not important. The main point is to consume.

The stringent problems that are approached constitute the processes of leveling and depriving the memory through consumerism, of de-individualizing it by common voice of mass-media or politicians or of exact or socio-humanitarian sciences.

Maybe all mentioned above writers plead for preserving the individuality in this new era, accepting the tolerance, but this doesn't mean that assimilated voices should remain. Each of them has to stress on what is considering their

country. Indifferently what attitude they take every time to underline the roots, respectively they warn that the memory remains not only in statistics but also in gestures, traditions, names related to Czech culture.

We notice many links between Czech literature and our literature dominated by the frustrations of URSS camp, by disappointments behind the society that sometimes traces random directives to approach EU, by misunderstandings of some criteria to reveal the human feature in the century of migration and consumerism and as well do not lose their own identity.

Selective bibliography:

- Fonari, Victoria. *Fragmentarea mitului și transformarea conștiinței*. În: Memorie axiologică și Weltanschauung. Editori: Nicolae Râmbu, Eugenia Zaițev. Iași: Ed. Universității „Al. I. Cuza”, 2017.
- Coama leului pe pernă*. Antologie de proză cehă contemporană. / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013.
- Terian, Andrei. *Critica de export. Teorii, concepte, ideologii*. București: Muzeul Literaturii Române, 2013.

FENOMENUL GLOBALIZĂRII ÎN LITERATURA CEHĂ CONTEMPORANĂ

Victoria FONARI,

doctor în filologie, conferențiar universitar,
Departamentul Lingvistică Română și Știință
Literară, Facultatea de Litere, Universitatea de
Stat din Moldova. Membru al Uniunii Scriitorilor
din Moldova, membru al Uniunii Ziariștilor
Profesioniști din România, membru al Asociației
Semioticienilor din România

Teme de cercetare: Valorificarea mitului antic în creația scriitorilor contemporani, Istoria literaturii române, Fenomenul globalizării în literatură, Hermeneutica literară, Literatura comparată. **Cărți publicate:** *Literatura comparată*, Chișinău: CEP USM; 2018, 114 p.; *Proiecții ale mitului în creația lui Victor Teleucă*, Leo Butnaru și Arcadie Suceveanu, Chișinău: Foxtrot, 2013, 207 p.; *Hermeneutica literară*, Chișinău: CEP USM, 2007, 114 p.; *Factorii intelectual și sentimental în opera lui Aureliu Busuioc*, Chișinău: CE USM, 2003, 216 p.

Abstract. În definirea fenomenului globalizării premergător este canadianul economist Marshall McLuhan. Acest fenomen insistă în epoca migrației, fiind și o consecință a refugiului de regimul comunist, literatura cehă contemporană îi acceptă pe scriitorii săi care locuiesc în frontierele țării sale, dar și pe cei care activează în alte țări și scriu și în limba cehă. Din optica fenomenului globalizării am investigat textele următorilor scriitori cehi: Miloš Urban, Jáchym Topol, Michal Ajvaz, Patrik Ouředník, Nataša Reimanová. Istoric Praga a fost orașul comercial care a știut să accepte diferite viziuni categorisite primordiale în diferite perioade. Toleranța i-a oferit șansa de a-și păstra segmentele istorice arhitectural, care înscrie o continuitate a memoriei.

Cuvintele-cheie: globalizare, Europa, Praga, realitate virtuală, memorie, Patrik Ouředník.

Fenomenul globalizării în perceperea literaturii

În definirea fenomenului globalizării premergător este canadianul economist Marshall McLuhan. Sunt varii opinii care confirmă depășirea acestui fenomen, dar multe conferințe internaționale insistă pe această noțiune, la care, între timp, a apărut și una alternativă – mondializarea. Participările la discuțiile științifice au contribuit la o bifurcare de atitudini: în planul culturilor americane globalizarea este privită ca un fenomen benefic, cultura franceză preferă să utilizeze cuvântul „mondializare”, care la fel este văzut neopozitivist, în planul culturii române cel mai des este criticat.

Marshall McLuhan face o paralelă dintre apariția computerului și descoperirea lui J.Gutenberg. Personal am abordat optica economico-socială a lui M.McLuhan, proiectând-o pe relația dintre cititor-operă artistică. Pentru o revizuire de opinie voi selecta câteva concluzii din articolul „Fragmentarea mitului și transformarea conștiinței”¹:

1. Științele literare abordează transformările ce au loc în interiorul cititorului, investighează tendința de a re-scrie, de a re-veni la textele ce formează fundamentul ontologic. Dar în *evoluția* literaturii se acceptă o întoarcere a clepsidrei: de răsturnare a raportului dintre conștient-subconștient-inconștient, de înlocuire a prerogativelor artă-consum, de transformare a raportului individ-globalizare, de fluctuare a informației în detrimentul emoției.
2. Viziunea de libertate nu mai este o componentă a rațiunii, nici una a sentimentului, libertatea devine o noțiune abstractă, ea poate fi accesată doar în lumea imaginației, dar, deoarece interiorul suferă de fantezme și fantasmagorii, libertatea devine o componentă a angoasei – o obsesie de neatins.
3. Virtualul a pătruns violent în lumea personală, intimă. Actualmente, se trăiește iluzia unei informări totale prin rețeaua internetului. Frontiere-

¹ Victoria Fonari. *Fragmentarea mitului și transformarea conștiinței*. În: Memorie axiologică și Weltanschauung. Editori: Nicolae Râmbu, Eugenia Zaițev. Iași: Ed. Universității „Al. I. Cuza”, 2017, p. 139-140.

le au deschis mii de spații virtuale, iar consecințele sunt percepute în artă.

4. Arta, în prezent, se dezice de personalizare, se vrea a fi în aria globală. Planul omului nu se diminuează, dar, în acest context, fiecare deține *pachetul de acțiuni* al timpului său. Cândva, spațiul virtual era cartea, apoi filmul, acum această formă, care vine să înlocuiască ordinea cu trei dimensiuni, o deține o multitudine de tehnici: computerul, laptopul, Ipad-ul etc. Sigur că aceste oportunități nu au existat în timpul lui M. McLuhan, dar cât de bine se potrivește cu epoca noastră următoarea frază: „Teatrul global pretinde populației lumii nu numai să participe în calitate de spectatori, dar și să facă parte din distribuție” (Marshall McLuhan: 2015, p. 118). Timpul poate fi multiplicat virtual, cititorul, denumit din ce în ce mai des *consumatorul de artă*, devine și el un exponat al timpului, conservat într-una din rețelele de socializare.

De la științele economice acesta s-a extins și este abil folosit în cadrul științelor umanitare. Drept argument de a specifica corelația dintre literatură și acest termen servește studiul lui Andrei Terian din compartimentul „Istoria literaturii române în epoca globalizării”, inclus în cartea „Critica de export. Teorii, concepte, ideologii”. Primordiala axă de cercetare o constituie Istoria literaturii, făcând câteva paralele inedite dintre Istoriile literaturii române și proiectele internaționale de Istorie ale literaturii, printre care menționează despre proiectul ceh „Dějiny české literatury”², coordonat de teoreticianul Jan Mucařovský, cu care criticul literar George Călinescu a discutat la Praga, în 1959. Această cercetare relevă mai multe probleme ce țin de metodologia scrierii unei Istorii a literaturii române, dar sunt și câteva aspecte comune care vizează timpul de a trăi în „satul global”: „Și, totuși, în epoca globalizării, în condițiile accelerării migrației și aculturației, într-un moment în care identitățile capătă contururi din ce în ce mai fluide și mai mobile, cred că problema identității literaturii române se pune mai acut decât ori-când. Nu numai care este, ci mai ales ce mai înseamnă (și când spunem „noi”, nu

² Vezi: Andrei Terian. *Critica de export. Teorii, concepte, ideologii*. București: Muzeul Literaturii Române, 2013, p.286.

mă refer la „noi, filologii”, ci la orice membru al comunității culturale românești, indiferent de apartenența sa lingvistică, socio-profesională sau etnică) – aceasta mi se pare întrebarea decisivă, de al cărei răspuns cred că va depinde nu numai profilul, ci, oricât de mult mi-ar dispăcea butaforic cu iz apocaliptic, însăși existența ei în următoarele decenii. Tocmai de aceea, în măsura în care acceptăm că orice istorie a literaturii este (și) un roman, istoria literaturii române pe care mi-o doresc nu este nici un roman eroic (un Panteon populat la tot pasul de scriitori „mari”), nici unul comic (o *Comedie umană* colcăind de figuri pitorești), ci mai degrabă un *Bildungsroman* care să ne spună *cum am devenit ceea ce suntem*”³.

Traducătorii cehi au avut o importanță majoră pentru a face cunoscută literatura română. Autorii care s-au bucurat de succes la publicul ceh sunt: Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Aureliu Busuioc.

Praga în literatura contemporană cehă și problemele globalizării

Studiul meu a fost posibil grație antologiei de proză cehă contemporană „Coama leului pe pernă”⁴, apărută în limba română (traducerea și selecția textelor au fost realizate de Helliana Ianculescu și Lidia Nașincovă). În centrul atenției autorilor este orașul Praga, capitala Cehiei.

Scriitorii din antologie simt Praga ca un spirit atotcunoscător, personajele nu știu decât segmente din biografia sa. Respectiv, personajul nu mai este omul, este orașul care se caracterizează prin mistere, posesivitate, omnisciență. Astfel apare Praga în viziunea lui Roman Ráz, Jiří Kratochvíl și Vratislav Maňák. În aceste proze cititorul este invitat să fie părtaș al secretelor personajelor. Vizualizarea străzilor din „Faust moare de două ori” (autor: Roman Ráz), fuga, concursul, vagabondul inițiat din „Puțin înainte și mult înapoi” (autor: Jiří Kratochvíl) – toate pot provoca un interes similar cu „Regele rufăriei înflorate” (autor: Vratislav Maňák). Autorii provoacă în cititori un spirit de detectiv, de a continua imaginația

³ Andrei Terian. *Critica de export. Teorii, concepte, ideologii*. București: Muzeul Literaturii Române, 2013, p. 312-313.

⁴ *Coama leului pe pernă*. Antologie de proză cehă contemporană. / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Nașincovă. Chișinău: ARC, 2013.

scriitorului, de a colabora în construcțiile anterioare. Utilizarea metodologiei de acțiune, de a motiva intenționat, de a crea confuzii constituie o răsturnare de roți dintre cititor-autor. Textul își arată schemele ceea ce tot e o trăsură a globalizării – de a scoate la iveală ceea ce e considerat interzis, neesențial, neoportun. Nimic nu e de ascuns în epoca de exhibiționism comercial.

Textele nu oglindesc doar străzi, cartiere, râul Vltava, ele sunt și un retrovizor al celor care pășesc ocazional pământul Pragăi: „Trecu de câteva grupuri mici de italieni zgomotoși, nemți chercheliți și ruși grosolani. Pe ruși îi agreea cel mai puțin, fiindcă niciodată nu se dădeau la o parte să-i facă loc să treacă. Își croi drum prin mulțime și ajunse în mijlocul unui grup de englezi care căutau disperăți un bordel. Se prefăcu că nu aude întrebările lor, iuți pasul și ocoli un grup de spanioli care consola o femeie căreia i se furase poșeta. Poate să fi fost un hoț de buzunare din Bulgaria. Sau niște hoțe din România. Sau țigani din Cehia de Nord. Praguezul știe să îi evite, dar turistul se lasă ușor păcălit”⁵. Inițial se creează impresia că e un turn Babel, dar corespondențele diferențiază străinii. Și atunci fiecare grup începe să primească conotațiile legendei sadoveniene cu care își începe romanul „Baltagul”.

Miloš Urban (n. 1967, Sokolov) intensifică contradicțiile acestui oraș prin valorificarea a două optici: scriitorul T. și cititoarea J.: „Și eu sunt o observatoare, la fel ca tine. Diferit este numai modul în care privim orașul – și ce vedem – ce vrem să vedem și ce nu. Iubesc Praga și atunci ce pot să fac? Chiar dacă este respingătoare. Pur și simplu, văd frumusețea ei la fel ca tine, doar că tu nu vrei să o vezi. Îți alegi doar aspectele urâte”⁶. Sigur că Praga nu e Chișinău, dar aceste cuvinte le-am acceptat de parcă erau despre orașul meu. Nici vorbă, nu pot fi comparate aceste două orașe, dar emoția pe care mi-a transmis-o cu atâta măiestrie autorul, mediată de Helliana Ianculescu, m-a apropiat mult emotiv. Sentimentul are argumente și misterul poate fi reflectat. Și atunci am trăit confortul disconfort al faptului cum e receptat orașul meu de străini și de locuitori. Probabil, această

⁵ Miloš Urban. *Pruncul Isus din Praga*. În antologia de proză cehă contemporană: *Coama leului pe per-nă*. / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013, p. 203.

⁶ Ibidem, p.200.

dublură este proprie fiecărei localități, care are atât lucruri de admirat, cât și de rectificat. Optica interpretativă face ca individualitatea în secolul globalizării să fie și una generalizatoare, opiniile nu trebuie neapărat să coincidă, dreptul la libertatea viziunii vine și din subiectivism argumentat. Omul este văzut în ipostaza de a nu avea frică de a-și spune opinia fără să fie deranjat că nu o poate schimba pe a vecinului. Este exercițiul de toleranță, dar concomitent și de a nu se lăsa pradă manipulării. Fiecare are dreptul la exprimare. Optica nu sperie, este acceptată, dar nu în detrimentul alteia. Supraviețuirea antitezelor este vocea democrației care se aude în epoca globalizării, care mulți o văd una manipulatorie. Dar aceasta, la fel, este o idee pe care persoana vrea să acceadă sau nu la o opinie.

Proza selectată balansează de la magie spre desacralizare, de la ritual spre turism. Filonul ales e propriu mai multor scriitori. Aspectul misterios e determinat de doleanțele personajului, dar împrejurările materializează dorința într-un mod neadecvat, provocând situații în care apar perspective ironice, sarcastice: „De Crăciun, copiii ar trebui să stea cât mai departe de adulți. Deși vorbesc de fapte bune, dar vorbesc, iar dacă îi credeți, dacă faceți o faptă bună, atunci nu o apreciază și până la urmă tot voi rămâneți părăsiți și fără un sfânt. Așa că uneori n-aveți încotro decât să vă luați după regulile lumii interlope din simplul motiv că trebuie să supraviețuiți, deși, în fond, sunteți exact ceea ce păreți – adică o fetiță atât de cuminte, că alta la fel ar trebui să căutați cu lumânarea”⁷.

Labirinturile interioare în convențiile de a nu întreba, de a aștepta ceva din afară, din a inventa lumea, nu sunt subestimate în secolul globalizării. Ambiguitatea uneori e proprie reacției sociale, politice, economice.

Globalizarea înseamnă seducția de a aduna într-un spațiu toate timpurile, ori în abstractul virtualului se cere aceeași calitate de la real, care poate fi obținută prin subiectivism, prin proiecții și fragmentări. Praga se aseamănă cu un supereou de pe ecranele filmelor americane prin supraviețuire. Evul mediu nu a ucis Praga sec. XVII, romantismul nu s-a lăsat dărâmat de cubism, iar exactitatea rațională a ceasului nu a fost în detrimentul emotivului și a jocului dinamic. Raportul

⁷ Petr Šabach. *Poveste de Crăciun*. În antologia de proză cehă contemporană: *Coama leului pe pernă*. / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013, p. 63.

dintre orologiul care este simbolul acestui oraș secular și cei care vin să-l vadă este unul disproporțional – nu turiștii văd orologiul, dar orologiul îi privește. Este privirea sacrificată a arhitectului-ceasornicar, ilustrului meșter care a plătit tribut talentului său. Orbirea lui este proiectată în orbitele morții, iar punga negustorului continue să adune privirile turiștilor.

Praga scindată între locuitori și turiști este resimțită în secvențele din proza lui **Jáchym Topol** (n. 1962, Praga): „Printre mulțimile de oameni veniți din toată lumea, care se plimbă pe străzile de aici și se înghesuie în micile piețe, se mai târasc aici și colo ultimii locuitori bătrâni din Malá Strana. Acești disidenți murdari din lumea lui Huxley, Sărăciei și bătrâneții, sunt îmbrăcați îngrozitor. Este de mirare că unii dintre ei sunt încă în viață. Și turiștii îi fotografiază, la fel cum fotografiază statueta care reprezintă moartea de la Orologiul Staré Město”⁸. Corespondența dintre edificii și locuitori reliefează problema de comercializare a istoriei, doleanța care insistă la diminuarea spațiului locativ al celor cărora, de fapt, Praga le aparține. Respectiv, arta devine un obiect de consumat, emotivitatea descrește în raport cu contabilitatea monumentelor istorice, despre care mulți turiști se apropie sumar pentru a se fotografia la vreo statuie sau edificiu. Acest consumism nu neagă spațiul istoric, doar că și istoria acum își pierde din proverbialul: *Historia magistra vitae est* devine una accesată, comună, nostalgia devine un viciu.

Inițial scriitorul scindează timpul său raportat la anul 1989: „În cazărmile cu stea roșie pe fațadă era încercuită o garnizoană sovietică. Ținea în frâu o gubernie cehească. Pe atunci totul era o adevărată oroare, o porcărie globalizată, ceea ce domină acum sub castelul praghez este libertatea”⁹. Sintagma „porcăria globalizată” se asociază cu noțiunea pe care i-a oferit-o M.McLuhan societății comuniste. Globalizarea apare ca o obligație, reguli de care nu poate să se eschiveze, unde lumea interioară este negată în favoarea valorilor sociale. Scriitorul nu trebuie să-și asume sentimentele proprii pe o escală cosmică, el este luptătorul, cel care

⁸ Jáchym Topol. *Coama leului pe pernă*. În antologia de proză cehă contemporană: *Coama leului pe pernă*. / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013, p. 163.

⁹ Ibidem, p.155.

a fost condamnat cu închisoarea măcar o dată de societate. Dar această poziție nu este una echivocă. Și globalizarea pătrunde pe alte căi în Praga. De data aceasta, scriitorul bătrân, care nu a avut parte de vreo detenție, dar nici nu a fost părtaș puterii, devine portar la palatul din Malá Strana. Respectiv, Praga respiră liber, dar fără praghezi în centrul istoric. Comerțul este prioritar, deși nu neagă memoria. Este o deznaționalizare a centrului istoric, fiind și acesta un atribut adus globalizării.

Contextul cehului în asamblarea turistică se impune în mai multe texte. Deși, dacă revenim la titlul antologiei, moneda în Cehia rămâne să fie coroana, pe care luminează figura leului semeț, ridicat în două picioare. „Coama leului pe pernă” vine într-o antiteză cu emblema de pe monedă. Moneda e o siglă, depășește timpul, imaginea nu poate îmbătrâni, spre deosebire de personajul lui Jáchym Topol: „Trupul care a reușit să supraviețuiască printre ruinele înghețate și ascunzătorile din pădure zace acum ghemuit sub pățuri. Unde are mâinile? Aha, este legat. Acum a mai rămas din el doar un cap mare pe pernă. Un cap cu o coamă de leu, cu fire de păr cărunte și murdare”¹⁰. Îmbătrânirea leului inserează schimbarea conceptelor, neacceptarea adaptării, concomitent sugerează și tronarea altui leu.

Cuvântul – o realitate virtuală

Globalizarea vine în unison cu lumile virtuale. Prezența lumilor paralele insistă din ce în ce mai mult în științele reale. Imaginația este o componentă creatoare a acestor lumi paralele. Individualitatea percepției cuvântului ar fi o modalitate de a dezvălui lumea abstractă.

Esteticul, la scriitorul **Michal Ajvaz** (n. 1949, Praga), este într-o simbioză de concentrare filosofică cu nimicul: „Formele care se nasc din nimic sunt deocamdată neclare, instabile și poate niciodată nu vom reuși să le folosim, dar ele provoacă bucurie doar prin simplul fapt că există. S-ar înșela cel care ar considera că lumea ascunsă în nimic este un turn de fildeș separat de lumea noastră; este mai degrabă chiar lumea noastră aflată în stadiu de naștere, o lume în care până

¹⁰ Ibidem, p. 165.

acum există forțele lizibile ce o alcătuiesc, este realitatea în cel mai puternic sens al cuvântului, în pofida caracterului ei fantastic. Vom învăța să înțelegem limba ei tăcută”¹¹. Starea de a aprecia nimicul în raport cu excesul. Nimicul emite undele pure ale sufletului, nealterat de competițiile părerilor. Nimicul generează libertatea filosofică de a se atinge de absolut. Și pentru că analiza globalizării insistă la paralele, consider o corespondență artistică creația scriitorului din Republica Moldova – Victor Teleucă – un filosof al nimicului (transmodern, în viziunea criticului literar Theodor Codreanu), preocupat de a valorifica nimicul în spectrul temporalității, spațialității, frecvenței și ființei: niciodată, nicăieri, niciunde, nimeni.

În textul lui Michal Ajvaz distingem predilecția scriitorului de a descoperi ceremonial laboratorul său artistic, fiind în antiteză cu ideile comune, predispuse standardizat originale. Prezentarea metodologică a scrierii artistice constituie și această o particularitate a globalizării de a face artă dinamică, citind lectorul trăiește construcția operei artistice, are acces la materia primă. De parcă ar fi la un master class al trecerii de la scriere la ritualul scrierii, de la text gata fabricat la unul care se plăsmuiește odată cu lectura.

Haosul (social dezumanizat) explicat interdisciplinar

O lucrare, după care se pot stabili criteriile globalizării, constituie „Europeană. O istorie succintă a secolului al douăzecilea”. Este un „compendium” de jurnal artistic, cu vagoane de tramvai, la care se înhamă prozatorul **Patrik Ouředník** (1957, Praga). Într-o cheie sarcastică, cu tente succinte de revistă, cu recuzita titlurilor fixate lateral, sunt sincopate doctrine politice, artistice, psihologice, economice etc. – e un joc al percepției. Cititorul nu are decât să savureze colajul ingenios care, în rațiunea ironică, scoate masca grupurilor și scoate în evidență o identitate curioasă a secolului al XX-lea. Și atunci, din mistere rămân doar intrigi. E un fragment, dar și în acest *pars pro toto* cititorii simt ratingul

¹¹ Michal Ajvaz. *Nimic*. În antologia de proză cehă contemporană: *Coama leului pe pernă*. / Selecție și traducere de Helianna Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013, p. 56.

epocii, să încercăm să completăm, fără obsesii, viziunile timpului nostru în raport cu cel precedent.

Haosul ține de stil eclectic, de care a decis să se folosească autorul. Este un eseu care este scris pe un ton sarcastic, deși artistic, nu se vrea absolut imaginativ, dar nici documentar nu putem să-l numim. Cu toate acestea, în pofida tuturor legilor artistice, scriitorul își asumă o funcție de cronicar-jurnalist, care nu neagă date științelor care înfloresc în epoca globalizării: sociologia, statistica, psihologia, ecologia, IT.

O prerogativă anumită considerăm că aparține statisticii, dar cifrele nu distrug creativitatea. Invers, cifrele devin argument în marele subiect unde omul ca identitate nu mai este principal. Primatul aparține socialului. Omenirea se fractуреază în cele două războaie și, ca un ecou nostalgic, apare secolul de aur: „Epoca de aur a fost perioada când în țările dezvoltate industrial totul era îndeajuns, iar în colonii se vindeau fructe exotice și ciocolată și miere turcească și oamenii credeau că veacurile noi ce aveau să vină vor alunga sărăcia și truda și oamenii vor trăi mai comod și mai sănătos, iar mersul la școală obligatoriu îl va face pe om mai bun și mai uman”¹². Reflecțiile în timp abordează și conceptul de artă în perioada expresioniștilor, dadaiștilor, suprarealiștilor.

Sarcasmul este conjugat cu antiteza. De exemplu, sub paravanele subtitlurilor „Karazuk zuk zuk”, „Reînnoirea instanței transcendente”, autorul face o simbioză dintre viziune artistică, filosofică, lingvistică, vizând comunicarea și omenirea. Perceperea științifică și artistică nu desființează problemele relațiilor dintre oameni ce se agravează în timp: „... totul trebuie să fie autentic, iar istoria și desfășurarea ei decurg din problema filosofică dacă omul poate să comunice în mod autentic, și dacă da, istoria ar putea deveni mult mai plină de sens decât până acum, dacă ar fi reînnoită și instanța transcendentală. Și lingviștii spuneau că această comunicare reprezintă doar o problemă legată de modul de construcție și că deconstrucția poate fi efectuată în diferite feluri. Iar bătrânii spuneau că stăm

¹² Patrik Ouředník. *Europeana. O istorie succintă a secolului al douăzecilea. În antologia de proză cehă contemporană: Coama leului pe pernă.* / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013, p. 79.

prost la capitolul comunicare, deoarece oamenii nu mai știu să se privească în ochi și își întorc privirea imediat ce întâlnesc privirea altora și că astăzi oamenii îi privesc în ochi numai pe orbi”¹³.

În goana de a capta actualul și autenticul se insistă pe clișeu, arta nu mai este primordială, ea cedează temelor în vogă: sănătatea se sublimează prin farmacia, ecologia și dragostea pentru ocrotirea animalelor, ce contribuie la o deshidratare a umanului de a prefera compania unui animal decât pe cea a semenului său: „deoarece o față mută nu te trădează într-o lume înstrăinată. Și pisicile, și câinii aveau saloanele lor de coafură, frizerii și săli de sport, centre de reabilitare și morgă, și cimitire ș.a.m.d.”¹⁴.

Desconsiderarea vieții umane în raport cu valorificarea unei altei viețuitoare este diagnosticată prin cifre: „Pe vremea aceea, în Germania și în alte state au fost desființate majoritatea grajdurilor sau erau utilizate cu alte scopuri, iar în lagărul de concentrare de la Birkenau grajdurile au fost folosite ca spații de cazare, iar într-un grajd încăpeau 52 de cai sau între 1000 și 1200 de deținuți”¹⁵. Statistica apare ca un aspect ce deranjează, cifra distruge metafora, dar are o intensitate de a urmări perceperea valorică pentru societate. Autorul operează cu stilul jurnalist, reușind să depășească viața de moment. Cifrele în felul cum sunt țesute în text provoacă la o analiză în paralel a mai multor evenimente concomitent. Autorul percepe firele de legătură așa cum este caracteristic în timpul internetului de www. Doar că rețeaua de păienjeniș pe care o desemnează scriitorul ceh Patrik Ouředník vine să cumuleze informațiile interdisciplinar și acoperind un spațiu geografic amplu sincronizând Europa (Austria, Germania, Franța, Rusia, România etc.) cu America (SUA) și Asia (Vietnam).

Eseul este gestionat pe câteva piste care urmărește o diagnosticare a omenirii în timp. Raportul dintre tiranie și democrație se reflectă în bolile psihologice: „Și că nevroza este provocată de încălcarea interdicțiilor, iar depresia e anxietă-

¹³ Ibidem, p. 78-79.

¹⁴ Ibidem, p. 88.

¹⁵ Ibidem, p.90.

tea în fața poverii libertății”¹⁶. Jocul interpretativ denotă că normalitatea nu mai poate exista. Or, aceasta ar însemna că nu s-ar cere un remediu consumist, de aici și directivele internaționale: „Iar la finele anilor optzeci, Organizația Mondială a Sănătății a emis o declarație potrivit căreia depresia este cea mai răspândită patologie în lumea occidentală”¹⁷.

Globalizarea ține de paradox. Autorul relevă ideile de sfârșitul lumii care vehiculau încă din 1914. Iar era nouă – Era Vărsătorului este anunțată încă din 1921. Pozitivismul care insistă din ce în ce mai mult pe o prerogativă a tinereții. („p. 87”). Înlocuirea unei valori cu alta este un vector cunoscut în lumea artistică, în lumea științifică. Iată cum apare prorocirea inclusă, neordinar, cu verbe la trecut: „ERA NOUĂ și care urma să înceapă la momentul intrării Soarelui în constelația Vărsătorului și avea să dureze 2160 de ani, timp în care urmau să se producă unirea emisferelor cerebrale dreaptă și stângă, mutația mentală a omenirii și nașterea unor noi spiritualități. Veacul cel nou trebuia să fie armonios spiritual și interactiv și nimeni nu mai oprima pe nimeni, deoarece omenirea trebuia să ajungă la o treaptă nouă de cunoaștere și toți oamenii urmau să devină conștienți din punct de vedere spiritual și ecologic”¹⁸. Aspirația se confruntă cu un început de realitate a erei noi, dar care vizează creierul uman. Începe autorul cu trecere în revistă a spălării de creier în perioada regimului comunist. Dar viziunea nu se schimbă radical nici la societatea democratică. Creierul este văzut ca un atribut de industrializare care poate fi utilizat la creșterea spiritului de consum: „La sfârșitul secolului, oamenii din țările democrate au început să aibă senzația că democrația și societatea de consum contribuia în felul lor la dispariția memoriei și spuneau că un excedent de informații era la fel de periculos precum fusese cenzura comunistă”¹⁹.

O particularitate a globalizării, distinsă de scriitor în acest amalgam de date, noțiuni din diferite domenii, constituie uniformismul. Ideea este notată după in-

¹⁶ Ibidem, p. 84.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem, p. 92-93.

¹⁹ Ibidem, p. 97-98.

direct, după paravanul indeterminismul colectiv: „Și mai spuneau că regimurile democratice conduc la dispariția tuturor referințelor culturale și istorice și la dictatura uniformismului”. Astfel „în societatea occidentală mai importante decât memoria sunt principiile universale și voința generală și faptul că a putut să se facă trecerea de la heteronimie la autonomie, iar democrația nu se bazează pe memorie și tradiție ș.a.m.d., ci pe o convenție între comună și individ, care e lipsită de valoare istorică și antropologică, dar permite ca instituțiile sociale să fie conduse și reglementate”²⁰. Tradiția ține de identitatea unui popor, dar ea tinde să fie un bun comun. Dacă acel singular nu reușește să convingă multitudinea, în singularitate ar putea să dispară, să se coopteze și să se asimileze cu alte viziuni. Astfel, tradiția devine o relicvă, o piesă de muzeu dinamică, o componentă de spectacol accesat dintr-o curiozitate, care ar putea să dispară în uitarea consumistă sau ar putea să fie și o reacție adversă – căutat ca ceva neordinar, de care ar vrea să se atingă și persoane din alte culturi.

Estimarea memoriei se realizează în antiteză cu principiile universale, deși ele nu se exclud reciproc, de câte ori societatea occidentală a avut plăcerea de a opune în diferite perioade datoria și plăcerea, credința și dorința, religia și știința, sentimentul și rațiunea etc. Uniformismul devine o opinie care vine să răstoarne ideile anterioare în favoarea simplificării unor atribute, considerate primordiale cândva: „...pentru societatea occidentală este caracteristic principiul avangardei, care face trimitere la viitor la fel de bine în artă, ca și în știință sau politică, iar în societatea occidentală rolul memoriei îi corespunde cel mai degrabă concepția memoriei calculatoarelor, (...) majoritatea oamenilor se gândeau la RAM (Random Acces Memory), MEMORIA ACCESIBILĂ ALEATORIU”²¹. În acest eseu-diagnostic omul nu apare ca o individualitate, este o parte componentă a marelui zumzet, o voce depersonalizată care estimează colectiv umanul. Deși, scris într-un mod de stenograf al istoriei, variilor evenimente, atitudinea o dau cifrele prin ele se estimează gândirea, memoria, tinerețea, pozitivismul. Or, „o lume fără memorie, în care totul se va întâmpla

²⁰ Ibidem, p. 98.

²¹ Ibidem, p. 98-99.

aleatoriu”²² nu mai derivă din memoria asociativă, putem avea speranța că aleatoriu are în sine și determinarea probabilității sau poate o asemenea societate – fără memorie – va fi ușor de monitorizat.

Globalizarea și entitatea națională

În societatea migrației identificarea unui scriitor este determinată de limba scrierii, dar și reperatele rădăcinii etnice, reliefată fie prin titluri, tradiții, onomastică. O coordonată care contribuie de a fi abordată literatura cehă din optica fenomenului globalizării constituie raporturile dintre generații, timpul, dorința și misterul realizării, ironia și tragismul. Unele din ele sunt categorii general-valabile. Epoca globalizării insistă la o abordare social-politică, la trecerea de la individual la comun, de la o problemă strict etnică la o istorie cu care s-au confruntat mai multe popoare. În acest sens insistă scriitoarea **Nataša Reimanová** (n. 1945, Praga) printr-o intersecție a timpurilor, a spațiilor culturale (cântece interpretate în or. Paris în limba cehă și varianta limbii ruse), tăiate cu foarfeca amintirilor și cusute prin melodia ce se aude de sub clapele „Bösendorfer & Weinbach”. Epoca globalizării se caracterizează prin interdisciplinaritate. În paginile acestei autoare avem lecții de pian și de istorie și chiar de economie.

Instrumentul muzical este o componentă esențială al paradisiacului: „Când eram mică, aveam în cameră (eu și mama, poate și mătușa, dacă ar fi dorit) un pian de concert cu coadă, marca „Bösendorfer”, și ambele cântam la el. Mama – *Rusalka*, eu *Pre Elišku*, fiind vorba de versiune slovacă”²³. Muzica, deținătoare de taina limbajul simțurilor, devine elementul comprehensiv de generații. Muzica devine descoperirea frumosului, trăirea inedită a clipei, eternizarea ființei umane prin artă. Problema spațiului pe care îl solicită instrumentul derivă din decizia sau înlocuirea paradisului – „Niciodată n-am umplut acest spațiu”. Apare un diagnostic de moarte interioară.

²² Ibidem, p.99.

²³ Nataša Reimanová. *Bösendorfer & Weinbach*. În antologia de proză cehă contemporană: *Coama leului pe pernă*. / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013, p. 45.

O reabilitare a paradisului pierdut, ca o relectură a timpului, se resimte în dorința personajului homodiegetic de a cumpăra pianină „Weinbach” („mi-am cumpărat mie și copiilor”). Muzica readuce umanul, contribuie la perceperea altei dimensiuni a vieții („Atunci ne-am mărit repertoriul datorită lui „Weinbach”. Nu cel al mamei, ea a rămas fidelă, ci al meu, eu eram leneșă, dar copiii mei l-au îmbogățit cu multe melodii”²⁴). Aparența instrumentului muzical înseamnă accesarea la o lume a spiritualului, fiind în antiteză cu condițiile economice. Pe partiturile paginilor în proză citim lacrimile de suferințe de a alege între artă și necesitatea machiavelică: „Datoriile creșteau, bărbatul meu nu se mai uita strâmb la „Weinbach”, ci îl pipăia pur și simplu, cum face țopărlanul cu vitele la târg. Mi-am sugerat că trebuie să accept vânzarea și am zis „da” cu ochii închiși” (p. 49). Atmosfera tragică între două instrumente muzicale, între studiul fiicei și plăcerea bunicii, între înălțarea mierlei și amploarea spațiului, între amintire și moarte, clapele de pian și clapele de tapat apasă în dialogul generațiilor, prin repetiții de situații, prin ecourile timpurilor. Identitatea corelată la general se întrevede în importanța muzicii de a o trăi ca un act activ, ca o parte componentă a vieții. Arta este categorisită dese ori ca o lipsă de uzualitate, polemică iscată încă din timpul lui Em. Kant. Dar această lipsă de uzualitate este înțeleasă în cultura de masă și ca o inutilitate, dar dezinteresarea de muzică este în antiteză cu camera profesorului Goldenberg, un evreu german, despre care ne spun detaliile: „În apartament nu era aproape nimic (pat, scaun și masă), dar ochii (...) celui aflat în prag i-ar fi căzut drept pe un lucru: pianul negru cu coadă „Bösendorfer”!”²⁵.

Muzica este pusă în raport cu problemele stringente de moment – spațiu locativ, bani. Dar ea este promotoare a umanului, a studiului, a conexiunii dintre generații, a memoriei culturale, a rezistenței și a toleranței. Multiculturalitatea nu este desemnată de frontiere în perceperea artei. Cultura unește, deschide căi de cunoaștere.

²⁴ Ibidem, p.47.

²⁵ Ibidem, p.48.

Concluzii:

Orașul Praga semnifică deschidere pentru tot ce este nou, o componentă din totdeauna a fost negoțul. Latura consumistă nu transformă radical acest oraș, dar atitudinea față de locuitori începe să fie valorificată din optica turismului.

Individualitate, mister, ritual, capitala Cehiei rămâne să fie o oază a oamenilor ce în bucuriile și durerile lor nu s-au dezis de obiceiuri, tradiții, limbă și monedă. Acceptă insolitul, sunt plini de ironie și autoironie.

Caleidoscopul inderdisciplinar oferă o posibilitate de a ieși din strictul text literar și de a aduce în discuție probleme stringente fără a defila cu un subiect tradițional. Abstractizarea nu se realizează de dragul exercițiului, totul se realizează pentru a valorifica esențe.

Globalizarea vine ca un fenomen care se naște la confruntarea dintre doctrinele fascistă și cea comunistă, dar accesibilitatea la toate nu oferă adâncime. Globalizarea rămâne un fenomen care ia în valul său culturi și le dezmembrează, ia istorii și le uită, ia oameni care nu este important ce comunică, esențial este să consume.

Problemele stringente pe care le abordează constituie uniformizarea și depozitarea de memorie prin consumism, dezindividualizarea prin vocea comună fie a presei, a politicienilor sau a științelor exacte sau socio-umanitare.

Probabil toți scriitorii analizați pledează pentru păstrarea individualității în această eră nouă, acceptând toleranța, dar ceea ce nu înseamnă că trebuie să rămână voci asimilate. Fiecare din ei au pus accente care le vizează țara. Indiferent cu ce atitudine de fiecare dată sunt importante rădăcini, respectiv atenționează că memoria rămâne nu doar prin statistică, dar și prin gesturi, tradiții, nume, care țin de cultura cehă.

Observăm multe legături dintre literatura cehă și literatura noastră dominată de frustrările lagărului URSS, de dezamăgiri în urma societății care, uneori, trasează directive aleatorii pentru a se apropia de UE, de neînțelegerile unor criterii de a dezvălui umanul în secolul migrației, a consumului și de a nu pierde propria identitate.

Bibliografie selectivă:

- Fonari, Victoria. *Fragmentarea mitului și transformarea conștiinței*. În: *Memorie axiologică și Weltanschauung*. Editori: Nicolae Râmbu, Eugenia Zaițev. Iași: Ed. Universității „Al. I. Cuza”, 2017.
- Coama leului pe pernă*. Antologie de proză cehă contemporană. / Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013.
- Terian, Andrei. *Critica de export. Teorii, concepte, ideologii*. București: Muzeul Literaturii Române, 2013.

Victoria Fonari (coordonator) - 100 DE ANI DE LA PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI CECOSLOVACIEI
Chișinău: CEP USM, 2018. ISBN 978-9975-142-59-5

100 YEARS SINCE THE PROCLAMATION OF INDEPENDENCE OF CZECHOSLOVAKIA

100 YEARS SINCE THE PROCLAMATION OF INDEPENDENCE OF CZECHOSLOVAKIA

100 DE ANI DE LA PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI CECOSLOVACIEI

MATERIALELE CONFERINȚEI INTERNAȚIONALE
DIN 3 OCTOMBRIE 2018

**Materialele conferinței au fost publicate on-line cu sprijinul Ambasadei
Republicii Cehe în Republica Moldova**

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 24.10.2018. Formatul 70x100 ¹/₁₂.
Coli de tipar 11,0. Coli editoriale 7,0.
Comanda .

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009